

**BUIDATGE BIBLIOGRÀFIC PER A LA POSADA EN
VALOR DEL PATRIMONI DE LA BARCELONA
IGNASIANA:
ELEMENTS PER A LA CONSTRUCCIÓ D'UN RELAT**

**Treball que es presenta al
Premi Pare Ignasi Puig i Simon 2019**

Josep Alert i Puig

Manresa, febrer de 2021

«A tots [aquells amb qui tractava a Barcelona] els sorprenia per la seva finor espiritual, les seves hores de pregària, les seves converses, la seva pobresa, la seva solidesa humana. El que deia arribava al cor. Allà on era present no passava despercebut. Va tractar amb persones de totes les classes socials, des de les més altes a les més senzilles, i totes amb la mateixa naturalitat i senzillesa. Va semblar en tots una inquietud de progrés interior, i anà fent-se de manera espontània home de consell per a molts. I això ho feia un “captaire”, que repartia amb els pobres el pa i les monedes que li donaven. No és estrany que deixés vincles i sentiments d’admiració.»

Ignasi Vila Despujol

ÍNDEX

Introducció	5
1. Les tres estades d'Ignasi a Barcelona.....	9
1.1. Balanç global de la relació entre Ignasi i Barcelona	9
1.2. El precedent: l'estada a Manresa.....	9
1.3. Primera estada d'Ignasi a Barcelona (febrer-març 1523)	9
1.4. Segona estada d'Ignasi a Barcelona (febrer 1524-març 1526).....	12
1.5. Tercera estada (setembre 1527-gener 1528)	18
1.6. Qui és qui a la Barcelona ignasiana	19
1.7. Escenaris de la Barcelona ignasiana	27
1.8. Episodis, fets i personatges posteriors a les estades d'Ignasi a Barcelona.....	37
2. La Barcelona coetània d'Ignasi	45
2.1. Espai i patrimoni urbà	45
2.2. Esdeveniments històrics coetanis	54
2.3. La immigració occitana	58
2.4. La pirateria i el corsarisme	59
2.5. El bandolerisme	60
2.6. La Inquisició.....	63
2.7. Gremis i oficis.....	65
2.8. Aspectes econòmics i socials	69
2.9. Aspectes polítics	88
2.10. Aspectes religiosos	92
2.11. Aspectes culturals	98
2.12. Aspectes artístics	108
3. Fonts consultades.....	111
4. Apèndix 1. Recursos gràfics	121
5. Apèndix 2: estructura de continguts per a l'elaboració d'un relat turístic sobre la Barcelona ignasiana	131
6. Apèndix 3. Cronologia de l'època ignasiana.....	135

Introducció

D'acord amb la proposta que en el seu moment vam presentar a l'edició del Premi Pare Ignasi Puig i Simon corresponent a l'any 2019, convocat per l'Ajuntament de Manresa, el present treball és el resultat d'un buidatge bibliogràfic destinat a fornir els continguts relacionats amb l'estada d'Ignasi de Loiola a la ciutat de Barcelona. Aquests continguts han de servir de base per a la posterior elaboració del corresponent relat turístic, en la perspectiva de la commemoració del cinc-cents aniversari de l'arribada a Manresa del fundador de la Companyia de Jesús, prevista per a l'any 2022.

Es tracta, per tant, d'un projecte que ha tingut com a finalitat essencial no pas la recerca històrica a partir de fonts primàries, sinó la realització d'un rastreig a partir de fonts secundàries, amb el propòsit de destil·lar-ne aquelles informacions que poden servir de primera matèria per a la ulterior elaboració de productes turístics, d'acord amb les premisses del turisme sostenible, responsable i de qualitat.

En conseqüència, el treball que es presenta no és una finalitat en ell mateix, sinó que es tracta d'una eina de caràcter funcional, concebuda per a aquelles persones que tinguin relació amb l'àmbit del turisme, i que necessitin tenir a l'abast un seguit d'informacions que fins ara es trobaven disperses en fonts diverses –la majoria de les quals de caràcter erudit i especialitzat-, fet que podia representar una dificultat a l'hora d'articular el relat que ha de servir per construir un producte turístic basat en continguts de caràcter cultural, històric i religiós.

D'acord amb el que hem indicat, el treball que teniu a les mans s'estructura en dos blocs. D'una banda, el primer bloc recull tots aquells continguts relacionats directament amb les tres estades que, amb certesa, el pelegrí basc va efectuar a la capital catalana, al primer terç del segle XVI, després de l'experiència transformadora viscuda a Manresa. Aquest bloc inclou informacions relatives als indrets que, segons la documentació històrica i la tradició, freqüentà Ignasi, les persones amb qui tractà durant els seus sojorns a la ciutat, els ambients en què es mogué, el tipus de vida que dugué a Barcelona, les activitats que hi

desplegà i els fets que li succeïren mentre estigué a la capital catalana. Per tal de facilitar la ulterior creació de relat turístic, alguns d'aquests ítems (personatges, localitzacions) apareixen categoritzats per nivells segons la seva importància. Per bé que se surt de l'àmbit cronològic inicialment previst, aquest bloc inclou també un apartat relatiu a episodis, fets, personatges i localitzacions posteriors a les estades d'Ignasi a Barcelona, ja que ens ha semblat que hauria estat poc pertinent excloure determinats ítems rellevants –l'església de Betlem, el bisbe Jaume Caçador, el virrei Francesc de Borja, la Casa de l'Ardiaca, el Col·legi de Cordelles-, sense els quals no és possible tenir una visió global de la petjada ignasiana a la ciutat. Aquest rastreig ha permès identificar un total de 29 personatges i 26 localitzacions, associats a esdeveniments relacionats amb Ignasi, a través dels quals considerem que és possible bastir un relat turístic.

D'altra banda, pel que fa al segon bloc, ofereix un conjunt d'informacions de caràcter generalista, destinades a ubicar l'estada d'Ignasi en el context de la Barcelona i la Catalunya del segle XVI. D'acord amb aquest propòsit, s'hi recullen aquells fets històrics de caràcter urbanístic, econòmic, polític, social, religiós, cultural, etc., que poden contribuir a dibuixar el marc de la ciutat tardomedieval i moderna que el pelegrí de Loiola conegué en les tres ocasions en què hi residí. Concebut des d'una perspectiva de turisme cultural, aquest bloc pretén generar relats secundaris o col·laterals, a partir de l'eix troncal pròpiament ignasià, com a estratègia destinada a enriquir el resultat final per mitjà de la incorporació de continguts de caràcter contextual. Per bé que no es tracti del principal eix discursiu, es parteix de la premissa que la comprensió de fenòmens coetanis a l'estada d'Ignasi com el bandolerisme, la immigració occitana, la crisi moral de l'Església, l'auge dels gremis o la política imperial de Carles V són elements que contribueixen a entendre la Barcelona i la Catalunya que fou l'escenari d'un tram de la trajectòria vital del futur sant. Dins l'espectre d'informacions que integren aquest segon bloc, algunes han estat triades de manera deliberada pels seus lligams, més o menys directes, amb les vivències d'Ignasi a Barcelona i, per tant, pel seu potencial a l'hora de generar relat. Aquest és el cas, per exemple, de la reforma del monacat femení –un repte que Ignasi assumí com a propi durant el seu sojorn, a través de les visites a diferents convents de la ciutat-, o, per posar un altre exemple, la presència

d'esclaus africans a la Barcelona del cinc-cents, relacionable amb l'episodi de l'agressió de què el pelegrí va ser objecte durant la segona estada.

El buidatge ha estat elaborat a partir de dos tipus de fonts. Per al primer bloc s'ha consultat sobretot bibliografia de temàtica ignasiana i jesuítica, tant obres considerades clàssiques -signades principalment per autors de referència com Creixell i Puig-, com treballs d'autors posteriors i actuals que aporten nous matisos i punts de vista (Dalmases, Batllori, Vila Despujol, García Hernán, Vila Cortina...). Quant al segon bloc, s'ha nodrit de dues menes de fonts: d'un costat, obres de caire generalista (monografies d'història de Catalunya i de Barcelona), necessàries per emmarcar el context de l'estada d'Ignasi; de l'altre costat, treballs que aborden aspectes més concrets que es consideren d'interès, com la situació religiosa a la Barcelona del segle XVI, el fenomen de l'esclavitud, els corrents humanistes i filosòfics a la Catalunya del Renaixement, els estudis superiors, els gremis, les festes, etc. Tant en un bloc com en l'altre, s'han consultat també aquelles fonts de caràcter didàctic i divulgatiu quan s'ha considerat que, des d'una perspectiva conceptual, poden resultar útils de cara a la construcció de relat turístic.

Cada ítem temàtic consta de la referència bibliogràfica pròpiament dita (autor, any de publicació i pàgina o pàgines), que remet a la bibliografia inclosa al final del treball; aquesta referència apareix acompanyada per una sinopsi o per cites textuais, en els casos en què s'ha considerat que aquestes poden resultar útils a l'hora d'aportar aquells continguts que hom considera d'interès.

Malgrat que inicialment no es preveia en el projecte que vam presentar, el treball inclou tres apèndixs. D'una banda, incorpora un recull de recursos gràfics destinats a il·lustrar possibles productes de caràcter turístic, tant pel que fa a ubicacions reproduïbles fotogràficament, com pel que fa a pintures, gravats i dibuixos d'època. D'altra banda, incorpora una proposta d'estructura de continguts per a l'elaboració d'un relat turístic sobre la Barcelona ignasiana, que creiem que pot servir de pauta per a iniciatives futures. I en darrer lloc, inclou també una cronologia històrica de l'època ignasiana.

Finalment, desitgem expressar el nostre agraïment a aquelles persones que, d'una manera o altra, han contribuït a fer possible aquest treball, a través de les

seves gestions, orientacions o altre tipus d'ajuda: Glòria Ballús, Joan Calmet, Yolanda Colom, Francesc Comas, Josep Huguet, Josep M. Margenat i Jordi Rodó. A tots ells, la nostra gratitud, que fem extensiva també al conjunt de membres del jurat del premi, que van acceptar la proposta que en el seu moment vam presentar.

Manresa, desembre de 2020

1. Les tres estades d'Ignasi a Barcelona

1.1. Balanç global de la relació entre Ignasi i Barcelona

Importància d'aspectes que condicionaren l'experiència d'Ignasi a Barcelona: allotjament, manutenció i ensenyament gratuïts, repartiment d'almoines i exercici de la caritat, ajut econòmic, relació amb cercles espirituals i intel·lectuals, pràctica dels Exercicis Espirituals, etc.

- PUIG (1955): 9, 31.
- VILA DESPUJOL (2013): 21.

1.2. El precedent: l'estada a Manresa

Famílies barcelonines refugiades a Manresa a causa de la pesta:

“Sabem que algunes famílies benestants barcelonines arribaren a Manresa fugint de la pesta que s'havia declarat a Barcelona; aquesta seria una altra bona ocasió per a entrar en contacte amb els barcelonins”.

- BORRÀS (1991): 7.

Agnès Pascual com a principal promotora de la sortida d'Ignasi de Manresa, davant les murmuracions a l'entorn de la relació entre Ignasi i les seves seguidores.

- CREIXELL (1922b): 217-219.
- PUIG (1955): 17.
- BADA (1981): 2.
- BORRÀS (1991): 7.

1.3. Primera estada d'Ignasi a Barcelona (febrer-març 1523)

Síntesis diverses del primer sojorn del pelegrí a la ciutat:

arribada, vestimenta, allotjament, coneixences, principals escenaris freqüentats, tipus de vida, incidències diverses, estil de vida, activitat apostòlica, etc.

- CREIXELL (1922b): 217 i ss.
- PUIG (1955): 24 i ss.
- BORRÀS (2007): 221, 222.
- VILA DESPUJOL (2013): 22.

Aparença física d'Ignasi: aspecte macilent, malaltís, pàl·lid, amb problemes estomacals i altres seqüeles derivades de les penitències severes practicades a Manresa, vestit amb hàbit de pelegrí, amb un crucifix com a penjoll i una imatge de la Mare de Déu, etc.

- CREIXELL (1922b): 220, 248, 249.
- PUIG (1955): 45, 47.

El **temor a ser reconegut** a Barcelona com a explicació del seu pas previ per Manresa i el retard a arribar a la Ciutat Comtal, per evitar coincidir amb la comitiva d'Adrià d'Utrecht, que recentment havia estat elegit Papa i que es dirigia cap a Roma des de la capital catalana.

- CALVERAS (1954): 23, 24.
- LOP (2006): 5, 6.

Hipòtesi sobre una possible estada prèvia d'Ignasi a Barcelona, com a gentilhome d'Antonio Manrique de Lara, duc de Nájera, que el 1519 havia estat honrat per Carles V amb la insígnia del Toisó d'Or, en una cerimònia celebrada a la catedral de Barcelona.

- LOP (2006): 6.

El paper d'**Antoni Pujol**, germà d'Agnès Pascual, en la primera estada d'Ignasi a la ciutat, com a guia d'Ignasi en la seva arribada:

- PUIG (1955): 19-21.
- BORRÀS (1991): 7.
- LOP (2006): 10.

L'arribada d'Ignasi a la ciutat, acompanyat per Antoni Pujol, amb qui discorregué per l'antic Portal Nou, el carrer del Portal Nou, la plaça de Sant Agustí Vell, el carrer dels Carders, la capella d'en Marcús, el carrer dels Corders, la plaça de la Llana, el carrer de la Bòria, el carrer de Febrés (actual carrer de Sant Ignasi) i el carrer dels Cotoners.

- CREIXELL (1922b): 222,223.
- BADA (1981): 2.
- LOP (2006): 13 i ss.

Els companys de navegació d'Ignasi en el viatge a Terra

Santa: Joan Guiot, procurador dels benedictins de Montserrat, i el seu criat, Gabriel Perpinyà, amb els quals embarcà en direcció a Itàlia:

- CREIXELL (1922b): 237, 238.
- LOP (2006): 20, 21.

Els preparatius i recerca de provisions per al viatge a Terra

Santa, a partir del propòsit de realitzar el viatge gratuïtament, la negociació i tracte amb el capità de l'embarcació, la recerca d'almoïna per aconseguir menjar per al viatge, la **coneixença d'Elionor Sapila** i la renúncia als diners que havia aconseguit per alimentar-se durant el trajecte:

- CREIXELL (1922b): 231 i ss.
- LOP (2006): 21, 22.

La coneixença *providencial* d'**Isabel Roser** a l'església dels Sants Just i Pastor, i el posterior dinar a casa seva, on li aconsellà un canvi d'embarcació per anar a Terra Santa:

- CREIXELL (1922b): 232,233.
- PUIG (1955): 36-38.
- BORRÀS (1991): 21.
- BORRÀS (2007): 222.

L'**embarcament d'Ignasi en direcció a Itàlia**, probablement el 19 de març de 1523, la posterior arribada a Gaeta i el viatge a Roma, on rebé la benedicció del pontífex Adrià VI:

- CREIXELL (1922b): 231 i ss.
- PUIG (1955): 33, 39.
- BADA (1981): 2
- LOP (2006): 23.

El **viatge a Terra Santa** des de Venècia, passant per Xipre; l'estada a Jerusalem i el **posterior retorn a Barcelona** des de Jafa, amb escala a Xipre, Venècia i Gènova, després de resultar impossible la permanència del pelegrí a Terra Santa davant la negativa dels franciscans, encarregats de la custòdia dels llocs sants:

- PUIG (1955): 39.

La **correspondència d'Ignasi amb Agnès Pascual des de Jerusalem**, com a mostra de l'estret lligam que l'hi unia, segons el testimoni del fill d'aquesta, Joan Pascual:

- LOP (2006): 23.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 153.

1.4. Segona estada d'Ignasi a Barcelona (febrer 1524-març 1526)

Valoracions diverses sobre la **importància de la segona estada** en la biografia ignasiana, tant per la durada (dos anys, aproximadament), com per la intensitat de les vivències i el cercle de relacions i amistats que teixí durant aquest període, que perdurarien al llarg de la seva vida:

- CREIXELL (1922b): 239 i ss.
- BADA (1981): 2.
- BORRÀS (1991): 24 i ss.
- BORRÀS (2007): 222,223.
- VILA DESPUJOL (2013): 22.

L'arribada a **Barcelona** per la Quaresma de 1524, vers el 20 de març, procedent de Gènova, després de la temptativa frustrada de romandre a Palestina:

- CREIXELL (1922b): 237 i ss.
- PUIG (1955): 40, 41.

1.4.1. Qüestions relacionades amb els estudis d'Ignasi

La **decisió d'estudiar gramàtica, el viatge fugaç a Manresa i la intervenció d'Isabel Roser i Jeroni Ardèvol**: un cop frustrada la intenció d'Ignasi de tornar a residir a Manresa, a causa de la mort d'Alfonso de Agurreta, Ignasi s'instal·la novament a casa d'Agnès Pascual, mantingut per Isabel Roser, i entra en contacte amb Jeroni Ardèvol, catedràtic de l'Estudi General, que esdevindrà el seu professor de llatí:

- CREIXELL (1922b): 242.
- PUIG (1955): 42.
- BORRÀS (1991): 24,25.
- LOP (2006): 25,26.

Els estudis d'Ignasi durant el curs acadèmic 1525-1526, sota el guiatge de Jeroni Ardèvol, a l'Estudi General, on aquest regentava la càtedra de gramàtica:

- DALMASES (1941): 292,293.
- PUIG (1955): 43 i ss.
- LOP (2006): 25-31.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 150.

Els dubtes sobre la matriculació d'Ignasi a l'Estudi General per part d'alguns autors i la possibilitat que rebés classes particulars d'Ardèvol, l'únic que esmenta d'entre tots els professors del claustre:

- BORRÀS (2007): 223.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 150.

Els **companys de curs, ambient estudiantil de gresca i burles sofertes per Ignasi en l'etapa d'estudiant**, com a conseqüència tant de la diferència d'edat respecte a la resta d'alumnes, com del tipus de vida ascètica que practicava el futur sant:

- CREIXELL (1922b): 247, 248.
- LOP (2006): 28, 29.

Les **dificultats d'Ignasi com a estudiant**, derivades de la intensitat de les seves vivències espirituals, que interferiren en les seves tasques acadèmiques i el portaren a demanar-li al mestre Ardèvol que el castigues amb el màxim de rigor:

- CREIXELL (1922b): 250, 251.
- PUIG (1955): 53-55.
- LOP (2006): 29.

1.4.2. Qüestions relacionades amb el tipus de vida d'Ignasi

La **vida a casa d'Agnès Pascual**: visions, il·lustracions i diferents experiències místiques durant el seu sojorn a la casa del carrer dels Cotoners, d'acord, principalment, amb el testimoni de Joan Pascual:

- CREIXELL (1922b): 255, 256.
- BORRÀS (1991): 20, 21.
- VILA CORTINA (2018): 59, 60.

La **fama de santedat** durant l'estada a casa d'Agnès Pascual: caritat, oració, penitències extremes i actitud estoica durant el sojorn d'Ignasi a Barcelona, que en fan una prolongació de l'etapa manresana, amb el consegüent impacte social:

- CREIXELL (1922b): 226, 227, 251, 252, 261-263.
- PUIG (1955): 45-47, 56.
- LOP (2006): 30, 31, 35, 36, 37.
- VILA CORTINA (2018): 60.

La freqüentació de llocs de culte com Santa Maria del Mar i la Seu: la importància de les dues esglésies com a escenaris de la vida ascètica d'Ignasi, tant pel que fa a la pràctica habitual d'almoina (a la porta lateral de Santa Maria del Mar que dona al carrer dels Sombrerers), com pel que fa a la pràctica de l'oració (a la cripta de Santa Eulàlia de la catedral i a la capella del Santíssim).

- CREIXELL (1922b): 256, 257.

1.4.3. Fets rellevants de la segona estada

Episodi de la resurrecció, esdevingut, segons els testimonis, prop del portal de Sant Daniel (antic carrer Benlloc, entre el Pla d'en Llull i el mar, a l'actual recinte del Born), on retornà a la vida el personatge de Lisani, que s'havia penjat arran d'una disputa amb el seu germà relacionada amb la hisenda familiar; segons els testimonis, Ignasi feu que Lisani recobrés la vida el temps necessari per poder confessar i rebre els sagraments abans de morir:

- CREIXELL (1922b): 267, 268.
- PUIG (1955): 62, 63.
- LOP (2006): 38, 39.
- BORRÀS (2007): 224.

Tasca d'apostolat als convents femenins: visites d'Ignasi als monestirs de monges jerònimes de Sant Maties i dominiques de la Mare de Déu dels Àngels, amb el propòsit –sobretot en el segon cas- de convèncer les religioses que hi residien de portar un tipus de vida espiritual que no infringís la clausura i evités situacions considerades poc exemplaritzants:

- BADA (1970): 121, 129 i ss.
- LOP (2006): 39 i ss.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA DESPUJOL (2010): 27.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 153.

Episodi de l'agressió prop del convent dels Àngels Vells, com a represàlia per la tasca d'apostolat d'Ignasi, que havia aconseguit el tancament del cenobi i impedit que hi continuessin les visites exteriors; la pallissa, efectuada per un esclau, fou encarregada per un dels visitants de l'esmentat monestir; greument ferit, Ignasi fou recollit per uns moliners, que el traslladaren a casa d'Agnès Pascual, on feu convalescència durant 53 dies, al llarg dels quals el pelegrí rebé les cures de dones de diferents famílies nobles de Barcelona (Rocabertí, Gualbes, Boixadors, Requesens, Gralla, Josa...):

- CREIXELL (1922b): 263-267
- PUIG (1955): 57-62.
- BADA (1970): 122,123.
- BADA (1981): 2.
- BORRÀS (1991): 26, 27.
- LOP (2006): 41-43.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA DESPUJOL (2010): 23.
- VILA CORTINA (2018): 59.

1.4.4. Altres qüestions relatives a la segona estada

Barcelona com a escenari primerenc de la posada en pràctica dels Exercicis Espirituals per part d'Ignasi, juntament amb Manresa:

- BORRÀS (2007): 224.

Possibles contactes d'Ignasi amb nuclis intel·lectuals

lul·lians i erasmistes de Barcelona, a partir tant de la seva activitat acadèmica, com a partir de la xarxa de relacions que teixí amb famílies benestants durant la segona estada a la ciutat, a través de les quals hauria tingut accés a lectures d'Erasme, entre d'altres.

- BADA (1981): 2.
- BATLLORI (1959⁹⁵): 161.
- BATLLORI (1989⁹⁵): 185.
- BORRÀS (1991): 27, 28.

- BORRÀS (2007): 223, 224.

Hipòtesi del desencaix d'Ignasi dins l'ambient humanista de Barcelona, potser per la seva aparença d'il·luminat, com li succeirà després a Alcalá; teoria d'una possible de fugida de la Ciutat Comtal per evitar que hi fos processat per la Inquisició:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 155.

Hipòtesi de la presència a Barcelona de l'inquisidor general Pedro Manrique de Lara, membre de la casa Nájera, sota la protecció dels quals estaven els Loiola, com a possible explicació de la llarga estada d'Ignasi a la ciutat:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 148-150.

Vinculada amb l'anterior, **hipòtesi sobre les tendències il·luministes d'Ignasi**, relacionades amb la protecció que la cort dels ducs de Nájera –a la qual serví fins a 1521- prestà a alguns heterodoxos:

- VILA CORTINA (2019): 94.

Hipòtesi que Ignasi efectués un viatge a Valladolid durant la segona estada a Barcelona, prèviament a la seva estada per terres de Castella:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 150.

Hipòtesi que la decisió d'anar a Alcalá fos el resultat d'un consell erroni per part de Jeroni Ardèvol, que no hauria previst els problemes que podrien derivar de l'entorn social i religiós:

- BORRÀS (2007): 224.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 154, 155.

Hipòtesi que el viatge a Alcalá no tenia com a objectiu prosseguir els estudis per part d'Ignasi (que no s'arribà a matricular), sinó

que responia a la finalitat d'eixamplar horitzons i ampliar el grup de seguidors ignasians, en un context més erasmista, ja que a Barcelona no hi podia romandre:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 156.

1.5. Tercera estada (setembre 1527-gener 1528)

Visions globals sobre la tercera estada d'Ignasi a Barcelona, condicionada pels antecedents de les experiències negatives viscudes prèviament a Alcalá i a Salamanca:

- PUIG (1955): 65-67.
- BORRÁS (1991): 29 i ss.
- BORRÁS (2007): 225.
- VILA DESPUJOL (2013): 22, 23.

Valoració negativa de l'estada d'Ignasi a Alcalá i Salamanca, en què fou perseguit per la Inquisició i patí presó a causa de la seva acció d'apostolat, i partida de Salamanca a mitjan setembre de 1527, després d'haver determinat anar a París:

- CREIXELL (1922b): 269 i ss.
- LOP (2006): 46.

Arribada d'Ignasi a Barcelona, de camí cap a París, on s'estarà uns tres mesos; el pelegrí s'hostatja de nou a casa d'Agnès Pascual, i retroba les seves amistats, que intenten dissuadir-lo d'emprendre el viatge a França:

- CREIXELL (1922b): 271.
- PUIG (1955): 65 i ss.
- BORRÁS (1991): 29, 30.
- LOP (2006): 46 i ss.

Premonició de la ruïna de Joan Pascual per part d'Ignasi, en la tercera estada a Barcelona:

- LOP (2006): 38.
- VILA DESPUJOL (2013): 49.

- VILA CORTINA (2018): 60, 61.

Partida d'Ignasi de Barcelona en direcció a París, al cap de tres mesos aproximats d'estada, i després d'obtenir el compromís d'ajuda econòmica per part de les amistats amb les quals s'ha retrobat; el pelegrí arribarà a la capital francesa el 2 de febrer de 1528, un mes després d'haver emprès el viatge:

- CREIXELL (1922b): 270, 271.
- PUIG (1955): 65-67.
- LOP (2006): 46.

1.6. Qui és qui a la Barcelona ignasiana

1.6.1. Primer cercle de personatges

Agnès Pascual (o Pujol), protectora d'Ignasi a Manresa i a Barcelona; vídua de Pere Sagristà en primeres núpcies i de Pere (o Bernardí) Pascual -cotoner resident a Barcelona-, en segones núpcies; segons la tradició, fou una de les dones que conegué el pelegrí en sortir de Montserrat i que l'acompanyà a Manresa, on formà part del cercle de les primeres *ínyigues*. A la seva casa-botiga del carrer Cotoners acollí Ignasi, que s'hi allotjà en els posteriors viatges que efectuà a la Ciutat Comtal; el futur sant – que hi mantingué correspondència de manera continuada i en rebé ajuda econòmica durant les estades a Salamanca i a París-, la considerà una mare i hi mantingué un estret vincle afectiu:

- CREIXELL (1922a): 166, 167.
- CREIXELL (1922b): 282, 283.
- LOP (2006): 7, 8, 37.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 153.
- VILA CORTINA (2018): 61, 52-63.
- VILA CORTINA (2019): 83-103.

Joan Pascual (o Joan Sagristà Pascual), cotoner, fill únic d'Agnès Pascual, fruit del seu primer matrimoni amb Pere

Sagristà; testimoni en els processos de beatificació i canonització; conegué Ignasi durant la seva infantesa; la seva cambra era contigua a la del pelegrí, a qui espiava a través del pany i de hauria presenciat alguns arravataments místics; tant ell com les seves filles, Aurora i Àngela, aportaren durant els processos informacions sobre els lligams entre Ignasi i diferents dones de classe alta de Barcelona amb les quals establí relació:

- CREIXELL (1922b): 283-285.

Isabel Roser (o Rosés, o Ferrer): dama de la baixa noblesa de Barcelona, amiga i protectora d'Ignasi; muller de Pere Joan Roser, mercader, amb residència a la plaça dels Sants Just i Pastor, davant l'església del mateix nom (actual Palau Moixó); emparentada amb l'humanista i funcionari Miquel Mai i amb la nissaga dels Caçador, a la qual pertanyeren dos bisbes de Barcelona: Jaume i Guillem; després d'enviudar, el 1543 es traslladà a Roma per obtenir l'ingrés a la Companyia de Jesús, que aconseguí gràcies a la intervenció del papa Pau III malgrat les reticències d'Ignasi, juntament amb **Francesca Cruilles** i **Lucrezia Bradine**. Després de ser-li confiada a Roma l'administració de la casa de Santa Marta –que acollia antigues prostitutes-, el 1546 Roser i les seves dues companyes foren expulsades l'orde jesuïta a causa, segons sembla, de les ingerències de la primera en els afers de la Companyia, juntament amb la pretensió de recuperar una part del patrimoni que havia donat a la congregació; després de perdre un plet davant la Companyia, que l'obligà a demanar perdó a Ignasi de genolls, retornà a Barcelona, on es feu càrrec d'una casa d'acollida d'orfes, per ingressar després al convent de Santa Maria de Jerusalem; fins a la seva mort, mantingué correspondència amb Ignasi:

- CREIXELL (1922b): 289-292.

- PUIG (1955): 43 (dedicatòria d'Ignasi adreçada el 1532 a Isabel Roser: "*Os debo más que a cuantas personas en esta vida conozco*").
- BATLLORI (1989⁹⁵): 181.
- BORRÀS (1991): 28 (parentiu amb Miquel Mai).
- LOP (2006): 19,20.
- BORRÀS (2007): 222.
- VILA DESPUJOL (2013): 63-78.
- VILA CORTINA (2018): 63 i ss.
- VILA CORTINA (2018): 64 (lligams familiars amb l'erasmista Miquel Mai, protegit d'Adrià d'Urtecht, i amb la nissaga Caçador).
- VILA CORTINA (2018): 65 (etapa final d'Isabel Roser, al convent Santa Maria de Jerusalem, prop de l'actual Mercat de Sant Josep, a la Rambla de Sant Josep, entre els carrers Cervelló i Jerusalem (ref. CREIXELL).
- VILA CORTINA (2018): 70 (correspondència en català per part d'Isabel Roser a Ignasi).
- VILA CORTINA (2018): 75 (testament d'Isabel Roser i ressentiment envers la Companyia).
- VILA CORTINA (2018): 102-105 (intent frustrat d'ingrés a la Companyia).

Elionor Sapila (o Ferrer), muller de Bernat de Sapila, de condició noble, resident al carrer Ample, on conegué Ignasi de manera fortuïta, amb motiu d'una repremsió que li feu mentre demanava almoïna al portal de casa seva, per poder-se embarcar cap a Roma; Ignasi fou el padrí de la seva filla Estefania, que després de casada adoptà el cognom de Gualbes; fou una de les persones que ajudà Ignasi econòmicament per sufragar-li els estudis, un cop hagué marxat de Barcelona:

- CREIXELL (1922b): 234, 235, 296, 297.
- PUIG (1955): 35,36.
- BORRÀS (1991): 21, 22.
- LOP (2006): 21-23.
- BORRÀS (2007): 222.
- VILA CORTINA (2018): 94-96.

Jeroni Ardèvol, batxiller en arts, mestre de llatí d'Ignasi, catedràtic a l'Estudi General durant el curs 1525-1526; quan Ignasi arriba a Barcelona procedent de Terra Santa, no ostentava encara la càtedra de gramàtica; vinculat als cercles erasmistes i partidari de la gramàtica de Nebrija, l'any 1532, juntament amb

Martí Ivarra, Cosme Mestre i Arnau de Sant Joan, fundà un centre d'estudis de gramàtica i humanitats; nascut a la Fatarella, Ardèvol tenia classe al número 3 del desaparegut carrer de la Bòria:

- CREIXELL (1922b): 244,245.
- DALMASES (1941): 286.
- PUIG (1955): 53-55.
- MADURELL I DALMASES (1968): 372.
- LOP (2006): 27,28.
- BORRÀS (2007): 223.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 147

Teresa Rajadell (o Rajadella), monja del convent de benedictines de Santa Clara. Havia tractat amb Ignasi durant l'estada del pelegrí a Barcelona. Fervent admiradora seva, mantingué una interessant correspondència sobre direcció espiritual amb el futur sant un cop aquest s'hagué establert a Roma. Amb el suport de la priora, **Jerònima Oluja**, Rajadell liderà dins el convent la fracció de monges reformistes, que més endavant es mostraren partidàries de sotmetre's a l'obediència de la Companyia de Jesús, sol·licitud que acabà sent rebutjada. Un cop Isabel Roser hagué tornat a Barcelona procedent de Roma, s'instal·là a Santa Clara, on compartí cambra amb Teresa Rajadell, amb qui tingué conflictes sobre qüestions relacionades amb la vida monàstica. Segons García Hernán, no es pot descartar la possibilitat que Teresa Rajadell una il·luminada (*vid infra*):

- GARCÍA HERNÁN (2013): 147.
- VILA CORTINA (2018): 106-108.
- MELLONI (2020): 72.

1.6.2. Segon cercle de personatges

Antoni Pujol, germà d'Agnès Pascual, clergue, mestre de cerimònies i confessor de l'arquebisbe de Tarragona; fou la persona en qui Agnès confià l'anada del pelegrí a Barcelona, i que l'acompanyà en el viatge que hi feu per establir-s'hi; personatge

culte i influent, posseïa una notable biblioteca a la qual hauria tingut accés Ignasi; segons Vila Cortina, podria ser que el seu veritable nom fos Maurici en lloc d'Antoni:

- VILA CORTINA (2019): 94.

Francesca Cruïlles, serventa d'Isabel Roser, a qui acompanyà a Roma i amb qui ingressà a la Companyia de Jesús, juntament amb la italiana Lucrezia Bradine; de retorn a la capital catalana després de l'expulsió de la congregació, es dedicà al servei de dones pobres a l'Hospital de la Santa Creu:

- VILA CORTINA (2018): 76, 77.

Guiomar Gralla (o Hostalric), muller de Francesc Gralla i Desplà, mestre racional de Catalunya; també anomenada Jerònima; després d'haver-la comprada, la seva filla Lucrecia –casada amb Francesc de Montcada, comte d'Aitona-, cedí la Cova de Manresa a la Companyia de Jesús; durant uns anys Guiomar assumí el lloguer de la primera casa dels jesuïtes a Barcelona, situada davant la parròquia del Pi; la filla petita del matrimoni –que tenia el mateix nom que la mare- es casà amb Lluís de Requesens i Zúñiga, fill primogènit d'Estefania de Requesens i Juan de Zúñiga; Guiomar i el seu marit Francesc foren devots ignasians i mantingueren –tant ells com els seus descendents- una estreta relació amb la Companyia de Jesús, a la qual ajudaren econòmicament:

- CREIXELL (1922b): 300, 301.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA DESPUJOL (2013): 47.
- VILA CORTINA (2018): 57, 88 i ss.

Estefania de Requesens i Roís de Liori, filla de Lluís de Requesens i Soler i d'Hipòlita Roís de Liori i Montcada; casada amb Juan de Zúñiga y Avellaneda, majordom major de Carles V i preceptor del futur Felip II. Mare de Lluís de Requesens i Zúñiga,

un dels protagonistes de la batalla de Lepant, ambaixador a Roma, governador i capità general a Flandes i Milà, marit d'una de les filles de Guiomar Gralla, devota ignasiana. Estefania –que es traslladà a viure a la cort de Madrid amb el seu marit el 1533, on esdevingué nodrissa del príncep Felip- intervingué en els intents de reforma del monacat femení a Catalunya, que tractà d'impulsar el virrei Francesc de Borja sota el guiatge d'Ignasi. Dona de caràcter emprenedor en els àmbits patrimonial i econòmic, se li atribueix la invenció d'un aparell per cardar draps. A banda del palau de Molins de Rei, els Requesens tingueren residència al desaparegut Palau Reial Menor, on vivia Estefania quan era soltera, a l'època en què conegué Ignasi de Loiola.

- CREIXELL (1922b): 301-307.
- BORRÀS (2007): 224.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 152,153.
- VILA CORTINA (2018): 83 i ss. (vincles amb la Cort i amb Felip II, intervenció en l'intent de reforma dels monestirs femenins catalans coordinada pel virrei Francesc de Borja, vessant de dona emprenedora en l'àmbit tèxtil, instrucció adreçada al seu fill Lluís, amfitriona de l'infant Felip en el viatge que efectuà a Barcelona camí de Flandes, en què s'allotjà al Palau Reial Menor).

Isabel de Requesens i de Boixadors, una de les dones almoïneres que seguiren Ignasi, filla de Dimes de Requesens, senyor d'Atenes i de Montisano, governador de Catalunya; casada amb Joanot de Boixadors Timor i de Castellaulí:

- CREIXELL (1922b): 297-300.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA CORTINA (2018): 97.

Aldonça de Cardona, filla del primer duc de Cardona; possible segona muller de Pere de Cardona i Enríquez, segon duc de Cardona, governador general de Catalunya; cunyada de Joana de Cardona, una de les dones amb aspiracions d'entrar a la Companyia de Jesús; fou una de les dames que afavoriren Ignasi en el finançament dels seus estudis; amb residència a prop de l'església del Pi, mantingué correspondència amb el futur sant:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 152,153.
- VILA CORTINA (2018): 97 i ss.

Isabel de Josa (o Isabel Òrrit i Pagès, o Isabel de Cardona), amiga i seguidora d'Ignasi, morta a Milà, considerada una de les grans erudites del s XVI català; coneixedora del llatí, el grec i l'hebreu, posseí una basta formació teològica; casada amb el noble Guillem Ramon de Josa i de Cardona, enviudà als 26 anys; feu una prèdica a la catedral de Barcelona que obtingué un ampli ressò; el 1536 ingressà al convent franciscà de Santa Isabel (o Santa Clara de Lleida), alhora que desplegà una intensa activitat assistencial acollint orfes i antigues prostitutes en uns edificis que adquirí al Raval de Barcelona. El 1543 viatjà a Roma juntament amb Isabel Roser, on s'instal·là i col·laborà amb la casa de Santa Marta, regentada per aquesta. A la Ciutat Eterna predicà al col·legi de cardenals. Instal·lada al Piemont, cap al final de la seva vida treballà en la creació d'un sistema assistencial per a les nenes òrfenes i fundà a Milà una institució destinada a ajudar les dones procedents de sectors marginals:

- CREIXELL (1922b): 292-296.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA CORTINA (2018): 78-84.

Anna de Rocabertí (o Gualbes?), casada amb un membre del llinatge dels comtes de Peralada; a través del testimoni de la seva filla **Estefania de la Concepció i de Rocabertí** –monja carmelita, al seu torn besneta d'Elionor Sapila- ens ha pervingut una de les descripcions físiques d'Ignasi i el seu impacte amb les dames de l'alta societat amb les quals entrà en contacte.

- LOP (2006): 37, 38.
- VILA CORTINA (2018): 92-94.

1.6.3. Tercer cercle de personatges

Miquel Canyelles, afillat d'Agnès Pascual, manresà, una de les persones que estava amb ella quan, baixant de Montserrat, conegué el pelegrí; el 1513, quan tenia 8 o 9 anys, s'establí a Barcelona, on s'allotjà a la casa d'Agnès i aprenqué l'ofici de cotoner; company d'infantesa de Joan Pascual, testificà en els processos de 1595.

- VILA CORTINA (2019): 95.

Antònia Estrada, tornera del convent de Jerònimes de la plaça Pedró; fou la destinatària de relíquies procedents de Terra Santa –actualment desaparegudes-, amb les quals l'obsequià el futur sant després del seu viatge a Palestina;

- CREIXELL (1922b): 228.
- PUIG (1955): 27-30,48.
- LOP (2006): 18.

Brígida Vicent, monja del convent de les Jerònimes de la plaça del Pedró, amb qui Ignasi tingué relació:

- PUIG (1955): 27-30.
- VILA CORTINA (2018): 99.

Diego de Alcántara, franciscà, confessor d'Ignasi i d'Agnès Pascual; resident al convent de Santa Maria de Jesús; segons Ribadeneira, biògraf d'Ignasi, fou Alcántara qui recomanà al futur sant la lectura d'Erasme de Rotterdam:

- CREIXELL (1922b): 257-260.
- PUIG (1955): 47, 48, 49.
- LOP (2006): 31, 34.
- BORRÀS (2007): 222.
- VILA CORTINA (2019b): 99.

Joan Pujalt, franciscà, resident al convent de Santa Maria de Jesús; company de Diego de Alcántara, confessor d'Ignasi i

d'Isabel Pascual; segons alguns autors, compartí amb Ignasi l'agressió que sofrí prop del portal de Sant Daniel:

- CREIXELL (1922b): 257-260.
- PUIG (1955): 47, 48, 49.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 163.

Juan de Arteaga, amic d'Ignasi, preceptor de Lluís de Requesens, fill d'Estefania de Requesens i de Juan de Zúñiga:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 152, 153.

Benet Safont, valencià, mestre mercedari, erasmista, catedràtic de lògica de l'Estudi General, general de l'orde de la Mercè (des de 1523) quan conegué Ignasi, que hi continuarà tractant a París:

- GARCÍA HERNÁN (2013): 150.

Calixto de Saa i Lope de Cáceres, primers seguidors d'Ignasi a Barcelona, en la seva tasca apostòlica, juntament amb Juan de Arteaga (*vid supra*):

- PUIG (1955): 49,50.
- BORRÀS (2007): 224.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 152,154.

1.7. Escenaris de la Barcelona ignasiana

1.7.1. Localitzacions de primer ordre

Itinerari d'arribada del primer viatge a Barcelona efectuat per Ignasi, en companyia d'Antoni Pujol, d'acord amb el recorregut següent: carrer del Portal Nou, plaça de Sant Agustí Vell, carrer dels Carders, capella d'en Marcús, carrer dels Corders, plaça de la Llana, carrer de la Bòria i carrer de Simó Febrés (després Forn dels Cotoners, actual carrer de Sant Ignasi).

Dins l'itinerari esmentat, cal destacar els elements rellevants següents:

Antic Portal Nou, a través del qual Ignasi de Loiola entrà a la capital catalana, en companyia d'Antoni Pujol. Construït a finals del s XIII i refet al s XIV, **situat a l'actual Arc de Triomf** –a la confluència entre el passeig de Lluís Companys, el passeig de Sant Joan i la Ronda de Sant Pere-, fou un dels punts d'accés més importants de Barcelona. Entrant per aquest portal hom podia travessar tota la ciutat.

Plaça de Sant Agustí Vell: des del carrer del Portal Nou, al començament del qual hi havia el portal medieval del mateix nom, Ignasi accedí a aquesta plaça, on es conserven uns porxos medievals i un abeurador per a cavalleries.

Capella d'en Marcús, a la confluència entre els carrers Carders, Corders i Montcada. Ignasi, en la seva arribada a la ciutat, de camí a casa d'Agnès Pascual, s'hauria aturat a donar les gràcies a la Mare de Déu de la Guia, tal com era tradició per part d'aquells qui entraven a Barcelona o en sortien.

Plaça de la Llana: a través del carrer dels Corders, el pelegrí accedí a la plaça de la Llana. La prolongació d'aquesta plaça constitueix el carrer de la Bòria. Abans de desembocar a la Via Laietana, aquest vial mena, a mà esquerra, a l'actual carrer de Sant Ignasi, que condueix al carrer de la Princesa. A la cantonada entre aquestes dues artèries –Princesa i Sant Ignasi- hi havia l'habitatge on feu vida el pelegrí de Loiola les vegades que vingué a Barcelona.

- PUIG (1955): 23, 32, 146.
- LOP (2006): 13.

Casa-botiga d'Agnès Pascual, desapareguda, situada a l'actual carrer Princesa, núm. 7, a la cantonada amb el carrer Sant Ignasi (d'acord amb l'antic nomenclàtor, a l'angle entre els carrers Cotoners i Forn de Cotoners). En les tres estades que efectuà a Barcelona, el futur fundador de la Companyia de Jesús s'hi allotjà; escenari de diferents arravataments místics experimentats pel pelegrí, fou convertida per aquest en l'epicentre de la seva activitat caritativa i d'apostolat, motiu pel qual era freqüentada per dones de l'alta societat que l'ajudaven, i per persones sense recursos que hi acudien a la recerca d'almoïna. Fou també l'escenari de la convalescència de dos mesos després de l'agressió que Ignasi sofrí prop del portal de Sant Daniel, en què el futur sant rebé les cures de les seves benefactores. Considerat l'indret on, després de la seva conversió, Ignasi romangué més temps a Espanya (més de dos anys i dos mesos), si es té en compte que el futur sant no estigué més d'un any a Alcalá, a Salamanca hi restà uns tres mesos, a Manresa deu i a Montserrat uns dies. Després d'haver estat destruït durant la Guerra de Successió i reconstruït posteriorment pels dominics, l'edifici fou enderrocat el 1853 arran de l'obertura del carrer Princesa:

- CREIXELL (1922a): 167-184.
- CREIXELL (1922b): 224-226.
- PUIG (1955): 121-133,147.
- GARCÍA MIRALLES (1957): 329, 335.
- BORRÀS (1991): 18.
- LOP (2006): 14-17, 34.

Carrer Ample: vial on tenia la casa **Elionor Sapila**, que donà a Ignasi abundoses provisions per anar a Itàlia; considerat, juntament amb el carrer Montcada, l'artèria residencial de la noblesa barcelonina. Escenari de la coneixença entre el pelegrí i Elionor Sapila, on el primer rebé una amonestació per part de la segona, mentre demanava almoïna per embarcar en direcció a Roma. Segons la tradició, Sapila restà impressionada en veure la

reacció d'humilitat i penediment per part del futur sant després de rebre per part d'ella un retret relatiu a la seva vida dissoluta:

- CREIXELL (1922b): 235, 236 (cases il·lustres).
- PUIG (1955): 152.
- LOP (2006): 22, 23.

Església de Santa Maria del Mar, on el pelegrí acostumava a demanar almoïna, prop de la casa del mestre Jeroni Ardèvol; el punt on habitualment feia de captaire era situat en unes grades de la porta lateral del carrer Sombrerers, on demanava caritat als qui prenien aigua en una pica beneitera que hi havia al costat; en aquest indret actualment s'ha habilitat una capella dedicada al sant de Lloïola, amb una escultura que el representa com a captaire, assegut a l'extrem un banc de fusta. Fou a Santa Maria del Mar on Ignasi conversà amb el mestre Jeroni Ardèvol, a qui confessà les seves dificultats com a estudiant, i a qui demanà que actués amb ell amb rigor, com si es tractés d'un alumne de menys edat:

- CREIXELL (1922a): 386, 387.
- DALMASES (1941): 286.
- PUIG (1955): 26, 27, 48, 53-55, 134, 149, 150.
- BADA (1981): 2.
- BORRÀS (1991): 19.
- LOP (2006): 34-36.

Catedral de Barcelona, on el pelegrí de Lloïola solia oir missa a la **cripta de Santa Eulàlia** i a la **capella del Santíssim**. Segons la hipòtesi de l'estada prèvia d'Ignasi a Barcelona, aquest hauria visitat la catedral tres anys enrere, el 1519, amb motiu de la reunió que hi feu el capítol de l'Orde del Toisó d'Or, presidit per Carles V, en què el duc de Nájera rebé aquesta distinció per part de l'emperador. Data precisament d'aquesta època el **cadirat del cor**, un dels conjunts escultòrics més importants del gòtic a Catalunya, concretament els escuts commemoratius que hi pintà

Joan de Borgonya, que corresponen als cavallers de l'Orde del Toisó d'Or.

- PUIG (1955): 26.
- BADA (1981): 2.
- LOP (2006): 36.

Església dels sants Just i Pastor, escenari de la coneixença entre Ignasi i **Isabel Roser**, en què aquesta quedà *il·luminada* davant la presència del pelegrí –assegut entre els infants, a les grades de l'altar-, a qui convidà a dinar a casa seva, després de consultar-ho al seu marit:

- PUIG (1955): 26, 134, 150.

Casa d'Isabel Roser, ubicada a la plaça de Sant Just i Pastor, davant l'església del mateix nom, coneguda també com a Casa o Palau Moixó. Fou l'escenari del dinar entre Ignasi, Isabel i el marit d'aquesta, en el decurs del qual li desaconsellaren que s'embarqués en el vaixell que havia emparaulat per anar a Roma, que posteriorment naufragaria. Esdevingut posteriorment residència dels marquesos de Sant Mori, l'edifici és actualment propietat privada.

- PUIG (1955): 150.

Convent de dominiques de la Mare de Déu dels Àngels (o Àngels Vells), actualment desaparegut, prop del Portal de Sant Daniel, situat al punt de trobada de l'avinguda del Bogatell amb el carrer Pere IV, en confluïr amb el carrer Marina. Ignasi visità el cenobi amb la missió d'eradicar-hi la degradació de la vida monàstica, per mitjà de prèdiques adreçades a les mateixes internes; foren precisament les visites que realitzà a aquest convent les que motivaren l'agressió de què fou objecte, prop de l'antic Portal de Sant Daniel:

- PUIG (1955): 133, 134, 150.
- BADA (1970): 51, 52.
- BADA (1981): 2.
- LOP (2006): 41, 42.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA CORTINA (2018): 100, 101.
- Monestirs de Catalunya:
<<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02ange.htm>>.

Escenari de l'agressió: davant la cascada del Parc de la Ciutadella, prop del desaparegut Portal de Sant Daniel, destruït per les tropes de Felip V el 1714; emplaçat més o menys al passeig de les Palmeres, a l'oest del llac del Parc de la Ciutadella; executada per un esclau africà que actuà per encàrrec, la pallissa fou una represàlia per l'acció apostòlica que Ignasi portà a terme al convent dels Àngels Vells, contra les pràctiques que entraven en contradicció amb la vida monàstica, com les visites exteriors i el *galanteig de monges*. Segons la tradició, Ignasi perdonà i acabà fent amistat amb el promotor de l'agressió, que mostrà el seu penediment:

- PUIG (1955): 150, 151.
- BADA (1970): 122, 123.
- LOP (2006): 42.
- BORRÀS (2007): 224.
- VILA CORTINA (2018): 100.

Escenari de la resurrecció, a l'antic Pla d'en Llull i carrer Benlloc, actual carrer del Rec, prop del Born; d'acord amb els testimonis recollits als processos, Ignasi ressuscità a temps per poder-se confessar i rebre els sagraments, un home que s'havia suïcidat amb motiu d'una discussió amb el seu germà per assumptes de patrimoni:

- PUIG (1955): 62, 63, 151.
- BORRÀS (1991): 28.
- LOP (2006): 38, 39.

Convent de jerònimes de Sant Maties (o de Santa Margarida), desaparegut, antigament situat a la plaça del Pedró, on

conflueixen els carrers de l'Hospital i del Carme, al costat de la capella de Sant Llàtzer (pertanyent actualment a la Comunitat de Sant'Egidio). Ignasi anava sovint a resar a la capella de Sant Maties (o Macià) del convent. El pelegrí hi feu amistat amb les monges Brígida Vicent i Antònia Estrada. A aquesta última, tornera del convent, li regalà un cofre amb relíquies de Terra Santa, perdut durant la Setmana Tràgica (1909):

- CREIXELL (1922b): 226-229.
- PUIG (1955): 30, 48, 84, 85, 147, 152.
- BADA (1970): 51, 121, 122.
- BORRÀS (1991): 19, 20,
- LOP (2006): 40.
- BORRÀS (2007): 222.
- VILA CORTINA (2018): 99, 100.
- Monestirs de Catalunya:
<<https://monestirs.cat/monst/bcn/bn02mati.htm>>

1.7.2. Localitzacions de segon ordre

Casa del mestre Jeroni Ardèvol, actualment desapareguda, emplaçada al carrer Mirallers, que desemboca davant la porta lateral de Santa Maria del Mar, dita dels Sombrerers, on Ignasi tenia per costum demanar almoïna:

- PUIG (1955): 43, 151.
- BATLLORI (1959⁹⁵): 147.
- LOP (2006): 29.

Església del Palau Reial Menor (o Reial Capella del Palau, o de la Mare de Déu de la Victòria, carrer d'Ataülf, 4). Vinculat inicialment a l'orde del Temple, el conjunt fou adquirit al s XIV per Pere el Cerimoniós i esdevingué palau reial. A finals del segle XV fou cedit a la família Requesens i es convertí en Palau del Governador. Els descendents dels Requesens el conservaren fins a mitjan s XIX, en què el conjunt fou enderrocat, llevat de la capella. Aquesta –l'únic element de l'antiga comanda templera que restà dempeus, reformada pels Requesens al s XVI- l'any 1924 passà a mans de la Companyia de Jesús. **S'hi custodien**

reliquies ignasianes, com el matalàs i la banqueta del pelegrí, quan aquest estava allotjat a la casa d'Agnès Pascual. Segons la tradició, aquest era un dels punts on Ignasi acostumava a demanar almoïna.

- CREIXELL (1922a): 417, 418.
- PUIG (1955): 138-143, 140-152.
- BORRÀS (2007): 224.
- LOP (2006): 15-18.
- Monestirs de Catalunya:
<<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02pala.htm>>.

Antic Estudi General de Barcelona, construït l'any 1536, situat a l'extrem de la Rambla, al sector de Canaletes, prop de la plaça Catalunya. En l'interval, durant la segona estada d'Ignasi a la Ciutat Comtal, l'Estudi General de gramàtica era situat al número 3 del carrer de la Bòria, corresponent a l'**actual plaça de l'Àngel**, on hi ha la fornícula amb l'Àngel. Per bé que la seu de l'Estudi General era situada al carrer Ripoll, l'augment de la demanda feu que es disseminés en diferents subseus o càtedres menors, entre elles la del **carrer de la Bòria, on segons la tradició Ignasi estudià llatí de la mà del mestre Ardèvol**. A principis del s XX, amb l'obertura de la Via Laietana van desaparèixer els primers edificis del carrer de la Bòria, entre ells l'antiga escola on hauria estudiat el futur fundador dels jesuïtes:

- PUIG (1955): 43, 44, 151.
- LOP (2006): 26, 27.

Antic monestir dels jerònims de la Vall d'Hebron, desaparegut, amb ermites dependents, escampades per la muntanya de Sant Genís dels Agudells (Horta); en depenia la capella de Sant Cebrià (*vid infra*); els religiosos foren expulsats del monestir el 1835; localitzat, aproximadament, a la meitat de la pujada de la carretera que des de Penitents porta a la Rabassada, al Tibidabo:

- PUIG (1955): 30, 31, 151.
- LOP (2006): 18, 19.

- BORRÀS (2007): 222.
- Monestirs de Catalunya:
<<https://monestirs.cat/monst/bcn/bn02hebr.htm>>

Ermita de Sant Cebrià (coneguda també com a Sant Cebrià d'Horta, o ermita de Sant Cebrià i Santa Justina), propera al desaparegut convent Sant Jeroni (*vid supra*), prop del laberint d'Horta; una estàtua d'Ignasi hi recordava que, juntament amb el convent dels jerònims, havia estat un lloc freqüentat pel pelegrí; el temple es troba situat en una zona de tradició eremítica:

- CREIXELL (1922b): 229-231.
- PUIG (1955): 31,151.

Convent franciscà de Santa Maria de Jesús (o convent de Jesús), fora muralles, desaparegut, on després hi hagué l'església i convent de les religioses de l'Ensenyança, actual col·legi Lestonnac (aproximadament a la cruïlla entre l'actual carrer Aragó i el passeig de Gràcia); n'era el confessor fra **Diego de Alcántara**, també guia espiritual d'Agnès Pascual:

- PUIG (1955): 47, 48, 150.
- BORRÀS (1991): 19.
- Monestirs de Catalunya:
<<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02jesu.htm>>.

Convent de benedictines de Santa Clara (o monestir de Sant Antoni i Santa Clara), desaparegut, prop de l'antic Portal de Sant Daniel (dins les muralles, a l'actual monument al general Prim, al Parc de la Ciutadella), dins la comunitat del qual hi havia partidàries d'Ignasi, entre elles Jerònima Oluja (priora) i Teresa Rajadell, que intentaren infructuosament posar el monestir sota l'obediència de la Companyia de Jesús quan Ignasi ja s'havia establert a Roma:

- LOP (2006): 40, 41.
- BADA (1970): 123.
- VILA DESPUJOL (2013): 82 i ss.
- VILA CORTINA (2018): 106-108.

- Monestirs de Catalunya:
<<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02dani.htm>>.

1.7.3. Localitzacions de tercer ordre

Sepultura d'Agnès Pascual, desapareguda, a l'altar de Sant Martí a l'antic convent de **Sant Agustí Vell**, al barri de Ribera, erigit pel Gremi de Cotoners; actualment l'edifici de l'antic convent acull, al carrer Comerç, el Centre Cívic de Ciutat Vella, l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona i el Museu de la Xocolata

- LOP (2006): 8.
- Monestirs de Catalunya:
<<https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02agus.htm>>.

Església del Sagrat Cor de Jesús, situada al carrer Casp, núm. 27. Pertanyent a la Companyia de Jesús. Construït a finals del s XIX, aquest temple **conserva en una de les seves capelletes, ubicada al lateral esquerre del creuer, l'espasa original d'Ignasi de Loiola, que l'any 1522, abans d'arribar a Manresa, va deixar com a exvot al monestir de Montserrat.**

- CREIXELL (1922a): 415, 416.
- PUIG (1955): 136, 137, 152.
- LOP (2006): 55-61.

Casa o Palau de l'Ardiaca: edifici gòtic amb elements renaixentistes bastit a finals del s XV a partir d'una construcció anterior del s XII, adossada a l'antiga muralla romana. Residència de l'ardiac major de la Seu, fou manat construir per Lluís Desplà. Entre 1539 i 1543 hi residí el virrei Francesc de Borja, que més endavant esdevindria general superior de la Companyia de Jesús i que a finals del s XVII seria canonitzat. Convidat per Borja, el 1542 s'hi allotjà Pierre Favre, un dels fundadors de la Companyia de Jesús.

Església de la Mare de Déu de Betlem (o església de Betlem).

Temple barroc construït entre finals del s XVII i principis del XVIII, entre la Rambla els carrers del Carme i de Xuclà, davant del Palau Moja. Pertanyé als jesuïtes fins a l'expulsió de 1767, en què esdevingué parròquia de la diòcesi. Ocupa el mateix lloc que l'anterior església de Betlem, manada construir per Ignasi de Loiola, bastida el 1553 –al costat del col·legi del mateix nom- i incendiada el 1671, durant el festes de canonització de sant Francesc de Borja. Hi destaquen les escultures de sant Ignasi de Loiola, sant Francesc de Borja i sant Francesc Xavier. Per poder fer la nova església es traslladà la font que actualment es troba a la Portaferrissa.

- CREIXELL (1922a): 377-382.
- VILA DESPUJOL (2013): 295, 296.

1.8. Episodis, fets i personatges posteriors a les estades d'Ignasi a Barcelona

1.8.1. Vincles d'Ignasi amb la ciutat des de la distància

Ajuts econòmics procedents de Barcelona durant l'estada del pelegrí a París, Bolonya i Venècia. Fora de la capital catalana, sobretot després de la seva tercera estada, el futur sant rebé aportacions dineràries d'Agnès Pascual, Isabel Roser, Elionor Sapila, Isabel de Josa i Aldonça de Cardona, entre d'altres, fet que palesa els estrets lligams que arribà a establir amb els cercles de dones que van seguir-lo:

- CREIXELL (1922b): 271-276.
- PUIG (1955): 74.
- BORRÀS (1991): 30.
- LOP (2006): 46-48.
- VILA DESPUJOL (2013): 21.
- VILA CORTINA (2018): 61.

Hipòtesi d'una quarta visita a Barcelona, després de fer estada a París, segons Polanco, de la qual, tanmateix, no hi ha constància documental:

- PUIG (1955): 72, 73.
- BORRÀS (1991): 6, 30, 31.
- LOP (2006): 51, 52.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 160, 161.

Contactes d'Ignasi amb Barcelona, després de la tercera estada. A París el futur fundador de la Companyia de Jesús coincidí amb Ramon Pascual, dominic, parent d'Agnès, que després seria mestre de teologia al convent de Santa Caterina de Barcelona; en els processos, Pascual testimonià que durant el seu sojorn a la capital francesa l'almoïna que rebia la donava als pobres. El 1535, de visita a Espanya, Ignasi visità la Cort i s'entrevistà amb el futur Felip II; a la Cort, hi coincidí amb catalans o persones vinculades a Catalunya, com Juan de Arteaga, preceptor i mestre de Lluís de Requesens, primogènit del majordom del príncep Felip i comanador major de Castella:

- CREIXELL (1922b): 276-282.
- PUIG (1955): 68, 69, 71.
- BADA (1970): 123.
- LOP (2006): 52 i ss.
- VILA DESPUJOL (2013): 24.

Carta d'Ignasi a Jaume Caçador en què valora la seva relació amb Barcelona. En epístola datada a Venècia el 12 de febrer de 1536, el futur sant expressa els lligams que l'uneixen a la Ciutat Comtal: *“Me parece y no dudo que más cargo y deuda tengo a esa población de Barcelona que a ningún otro pueblo en esta vida”*:

- BORRÀS (1991): 35.
- BORRÀS (2007): 225.

Ajut d'Ignasi en la fundació d'un hospici per a nens pobres a Barcelona, que comptà també amb el suport d'Isabel Roser, de tornada a la ciutat:

- BORRÀS (1991): 33, 34.
- VILA DESPUJOL (2013): 50.
- VILA CORTINA (2018): 91.

1.8.2. Petjades inicials de la Companyia de Jesús a la ciutat

Arribada dels primers jesuïtes a Barcelona, encomanats per Ignasi, amb la missió de fer arrelar i expandir la Companyia a la capital catalana: Antonio de Araoz (1539, 1542, 1544, 1545, 1548), Pierre Favre (1542, tractes amb Francesc de Borja, virrei, i amb Isabel Roser):

- PUIG (1955): 93, 94.

Primera casa jesuïta al costat de l'església del Pi, llogada pels amics ignasians el 1545 per allotjar els primers jesuïtes arribats a Barcelona (Araoz, Eguía, Favre) i posterior intervenció de Francesc de Borja en la compra del terreny (1550), a través de Joan Bolet, emparentat amb la família Caçador:

- CREIXELL (1922a): 190.
- CREIXELL (1922b): 332 i ss.
- PUIG (1955): 94, 95, 98, 99.
- BADA (1970): 124.
- BADA (1981): 20.
- VILA DESPUJOL (2013): 101, 102.

Primers catalans admesos a la Companyia, morts a conseqüència de la pesta de 1559:

- CREIXELL (1922b): 335-343.
- BADA (1970): 124, 125.
- BADA (1981): 20.
- VILA DESPUJOL (2013): 97 i ss.

Església i col·legi de Betlem, beneïda el 1555, un any abans de la mort d'Ignasi; visitada el 1571 Francesc de Borja, general de la Companyia i antic virrei de Catalunya; ampliada el 1571, finalitzada el 1576. Funcions d'església, residència de jesuïtes i col·legi. Intervenció, com a principal patrocinadora, de Maria Manrique de Lara i Folc de Cardona, filla del duc de Nájera i de Joana Folc de Cardona, filla dels ducs de Cardona; 1580: construcció hostatgeria i infermeria adjunts al col·legi i compra de quatre cases que separaven el conjunt de la casa de Maria Manrique; compra de l'hort intermedi entre l'església i el carrer del Carme, construcció de l'aula màxima –per a classes i disputes teològiques- i la capella dedicada al Santíssim Sagrament; ocupació de l'anomenat carreró de la Parra (1590), que quedà clos, amb la qual cosa tota l'illa esdevingué possessió de la Companyia, limitada pel col·legi de Cordelles, la Rambla i els carrers del Carme i Xuclà; alumne destacat del col·legi: sant Pere Claver; incendi de l'església coincidint amb les festes de canonització de sant Francesc de Borja:

- CREIXELL (1922a): 187 i ss., 211-220, 371 i ss..
- CREIXELL (1922b): 354, 355, 389 i ss., 408, 409.
- PUIG (1955): 100-104, 117, 118.
- BADA (1970): 124, 125.
- VILA DESPUJOL (2013): 32, 56-59, 113 i ss.

El Col·legi de Cordelles: seminari de nobles regentat pels jesuïtes, fundat per Jaume Cordelles, canonge de la catedral de Barcelona, el 1538, coincidint amb la fundació de la Companyia de Jesús a Roma; anà a parar a mans dels jesuïtes al cap de 120 després d'haver estat fundat (1658). Situat al costat del col·legi de la Mare de Déu de Betlem; descripció edifici; matèries que s'hi ensenyaven; professors, nombre d'alumnes, evolució i decadència fins a l'expulsió:

- CREIXELL (1922a): 188, 189.
- PUIG (1955): 106, 107.
- VILA DESPUJOL (2013): 279 i ss.

Construcció del nou col·legi de la rambla dels Estudis amb entrada pel carrer del Carme i conflictes derivats de la nova obra, amb la parròquia del Pi i amb l'Ajuntament:

- CREIXELL (1922a): 373-376.

Nova església de Betlem: concòrdia amb la parròquia del Pi, trasllat de la font a l'entrada de la Porta Ferrissa, etc.

- CREIXELL (1922a): 377 i ss.
- VILA DESPUJOL (2013): 113, 135-140.

1.8.3. Intent frustrat de creació d'una branca femenina de la Companyia de Jesús

Viatge d'Isabel Roser, Francesca Cruïlles i Isabel de Josa a Roma, admissió a la Companyia de Jesús a través de la intervenció papal, posterior expulsió de l'orde i conflicte amb Isabel Roser (*vid supra*). De tornada a Barcelona, ulteriors tensions entre Isabel Roser i Teresa Rajadell en la direcció del monestir de Sant Antoni i Santa Clara, primer d'obediència franciscana i després benedictina, que motivaren el rebuig (1547, Pau III) d'una branca femenina dins la Companyia:

- CREIXELL (1922b): 326 i ss.
- LOP (2006): 52-54.
- BADA (1981): 2.
- VILA DESPUJOL (2013): 63-75.
- VILA CORTINA (2018): 64 (conflicte entre Ignasi i Isabel Roser i petició de perdó de genolls).
- VILA CORTINA (2018): 105,106 (arguments d'Ignasi contra l'admissió de dones a la Companyia; el Concili de Trento i les dones).
- VILA CORTINA (2018): 106 i ss (conflicte al convent de Santa Clara, arran dels intents de reforma de Teresa Rajadell i Jerònima Oluja, posant-lo sota l'òrbita de la Companyia de Jesús).

Continuïtat de la tasca d'Isabel Roser amb la fundació (1599), a l'Hospital de la Santa Creu, de la Congregació de la Nativitat de la

Mare de Déu, formada per dones laiques sota la direcció espiritual dels jesuïtes:

- VILA CORTINA (2018): 77, 78.

1.8.4. La reforma del monacat femení

Buidor de l'esperit religiós als cenobis femenins, incompliment de la clausura, vida interna poc edificant, relacions externes de les religioses, escàndols periòdics, vinculació amb el fenomen de les bandositats, intents de reforma per part de Carles V i Isabel de Portugal, amb intervenció d'Ignasi de Loiola, Francesc de Borja i Jaume Caçador, intents d'Ignasi durant la regència del príncep Felip, l'experiència fallida de la *compañía de dueñas*, etc.:

- CREIXELL (1922b): 358-375, 384-388.
- BADA (1970): 61-63, 138-147.
- VILA CORTINA: 101, 102.

1.8.5. Figures rellevants de l'àmbit jesuític a Barcelona posteriors a l'estada d'Ignasi

Jaume Caçador (Vic, 1484-Barcelona, 1561)

Fill de Wilhelm Jäger, sabater de Basilea establert a Vic, on esdevingué mercader i catalanitzà el cognom. Fou ardiaca de Barcelona durant l'estada d'Ignasi a la ciutat, etapa en què establí relació amb ell i amb els cercles reformistes. En substitució de Joan de Cardona, **entre 1545 i 1561 fou bisbe de Barcelona**, nomenament en què influí el fundador dels jesuïtes. Com a diputat eclesiàstic, presidí la Generalitat entre 1545 i 1548. Durant el seu pontificat restaurà el palau episcopal, introduí les directrius del Concili de Trento **es preocupà per la reforma del monacat femení i afavorí la implantació de la Companyia de Jesús a la capital catalana.**

- BADA (1970): 101-109.

- BADA (1981): 18, 19.
- VILA DESPUJOL (2013): 31, 32.

Francesc de Borja

Besnet d'Alexandre VI –el Papa Borja- i de Ferran el Catòlic.

Virrei de Catalunya entre 1539 i 1543, etapa en què s'allotjà al Palau de l'Ardiaca. Distingit per Carles V amb els títols de marquès de Llombai i duc de Gandia. Un cop finalitzada l'etapa de virrei, i després de la mort del seu pare, es lliurà a la vida religiosa i entrà en contacte amb la Companyia de Jesús. Després d'enviudar, el 1546 ingressà a l'orde jesuïta, del qual acabà esdevenint el tercer general el 1565, a la mort de Diego Laínez. Tant durant l'etapa de virrei com després, s'implicà en els intents de reforma del monacat femení. Fou canonitzat el 1670 per Climent X.

- CREIXELL (1922a): 308 i ss.
- VILA DESPUJOL (2013): 41.

Maria Manrique de Lara i Folc de Cardona

Filla dels ducs de Nájera i de Cardona, cambrera major de la reina d'Hongria, filla de Carles V. Establerta a Barcelona. **Fundadora del Col·legi de Betlem, que sufragà amb els seus recursos.**

- CREIXELL (1922a): 190, 191, 211-220.
- CREIXELL (1922b): 408, 409.
- PUIG (1955): 102.
- VILA DESPUJOL (2013): 135, 139, 140.

Altres personatges de l'àmbit català amb qui mantingué relació Ignasi després de les seves estades a Barcelona

- **Jaume Negre**, monjo montserratí, natural de Barcelona. Coincidí a Venècia amb el fundador de la Companyia de Jesús. L'any 1539 Ignasi li feu arribar un missatge a través d'Araoz.

- **Joan Pau Borrell**, nascut a Tremp. Tingué cura de l'habitació i de la capella d'Ignasi a Roma, com a coadjutor.
- **Joan Cors**, nascut a Barcelona, assistent d'Ignasi a Roma, sembla que en substitució de Borrell.

- GARCÍA HERNÁN (2013): 250.
- THIÓ DE POL (1998): 15, 16.

1.8.6. La beatificació i la canonització d'Ignasi, des de Barcelona

Primera petició de beatificació per part del Consell de Cent (1-10-1597). **Segona petició de beatificació** per part del Consell de Cent (12-1-1602). Festes de beatificació (1610):

- PUIG (1955): 114, 115.
- BADA (1981): 20.

Petició de canonització d'Ignasi (18-4-1610). Festes de canonització (1622):

- BADA (1981): 20.
- PUIG (1955): 116, 117.
- BORRÁS (1991): 34.
- VILA DESPUJOL (2013): 32-37.

1.8.7. Devoció i culte ignasians a Barcelona

Devoció pel **rapte de sant Ignasi**, que se celebrava alhora a les esglésies de Betlem i Santa Maria del Mar la darrera setmana de Quaresma, i que se seguí celebrant després de l'expulsió dels jesuïtes (testimoni del Baró de Maldà):

- PUIG (1955): 118, 119.
- BADA (1981): 20.

Tradicions vinculades a la Companyia de Jesús a Barcelona (novena a sant Francesc Xavier i octavari del Rapte):

- CREIXELL (1922a): 368.

2. La Barcelona coetània d'Ignasi

2.1. Espai i patrimoni urbà

2.1.1. Visions de conjunt de la Barcelona del s XVI

- SOBREQUÉS (1992): 13, 14.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 45, 64, 65, 67.
- HERNÁNDEZ et al (1996): 112, 113.

Manteniment de l'estructura urbanística baixmedieval al llarg de les dues centúries següents, fins al s XIX. No es modifica ni el perímetre ni amb prou feines el volum d'ocupació de l'espai disponible, que el 1716 és només del 34%.

Presència d'horts i conreus de naturalesa diversa.

Al llarg del s XVI, reforçament de Barcelona com a centre d'administració i control del rerepaís. **Procés d'ennobliment** de la imatge de la ciutat.

Construcció d'alguns palaus, residència del patriciat urbà dels alts funcionaris reials o de l'Església, com a símptoma d'una **“aristocratització aparent de les elits, que en alguns casos revela una considerable i primerenca receptivitat al nou gust renaixentista”**.

Les cases Gralla, Dusai, Mai, de l'Ardiaca Desplà, etc., exemples d'un **curt període en què la proximitat de la cort itinerant, primer de Ferran II, a continuació de Carles V, “indueix una oligarquia urbana més oberta als corrents europeus”**.

Accentuació del pes cultural de la ciutat: **aparició de l'Estudi General i altres institucions d'ensenyament, multiplicació dels homes de lleis, progressió de la lletra impresa,**

proliferació dels ordes religiosos i les institucions d'assistència.

Descripció de Barcelona des de Montjuïc, a partir del gravat de darreries del s XVI, de *Civitates Orbis Terrarum* (Colònia, 1572).

2.1.2. El carrer Ample

- CALPENA (2015): 369-371.
- AMELANG (1992): 195-197.

Vial de més anomenada a final del s XVI: **ubicació dels palaus de les principals nissagues aristocràtiques.** Autèntic carrer major de la ciutat renaixentista, escenari de celebració de festes i d'ubicació de botigues de luxe.

2.1.3. La Rambla i el Raval

- HERNÁNDEZ et al (1996): 112.
- GEC (1969): 213.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 67 i ss.

A la segona meitat del s XVI la Rambla continuava essent una gran riera no urbanitzada. Lloc de passeig preferit pels barcelonins, durant la sega els segadors es concentraven a la Porta Ferrissa, on esperaven ser contractats pels pagesos del Pla. Per Carnaval els estudiants organitzaven grans batalles de taronges a la Rambla dels Estudis.

Divisòria entre la ciutat i el Raval, adquireix importància amb les noves construccions conventuals, amb l'Estudi General i amb el Teatre de la Santa Creu (1596).

El Raval i la Rambla, principals escenaris de l'**expansió conventual, amb concentració d'institucions docents i assistencials, i població i activitats perifèriques i marginals.**

2.1.4. L'actual passeig del Born

- HERNÁNDEZ et al (1996): 112.

Escenari de la major part d'espectacles i actes col·lectius, hi tenien lloc els actes de fe i s'hi feien justes i torneigs medievalitzants. S'hi celebraven les fires de vidre i argenteria i del Carnaval.

2.1.5. El port

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 76.
- SOBREQUÉS (1992): 14.
- TORRES (1992): 224-228.

El port iniciat el 1477, a més d'haver creat problemes d'erosió, havia quedat totalment cobert de sorra: la ciutat tornà a quedar sense port efectiu. Almenys des del 1516, els consellers moderns mostren interès per fer obres al port. Els consellers i la comissió que finalment decidí la construcció d'un nou port preferiren situar-lo davant del Portal de Mar.

Construcció de la **muralla marítima** a partir de la segona meitat del s XVI i impuls per bastir un port que superés els intents no reeixits del segle anterior.

Inici de les obres del moll el 1598, que obrí les portes de Barcelona als vaixells en condicions de seguretat.

Importància del port com a punt d'avituallament i com a punt d'arribada de gra de Sicília i, més tard, dels països bàltics.

2.1.6. Les muralles i els seus portals

- BADA (1970): 40.

Barcelona com a emmurallada llevat de la banda de mar, on la construcció de la muralla s'iniciaria durant el virregnat del marquès de Llombai (1539-1543); la muralla tenia nou portals,

que permetien franquejar-la: Sant Daniel (barri de la Ribera), Portal Nou (a la boca del carrer del mateix nom), Jonqueres, de l'Àngel, Santa Anna, Porta Ferrissa, Pla de la Boqueria, Trenta Cans i Drassana.

Al voltant de la muralla, sobretot als portals de Santa Anna, Ferrissa i Boqueria, es formaren els primers eixamples extramurs de Barcelona.

2.1.7. La Muralla de mar (o de marina)

- GEC (1969): 212.
- CALPENA (2015): 369-371.
- GRACIÀ (2015): 30.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 73-75.

Inici de les obres de la Muralla de mar (1527) arran dels atacs corsaris. Quan **Carles I s'allotjà al carrer Ample ordenà que es construís el tros de muralla que cobrís la zona de Barcelona que donés al mar; al final del s XVI es construí la muralla de mar, que esdevindrà el lloc de passeig per excel·lència. La muralla de la marina “acaba” i ennobleix el límit sempre més valorat: la línia litoral.**

La nova muralla esdevé una façana representativa de la ciutat. Incorpora el nucli comercial al voltant de la Llotja i les Voltes dels Encants, les denses i més deprimides illes de la Ribera i, a l'altra banda, els casals aristocràtics del Pla de Framenors.

2.1.8. El Rec Comtal

- HERNÁNDEZ et al (1996): 113.
- GARCÍA ESPUCHE (2009): 37.

El Rec Comtal, que recollia les aigües del Besòs, organitzava una bona part de l'economia productiva. A les Basses de Sant Pere, movia molins i subministrava energia als artesans tèxtils i de la pell que es concentraven en aquesta àrea.

Les derivacions del Rec Comtal asseguraven l'arribada d'aigua i tot sembla indicar que el sistema de petits recs ja estava en funcionament des del principi de la urbanització.

2.1.9. El Palau del Lloctinent

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 82.

Ampliació de les dependències del vell Palau Comtal, segons projecte aprovat el 1549 i finalitzat el 1557. Edifici de gran unitat tipològica, format per un bloc quadrat quasi exempt, organitzat entorn d'un pati de traça renaixentista.

2.1.10. La plaça de Sant Jaume

- GEC (1969): 213.
- PÉREZ LATRE (2018): 336.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 83, 84.

Ampliació de la plaça de Sant Jaume, on el 1597 fou construïda la nova façana –ja plenament renaixentista- de la Generalitat. El Palau de la Generalitat no solament experimenta una expansió molt significativa durant el segle XVI, sinó que esdevé el projecte arquitectònicament més ambiciós del període. El 1578 s'han comprat i enderrocats ja les cases contigües, cap al carrer de Sant Sever, i les que separaven l'edifici gòtic de la petita plaça de Sant Jaume.

2.1.11. Les Drassanes

- GEC (1969): 212.
- TORRES (1992): 222-225.
- SERRA (1997): 40.

Nova activitat a les Drassanes entre començament de segle i 1520, especialment en la construcció de galeres destinades a l'armada reial. Renovació de l'activitat, sobretot per encàrrecs reials de tipus militar (flota d'Itàlia, 1527; 25 galeres per a l'expedició de Tunis de 1535 –a partir de 1528-; galeres per a

l'expedició a Orà, 1562-1564; defensa de Malta, 1565; batalla de Lepant, 1571).

Construcció de mig centenar de galeres amb motiu de l'expedició tunisenca de 1535, que reactivà les drassanes i platges de la costa catalana, multiplica l'ocupació dels calafats i mestres d'aixa, i alimenta igualment l'activitat de les fargues pirinenques o les armeries i els cotoners de Barcelona.

Les Drassanes depengueren de la ciutat i del Consolat de Mar fins que, al s XVI, passaren a mans de la Diputació del General.

L'activitat de les Drassanes va ser seguida per la ciutat amb festes "ab molt trihunfo de trompetes e tabals, tirs d'artilleria e molta rama" (Dietari de la Generalitat). Comportà una explotació i de mà d'obra d'arreu de Catalunya (2.000 operaris) sense precedents i conculcant les Constitucions.

2.1.12. El Baluard de Migjorn

- GEC (1969): 212.

Adopció de mesures defensives arran de l'aliança dels turcs amb França: inici de la construcció del primer dels baluards, el de migjorn (1527), les obres del qual continuaren fins a la segona meitat de segle.

2.1.13. Altres espais i elements urbans

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 76-78.

El Pla de la Llotja com a nucli comercial, autènticament representatiu de la ciutat, on es concentren els edificis de la Llotja, dels Pallols i Arsenal, la Casa de la Bolla o del General. És alhora el límit de l'àrea més valorada del litoral.

El Pla de Framenors, punt on els reis, en entrar per primera vegada a Barcelona, juraven els privilegis de la ciutat.

Per motius funcionals i simbòlics, el centre de la ciutat no se situa a l'àrea aristocràtica de Framenors, sinó que **el monumental Portal de Mar s'obre al davant del Pla de la Llotja, al costat del cor comercial de la ciutat.**

La formació de la nova muralla, la importància del portal de Mar i la construcció del port contribuïren a reforçar la “centralitat” de l'àrea dels Encants i de la Llotja i a monumentalitzar aquest espai urbà.

Diferència entre els **dos segments creats per la muralla de mar** i important funció representativa adquirida pel sector entre el Pla de la Llotja i el Pla de Framenors.

El centre del nou espai públic obert amb la construcció de la muralla de mar se situa al Pla de la Llotja, al costat del cor comercial de la ciutat. En aquesta plaça, avui Pla de Palau, es trobaven la Llotja, els Pallols, l'arsenal –reconvertit més tard en el nou palau del Virrei- i el portal de Mar.

2.1.14. Els mercats

- AGUSTÍ (2014): 95.

Es construeixen dos mercats principals, al voltant dels quals creix la ciutat: l'antic mercadal, centre de distribució del blat que arriba de l'interior, i la zona portuària, on es concentra el blat que arriba per via marítima, i on també es ven peix, sal i vi.

2.1.15. Hortes i conreus

- BALCELLS et al (2004): 375.
- DURAN (1992): 363.

Barthélemy Joly, conseller i almoiner del rei de França (1603): “Als extrems i entorn de la ciutat hi havia moltes hortes on eren conreats amb gran pulcritud tota mena d’arbres fruiters, verdures, llegums i hortalisses, igualment que als horts de París [...]”.

La Barcelona del segle XVI, amb els seus migrats sis o set mil focs, era encara una ciutat amb molts horts i conreus dins les muralles. Així s’entén el rellevant paper que tenien les diverses confraries de pagesos.

2.1.16. La represa de l’activitat constructora

- GEC (1969): 211.
- BADA (1970): 40.

Convents de franciscans de Santa Maria de Jerusalem i de jerònims de Santa Margarida; finalització de les obres de Sant Agustí, Santa Anna, el Pi, Santa Maria del Mar, Sant Jaume, Sant Miquel, el palau episcopal i l’Hospital de la Santa Creu.

Obres destacades del s XVI: construcció de la muralla de mar – per defensar-se dels corsaris-, construcció del nou palau del rei, reedificació del palau episcopal i continuació de les obres de la catedral.

2.1.17. La renovació o construcció de grans residències privades

- SOBREQÜÉS (1992): 14, 15.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 132.
- AMELANG (1992): 196.
- GEC (1969): 211.

Aristocratització de Barcelona que a les primeres dècades del s XVI, que donà lloc a l’aparició de cases-palaus, com les dels Gralla, Dusai, Mai i Ardiaca Desplà, i que fou el símptoma de la receptivitat del nou gust renaixentista.

Les residències aristocràtiques tendien a concentrar-se en tres focus: el carrer de Montcada, el carrer Ample i la plaça de Santa Anna.

Exponents destacats: residències de l'infant Enric, del bisbe Pere de Cardona, dels Requesens (antic Palau Menor), de l'ardiaca Desplà, de Joan d'Hostalric als carrer Mercaders (actual casa Clariana-Padellàs, a la plaça del Rei), de Miquel Joan Gralla i de Miquel Mai a la plaça de la Cucurulla, de Joan Berenguer Aguilar al carrer Montcada.

2.1.18. Segregació relativa de l'espai urbà

- AMELANG (1992): 196-198.

Manca d'àrees de residència exclusiva de l'elit, de manera que “tant governants com governats vivien a tocar, especialment al més densament poblat centre de Barcelona”; es pot parlar, per tant, d'una “absència general de segregació i d'exclusivitat”.

Segons el fogatge de 1516 assaonadors i blanquers –que necessitaven l'aigua del Rec Comtal, emprada per tractar el cuiro– vivien molts a prop els uns dels altres, als marges del nord-est de la Ribera, d'acord amb un model basat en l'íntima associació entre les funcions residencials i productives.

Absència de patrons residencials basats exclusivament en la classe social. La manca d'òrgens homogenis, tret que no es donava en la perifèria extrema de la ciutat, significava que persones que no solament exercien diferents negocis sinó que també procedien d'entorns socials diversos, visquessin juntes en íntima proximitat i es tractessin amb familiaritat en determinades circumstàncies. I tot i que els contactes d'aquesta classe no conduïen a cap anivellament social, exercien un paper significatiu

en la construcció de xarxes personals basades en l'adaptació mútua, l'obligació, i a vegades, el patronatge i la protecció.

2.1.19. Altres aspectes relacionats

- GEC (1969): 211, 213.
- CALPENA (2015): 369.
- SOBREQUÉS (1992): 16, 17.

Estancament total del desenvolupament urbà des de mitjan s XV.

Construcció del Palau del Lloctinent (1547) i **conversió en sala de draps o duana de l'antic Pallol d'Avall, damunt la qual fou construïda la sala d'armes o arsenal (1514-1598).**

Nombre total de carrers a Barcelona, a final del s XVI, dins la muralla: 424.

Mostres del progrés urbanístic del s XVI i de la voluntat de les forces vives del país de millorar l'aspecte de la ciutat:

reformes al barri gòtic (escales de la Seu, remodelatge del Vell Palau Comtal, construcció del Palau del Lloctinent, ampliació del Palau de la Generalitat).

Canvi d'ús de la ciutat, que es concreta al Raval i la Rambla, que esdevindran el receptacle de noves institucions docents (l'Estudi General –dels dominics- i el Col·legi de Cordelles –dels jesuïtes) i conventuals.

2.2. Esdeveniments històrics coetanis

2.2.1. L'aprovació de la Constitució de l'Observança (1480)

- CALPENA (2015): 339.

Les Corts proclamen totes les institucions, inclosa la monarquia, sotmeses a la llei i, per tant, a les Constitucions i llibertats de Catalunya.

2.2.2. La primera estada a Catalunya de Carles de Gant (futur Carles V), durant la qual rebé la notícia de la seva elecció com a emperador: 1519-1520

- GEC (1969): 212.
- PÉREZ SAMPER (1988): 439-448.
- TOLDRÀ PARÉS (2008):
- CALPENA (2015): 353.
- ROTGER (2019): 43-47
- FONTANA (2004): 135.

Escenaris de l'estada: Lleida, Bellpuig, Cervera, Montserrat, Martorell, Sant Gervasi de Cassoles, Molins de Rei (Palau Requesens), monestir de Sant Jeroni de la Murtra (Badalona), Palau de l'Arquebisbe (carrer Ample)... Preparatius per a la rebuda. La reunió de l'Orde del Toisó d'Or a la catedral de Barcelona.

2.2.3. La revolta dels agermanats a Barcelona (1520)

- GEC (1969): 212.

El 8 de maig de 1520 esclatà la revolta dels agermanats, amb l'arribada de la gent de Cambrils, antic carrer de la ciutat, per demanar ajuda contra llur senyor, el duc de Cardona, fet que desencadenà un moviment de solidaritat de les classes populars, influïdes per l'exemple valencià; els agermanats obriren les presons i dominaren els carrers fins a finals de mes, davant la impotència de les autoritats municipals i reials; aquestes, però, aconseguiren dominar la situació, ajudades per la declaració d'una epidèmia de pesta a la ciutat; foren executats dos dels caps de la rebel·lió, el sabater Bernat Marquilles i el procurador Melcior Negre.

2.2.4. L'estada a Barcelona de Francesc I de França (17-22 de juny de 1525)

- BORRÀS (1991): 28, 29.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 150.
- CALPENA (2015): 360.

El monarca francès és fet presoner després de perdre la batalla de Pavia. S'estarà tres dies a la ciutat, allotjat al palau de l'arquebisbe de Tarragona, a la Rambla. «L'endemà els barcelonins pogueren presenciar un fet insòlit: les senyores de la ciutat anaren, a cavall, a presentar els seus respectes als presoner. Les encapçalava Na Joana de Requesens, filla dels comtes de Trivento i esposa del Governador de Catalunya, i Na Isabel de Cardona, comtessa de Palamós. El rei les saludà des de la galeria. Fou aquest acte expressió cortesana de l'humanisme que es conreava en els cercles familiars d'aquelles senyores? En tot cas, resulta, si més no, curiós, que l'esdeveniment fóra [sic] protagonitzat per, gairebé, les mateixes persones que acostumaven a conversar amb Ignasi de temes espirituals. Aquest, possiblement, reflexionaria sobre la vanitat de les coses d'aquest món: els mateixos exèrcits que l'havien ferit a Pamplona es veien, ara, "ferits" en la persona del seu rei.»

2.2.5. Barcelona com a escenari de la diplomàcia internacional

- GEC (1969): 212, 236.
- BUYREU (2018): 322.

Durant els darrers anys d'hegemonia del món mediterrani, Barcelona tornà a adquirir un cert paper de centre diplomàtic pel fet de ser el primer port d'accés a la Península venint d'Orient i de trobar-se als itineraris terrestres que unien Castella i Flandes -fet que explica les **estades de l'arxiduc Felip (1503), el papa Adrià VI (1522) i Francesc I de França com a presoner (1525)-, especialment durant les temporades que esdevingué cort.**

En el decurs de 1519 Barcelona es convertí en el centre de nombrosos esdeveniments: l'1 de març el Consell de Cent celebrà unes **exèquies per la mort de l'emperador Maximilià I**; entre el 5 i el 8 del mateix mes tingué lloc el **XIX capítol de l'orde cavalleresc del Toisó d'Or** (Carles n'era el mestre) al cor de la catedral, on encara avui resten les **pintures obra de Joan de Borgonya** per a l'ocasió; l'11 de març Germana de Foix, vídua de Ferran el Catòlic, es casava amb Joan de Brandenburg, cavaller del seguici de Carles i germà d'un dels electors imperials. Entre el 4 i el 5 de juliol arribà la notícia que el 28 de juny els set electors imperials havien escollit Carles com a rei dels Romans i, per tant, ell era el futur emperador del Sacre Imperi Romà Germànic.

29 de juny de 1529: signatura a la catedral de l'anomenada **Pau de Barcelona, entre l'emperador Carles V i el bisbe de Vaison, en representació del papa Climent VII**. Posà fi al conflicte entre l'emperador i el Papat, que culminà el 1527 amb el saqueig de Roma. Intervenció de Miquel Mai en les negociacions. Inaugurà un període de col·laboració que comportà més endavant la solemne coronació de Carles V com a emperador, a Bolonya:

2.2.6. L'expedició militar de Carles V des de Barcelona (1532)

- CALPENA (2015): 360.

Carles tornà a Barcelona per encapçalar un estol de naus de guerra comandades per l'almirall genovès Andrea Doria, contractat després d'haver estat a les ordres del rei de França.

2.3. La immigració occitana

- BALCELLS et al (2004): 359-371.
- JANÉ (2018): 326.
- CALPENA (2015): 389.
- AGUSTÍ (2014): 94.
- HERNÁNDEZ et al (1996): 118.
- GARCÍA ESPUCHE (1997): 72.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 156-159.

Etapa en què l'onada migratòria occitana tingué caràcter massiu:
1490-1630.

El moviment migratori procedent d'Occitània, causa del notable creixement demogràfic català: hom passà d'uns 225.000 habitants el 1497 a uns 475.000 el 1626.

Impacte demogràfic: a finals del s XVI, un 20% dels habitants de Barcelona procedien de terres occitanes.

El 1500 prop d'un 20% dels ingressats a l'Hospital de la Santa Creu provenen del regne de França. Els immigrants occitans es van concentrar a les comarques litorals i prelitorals, on van treballar com a jornalers agrícoles.

Deixant de banda la coneguda presència francesa entre els negociants (tractants, marxants...), són tres almenys els sectors en què l'aportació de la immigració francesa resulta notable: el tèxtil, la construcció i el transport.

Els immigrants francesos procedien en llur major part del Pirineu i prePirineu, el Llenguadoc occidental i central, i els massissos i les terres altes situades al nord d'aquestes regions, encara que ja en una proporció menor.

Una bona part portaven a terme les feines més dures i mal pagades: el 32% eren jornalers, criats i bastaixos i molts altres

ocupaven els estrats més baixos dins de l'artesanat. El 1637 el 71% d'aquests immigrants s'havien casat amb catalanes.

2.4. La pirateria i el corsarisme

- CAMPI I HURTADO (1995): 152.
- HERNÁNDEZ et al (1996): 115.
- FONTANA (2014): 139.
- CALPENA (2015): 358, 359.
- SERRA (1997): 40.
- GRACIÀ (2015): 25-30.

El litoral català patí, especialment al s XVI, les falconades dels **pirates berbers**, fet que motivà la necessitat d'un sistema de fortificacions per protegir la població dels atacs i les captures. La redempció dels captius presos pels sarraïns i la satisfacció de l'import del rescat s'efectuaven per diversos mitjans: a través d'ordes religiosos (trinitaris, mercedaris), mitjançant confraries i germandats –com la de Sant Elm- i mitjançant intermediaris privats (eixees).

El 1519 Carles V fou testimoni d'un atac pirata davant el litoral de Barcelona.

Les viles van construir torres de guaita i muralles defensives.

Alguns anys les Drassanes de Barcelona van multiplicar la producció de galeres.

Barcelona hagué de finançar la fortificació de la “muralla de mar” i la construcció d'un port més segur. Per cobrir aquestes despeses no n'hi hagué prou amb els donatius de les Corts, de manera que calgueren contribucions extraordinàries.

Les costes continuaren patint els estralls de la pirateria i entre 1523 i 1527 calgué iniciar fortificacions contra la pirateria de Barba-rossa.

Captura de 28 barcelonins pels turcs el 1532, davant la impotència del virrei (1532).

2.5. El bandolerisme

- GEC (1969): 212.
- BALCELLS et al (2004): 401-403.
- FONTANA (2004): 131-133
- TORRES (2018): 340-342.
- CALPENA (2015): 394, 395, 400.
- CAMPI I HURTADO (1995): 154.
- TORRES (2018): 341.
- AGUSTÍ (2014): 97.
- TORRES (2018): 342.
- SERRA (1997): 53, 54.
- BADA (1970): 30-32.
- SOBREQUÉS (1992): 22.

Existència de bandositats armades dins la mateixa ciutat, especialment vers 1520.

El bandolerisme dels ss XVI i XVII com a continuació de les guerres privades medievals de tipus feudal. El bandoler podia ser un saltejador de camins o un simple lladregot, però sobretot era un partidari armat d'unes faccions o bàndols que lluitaven pels excedents i l'hegemonia de les comunitats urbanes i rurals. Una mostra de la feble implantació del poder reial a Catalunya.

Implicació d'elements de la petita i mitjana noblesa i d'altres sectors socials poderosos en el bandolerisme català dels ss XVI i XVII: "no hi ha bandolers sense senyors" (expressió dels oficials reials).

Les Constitucions i privilegis de Catalunya reconeixien el dret dels senyors a l'ús de la violència, exercida en contenciosos socials de lluites entre senyors i vassalls, però també en les guerres privades entre magnats o poderosos de ciutats i viles, disputes i rivalitats sobre drets, rendes, dots, càrrecs... No era una violència

anàrquica, sinó organitzada a través d'**aliances familiars i clienteles, com les que agrupaven nyerros i cadells.**

Àmplia gamma de perfils socials implicats en el bandolerisme, que incloïa no tan sols nobles i potentats, sinó també clergues, pagesos, artesans o simples delinqüents, empesos a bandolejar.

Factor propiciador del bandolerisme: la importància del tràfic de metalls preciosos a través de Catalunya quan, a partir del regnat de Felip II, es van començar a enviar els estipendis de l'exèrcit dels Països Baixos a través de Gènova via Barcelona.

Altres factors propiciadors del bandolerisme: pluralitat i autonomia de les jurisdiccions senyoriales, immunitat eclesiàstica, geografia accidentada i muntanyosa, proliferació d'armes entre la població civil (motivada, sobretot a les zones costaneres, per defensar-se dels atacs de pirates i corsaris otomans).

El bandolerisme com a mostra de les tensions, equilibris i desequilibris entre la "legalitat feudal" i la "legalitat estatal" que van conviure en els temps moderns.

Abundància de bandolers, fins al punt que es feia difícil un viatge sense escorta.

Tipus de bandolerisme: a) procedent de la necessitat dels senyors d'adaptar-se a uns temps nous en què resulta més difícil de mobilitzar llurs vassalls i es veuen obligats a mantenir bandes per assegurar l'exercici de la jurisdicció sobre camperols i comunitats (tipologia dels "barons bandolers"); "bandolerisme senyorial" que s'extingirà després de la Guerra dels Segadors; b) bandolerisme que aglutina aquells sectors marginalitzats, que resten al marge del progrés i que nodreixen les protestes contra

els canvis; procedents d'estaments socials diversos i amb motius de queixa diferents, raó per la qual no donaren peu a revoltes o moviments col·lectius; pot incloure "pagesos grossos, autoritats locals, negociants urbans" la mobilització dels quals és fruit de "la intersecció d'un seguit d'interseccions i antagonismes" i d'un possible "excés d'homes i d'energies".

Indrets estratègics especialment aptes per a l'emboscament, que propiciaven els cops de mà dels bandolers: el bosc dit de Trenta passes –prop de Sant Celoni-, el coll de Montcada -a les portes de Barcelona-, les costes del Garraf o el tram de Cervera a Lleida, on foren assaltades algunes caravanes de moneda del rei.

La **geografia del saltejament de camins** resseguia les grans vies de comunicació, les més transitades i les que transportaven més riquesa. Entre elles la ruta Barcelona-Perpinyà, ja fos a través de Vic i la Cerdanya, ja fos a través de la ruta litoral del Vallès, la Selva i l'Empordà. Altres punts negres eren el coll de Montcada i la Roca del Vallès, a la vora de la capital. Cap al sud, la sortida de Barcelona era arriscada, sobretot en arribar a Molins de Rei, però també prop de Cornellà i de l'Hospitalet. L'altre gran corredor econòmic era la ruta occidental, és a dir, el camí de Lleida a Barcelona passant per Cervera, Igualada i Martorell.

Poca incidència a Barcelona del fenomen del bandolerisme, però vinculat a l'impacte de la crisi entre la petita i mitjana noblesa. Incidència, per tant, a través dels nobles residents.

Trasllat a la capital de les "bandolerries" pròpies dels nobles, en accions de represàlia, com la degollació del baró de Llagostera i de mossèn Boi Agullana a Barcelona el 1512, després d'haver foradat de la casa que els estatjava. "Contra aquestes «bandositats» entre les famílies nobles van lluitar i actuar tots els virreis, intentant assegurar la pau per a poder exterminar l'altre tipus de bandolers, lligats de fet a aquests puix

que moltes vegades es tractava d'homes situats al marge de la llei després d'accions punitives contra els nobles, desconfiant que el perdó reial obtingut per llurs capitans, els barons, fos extensiu a ells.”.

Testimoni de Guicciardini, segons el qual Barcelona seria tranquil·líssima si no fos per les seves pròpies discòrdies.

2.6. La Inquisició

2.6.1. Conflictes amb les autoritats locals

- FONTANA (2004): 134, 139.
- CALPENA (2015): 343, 345, 393.
- BALCELLS et al (2004): 346-348.
- SERRA (1997): 42.

La Inquisició com a poderosa eina de control polític, que interferia en la gestió de la Generalitat, al servei del poder reial per limitar el poder de les institucions.

Quan va ser introduït, a finals del s XV, el Sant Ofici era vist com un instrument del poder monàrquic, una institució amb uns procediments judicials que atemptaven contra les lleis i constitucions pròpies dels tribunals de les institucions del Principat

Durant molts anys els consellers de Barcelona rebutjaren les invitacions dels inquisidors per assistir als actes de fe.

Tensió desfermada per la negativa dels inquisidors i familiars a pagar els impostos de la Generalitat. El 1568 els inquisidors Padilla i Zurita excomuniquen els diputats i oïdors de la Generalitat i empresonen el diputat militar Andreu Ferrer, amb el xoc de jurisdiccions com a rerefons:

Cap a 1560, després de la pau amb França, pànic de Felip II pel possible contagi dels protestants des de l'altra banda del Pirineu,

que comportà el tancament d'una frontera que era vital per als intercanvis comercials i comportà un agreujament de les persecucions de la Inquisició, amb mesures com la crema al Born, el 27 d'octubre de 1566, de tres homes, set estàtues d'executats en efígie, els "ossos i cossos" de cinc morts i un conjunt de llibres suspects.

Topades constants entre les autoritats locals i la Inquisició, derivades sovint de la qüestió dels immigrants, peça clau de l'economia i concretament del port.

El 1532 la Inquisició, encapçalada per Fernando Lloaces, reprèn l'ofensiva amb actes i intervenció de rendes

D'ençà de 1540, caràcter imperatiu de fer festa quan hi havia actes de fe.

2.6.2. Acció repressiva i percepció popular de la Inquisició

- CALPENA (2015): 392, 393.
- ALCOBERRO (2018): 346.
- GEC (1969): 211.
- SERRA (1997): 47, 48.

Cinc-cents noranta fugitius de la Inquisició entre 1489 i 1491: molts conversos, a les mans dels quals es trobava una bona part del capital barceloní, intentaren fugir i retirar abans llurs dipòsits de la Taula de Canvi.

Persecució de la Inquisició de Barcelona contra els occitans, suspects d'heretges. Presència de mariners protestants, conversos o moriscos, com a rerefons per a l'actuació de la Inquisició.

A mitjan s XVI les presons del Sant Ofici, al Palau del Lloctinent, es van omplir amb desenes de dones procedents de les

comarques meridionals. **El 19 de gener de 1549 l'inquisidor Diego Sarmiento de Sotomayor va forçar que es fes un acte de fe al Born, en què van ser cremades sis dones.** Aquest fet no va agradar gens l'inquisidor general, Fernando de Valdés, que des de Valladolid va exigir la revisió del cas, procediment que va comportar finalment l'alliberament de les detingudes i, el mes de juliol, l'execució en un acte de fe de Joan Malet, morisc de Flix que s'atribuïa la capacitat d'identificar bruixes.

Fins a 1505 foren executats 38 judaïtzants, empresonats 149, reconciliats 237, alliberats 25.

Cessió del Palau Reial a la Inquisició per part de Ferran II.

Presència de **luterans** en actes de fe com el de la plaça del Rei de 1562.

Tancament de fronteres i prohibicions de fer estudis a l'estranger (1559).

2.7. Gremis i oficis

- GEC (1969): 212.
- BALCELLS et al (2004): 376, 394, 395.
- HERNÁNDEZ et al (1996): 111.
- CALPENA (2015): 355, 356.
- FONTANA (2004): 137.
- AGUSTÍ (2014): 95.
- ALBAREDA (2018): 317.
- FONTANA (2004): 141.
- SOBREQÜÉS (1992): 34, 35.
- AMELANG (1992): 176-181, 200-206, 209.
- TORRES (1992): 228-232.

Esplendor de la vida gremial al s XVI, amb la consegüent influència dins el govern municipal (demanda sense èxit d'un sisè conseller el 1585, per assegurar un lloc per als artistes i un lloc per als menestrals. El nombre de gremis i confraries es multiplicà i controlaven i regulaven els aspectes bàsics del sistema productiu a través d'ordinacions pròpies o municipals.

En una societat fèrrriament ordenada per estaments, els gremis, que aplegaven els oficis menestrals, van veure augmentats els privilegis. **Fins i tot els captaires en organitzacions fortament reglamentades, com la Confraria del Sant Esperit de Barcelona, que reunia els cecs, coixos i mancs.**

Els gremis, a més de reglamentar aspectes tècnics i laborals del treball artesanal, desplegaven una **àmplia gamma de funcions socials**: assistència espiritual i material a membres malalts, cura de les vídues... Dotaven la gent dels oficis d'una identitat i estimació socials sovint reforçades pel veïnatge en **“carrers gremials”**.

Jerarquia interna que distingia els “artistes” o membres dels gremis de rang superior (notaris, barbers, cirurgians i apotecaris) dels “menestrals” o artesans de les arts mecàniques. Fins i tot dins un mateix sector econòmic les diferències podien ser notables.

Decadència de la indústria tèxtil gremial de Barcelona davant l'avenç de formes capitalistes imposades pels compradors rics de primeres matèries (paraires rics), que trobaren força de treball a més bon preu a l'entorn rural; la indústria de la llana emigrà de la ciutat al camp.

Els menestrals, “eix vertebrador de la societat barcelonina” (Amelang).

Avançada divisió del treball, que es traduïa en un marcat grau d'especialització en l'àmbit dels negocis. Testimoni del visitant flamenc Enric Cock (1585), impressionat perquè la processó religiosa incloïa seixanta oficis, els membres dels quals van desfilar durant unes tres hores.

Conseqüència del pes del sector artesanal per a la Barcelona moderna: **la societat barcelonina era fortament corporativa. Gremis i confraries subministraven les bases més significatives per a l'organització social.**

A la dècada de 1450 els gremis començaren a guanyar el dret de participació formal en tots els nivells de govern municipal; el 1641 llur poder s'incrementà amb l'addició d'un altre conseller artesà.

Divisió interna dels artesans en una jerarquia interna complexa que distingia artistes de menestrals, és a dir, membres dels gremis superiors respecte als membres dels gremis inferiors. Rang superior (*artistes*) format per: notaris, barbers, cirurgians i apotecaris (els negocis més rics, amb fama de requerir educació i preparació); els menestrals comprenien les *arts mecàniques* pròpiament dites; incloïen des de sabaters i fusters (els dos oficis més grans de la ciutat) fins a les nombroses especialitzacions dins el sector productiu més important de Barcelona: la indústria tèxtil.

Diferències substancials, dins un mateix gremi, entre els mestres més rics i d'altres que podien viure al llindar de la misèria: insòlita diferència de riquesa i prestigi entre companys mestres:

Freqüència amb què els viatgers emfasitzaven el confort i la solidesa de les cases de Barcelona, especialment per comparació amb altres ciutats espanyoles. «Els més perceptius d'entre ells lligaven aquests confortos amb una distribució general de prosperitat sorgida de la peculiar estructura econòmica de la ciutat, la qual permetia l'acumulació de modestes quantitats de capital a les mans dels artesans, petits mercaders i botiguers, a més de subministrar els fonaments de les fortunes de la classe governant i mercantil. **D'aquí prové la referència feta per més**

d'un historiador a la Barcelona moderna com una "mesocràcia", una estructura de poder i prestigi la fortalesa interna de la qual derivava dels nivells mitjans de la societat, més que no dels superiors.»

Barcelona albergava més gremis i confraries que cap altra ciutat de la Península ibèrica. Dedicades a un o més sants patrons, les confraries es nodrien, pel que fa als seus membres, dels artesans i treballadors organitzats en gremis.

Funció de les confraries com a societats d'enterrament i subministradores d'atenció mèdica i de caritat.

Dimensió festiva de la vida confraternal com a gran atractiu. Nombre inacabable de processons animades que el calendari ritual establí per a la ciutat; mobilització en situacions especials, com les rogatives per a l'aigua o per evitar l'amenaça de la pesta.

Impacte de l'economia summament corporativa sobre els models locals de sociabilitat. Les xarxes populars sembla que giraven al voltant dels gremis i les confraries, cosa que explicaria la relativa feblesa de les altres lleialtats col·lectives. **"La gran influència dels gremis dins de la política cívica reforçava sens dubte la seva influència sobre les actituds i el comportament populars; segurament és significatiu que la milícia de Barcelona estava organitzada pels gremis en comptes de pels barris".**

L'expansió de la vida associativa i corporativa fou un dels trets característics de la societat barcelonina moderna i esdevingué un element bàsic d'articulació social.

Si hi ha cap sòlida realització industrial a la Barcelona del cinc-cents, caldrà cercar-la en el ram de la seda. Es tracta

d'una activitat reglamentada cap a mitjan segle XV, endegada amb el concurs d'artífexs italians, i alimentada tothora amb primera matèria valenciana i aragonesa; la sederia barcelonina s'havia de consolidar cap al segon terç del segle XVI –llavors es creen els gremis de velers i velluters- i assoleix la seva perfecció tècnica a la darrereria de la centúria.

Altres produccions d'importància que tenen arrels medievals i mantenen la seva anomenada: el cuiro (segona activitat industrial de la ciutat quant a ocupació, darrere del tèxtil), la forja i el treball del ferro (reixes, claus, ganivets, armes blanques i de foc), l'artesanía del vidre. Sector en decadència: la draperia, que a la Barcelona de la primera meitat del s XV vinculava més d'un terç dels habitants. "La pèrdua dels mercats mediterranis d'ençà de la segona meitat del segle XV, malgrat que no és del tot absoluta ni desconeix episòdiques recuperacions fins a mitjan segle XVII, havia de redundar per força en la contracció de les activitats tèxtils de la ciutat. Durant la primera meitat del segle XVI –o potser, en rigor, tan sols durant els primers trenta anys- la draperia barcelonina pot compensar les pèrdues dels mercats ultramarins mitjançant l'exportació de draps a Castella. A la segona meitat de la centúria aquest tràfic compensatori sembla clarament estroncat, però el tèxtil barceloní pot capejar o diferir les dificultats tot aprofitant la represa dels intercanvis mediterranis, afavorida per la nova ruta dels metalls americans."

2.8. Aspectes econòmics i socials

2.8.1. Evolució demogràfica

- GEC (1969): 211, 212.
- FONTANA (2014): 128.
- AGUSTÍ (2014): 92, 97.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 46, 63, 130-140, 144-147.
- CALPENA (2015): 373, 374-389.
- SOBREQÜÉS (1992): 18, 19.
- BALCELLS et al (2004): 393.

- HERNÁNDEZ et al (1996): 113.
- ALBAREDA (2018): 316.
- PÉREZ LATRE (2018): 334.

Augment de la població de resultes del canvi de conjuntura (28.750 habitants el 1516), tot i les crisis demogràfiques (gran fam de 1501-1502 i la gran pesta de 1507).

Continuació del progrés demogràfic (important immigració occitana i pirinenca), malgrat la pesta de 1530 (6.250 víctimes), la fam de 1539-1540, la pesta de 1558 (4.088 víctimes), la grip de 1580 i, sobretot, la pesta de 1589-1590 (11.723 morts).

En termes generals, al s XVI augmenta la població al Principat, augmenten també els ingressos del Consell de Cent i la Generalitat, augmenten els drets senyorials i augmenta també el comerç exterior a través del port, sobretot durant el període 1540-1580.

Durant les primeres dècades del s XV Barcelona no supera els 35.000 habitants, però la seva força comercial farà que esdevingui un veritable centre de comerç internacional.

El 14% de la superfície concentrava el 41% de la població.

Feblesa demogràfica: en dos segles Barcelona no aconsegueix superar el màxim de les millors dècades medievals: entre 28.000 i 34.000 habitants “no són suficients per fer de Barcelona una gran metròpoli: Madrid té 100.000 habitants i París i Londres uns 570.000. Mataró, la segona ciutat catalana, es troba, però, molt lluny per sota de la capital: encara no arriba als 6.000 habitants”.

Mortalitat infantil: entre el 45 i el 55% de les defuncions afecten infants de menys de deu anys.

Mitjana de fills per matrimoni: 2,86 entre 1550 i 1699, amb una punta de 3,75 entre 1550 i 1559.

Epidèmies de pesta detectades durant el període, algunes d'elles gravíssimes: 1520, 1530, 1558, 1589-1590, 1651-1654.

El 1515 només quatre poblacions catalanes superaven els mil focs: Barcelona (6.322), Perpinyà, Lleida i Girona.

Durant els 150 anys compresos entre 1501 i 1651 almenys cada generació de barcelonins tingué l'experiència col·lectiva d'un assot epidèmic.

Funcionament, des de mitjan s XV, de la **Junta del Morbo (o Vuitena)**, organisme destinat a prevenir pestes, anomenades genèricament morbo. Prohibició de l'entrada de francesos i pobres; casos de corrupció.

2.8.2. Evolució econòmica

- SOBREQUÉS (1992): 25-32.
- TORRES (1992): 238-241.
- SERRA (1997): 42, 43.
- GEC (1969): 211-213.
- BALCELLS et al (2004): 376, 377, 379.
- ALBAREDA (2018): 316-318.
- AGUSTÍ (2014): 93-98.
- GARCÍA ESPUCHE (1997): 69, 72-91.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 63.
- FONTANA (2014): 129-142
- CALPENA (2015): 387.
- TORRES (2018): 352.
- BALCELLS et al (2004): 379-384.
- CALPENA (2015): 388.
- ARMENTEROS (2018): 310.
- BADA (1970): 28, 29.
- GARCÍA ESPUCHE (2009): 48, 49.

Al s XV l'economia de la Corona d'Aragó se sustenta en la importància del comerç català. Barcelona és la capital mercantil del Mediterrani occidental.

En els darrers segles medievals Catalunya havia esdevingut una potència marítima i mercantil de la Mediterrània. La crisi del s XV,

i sobretot la Guerra Civil de 1462-1472, provocà un **replegament dels comerciants catalans de les grans rutes i mercats internacionals que submergí Barcelona en una profunda crisi econòmica i financera**. Malgrat la política proteccionista de Ferran II, l'antiga esplendor no es recuperà.

Des del darrer quart del s XV els efectius humans i productius de Catalunya es recuperen: canvi de conjuntura propiciat per la pau social al camp de 1486 i l'embranchida de la producció tèxtil en el conjunt català.

Desplaçament dels comerciants barcelonins pels comerciants genovesos i provençals.

Nova etapa expansiva d'ençà de finals del s XV; entre 1493 i 1504, impressió d'una relativa prosperitat amb la represa del comerç marítim, dificultada en part pel cors i la pirateria a mans de provençals, genovesos i, a partir de 1504, berbers.

Intensificació del comerç amb Castella amb la presència de mercaders barcelonins a les fires de Medina del Campo, cosa que comportà l'arrencada de l'activitat productora (tèxtil, confecció, vidre, esmalts, corall).

Crisi profunda del gran comerç mediterrani i de la producció tèxtil –base de l'economia barcelonina medieval-, però no pas ensulsiada total.

Pèrdua de posicions de la producció industrial, amb l'única novetat de la consolidació de la indústria de la sederia, d'arrels medievals, al s XVI.

Manca de competitivitat que obre portes a les produccions estrangeres de teixits. Situació de crisi que és a la base del rebrot proteccionista i d'algunes revoltes socials en el sector.

Ruralització del tèxtil, que surt de Barcelona a la recerca de millors condicions per a la producció.

Canvi d'actitud en la burgesia, que abandona el dinamisme de la baixa edat mitjana, per esdevenir poruga i amb vocació de rendista.

Barcelona esdevé una ciutat menys marítima i més “terrestre”, en comparació amb la baixa edat mitjana. Manca de dinamisme marítim. L'aventura marítima es descapitalitza, i es passa d'una societat d'empresaris a una societat de rendistes.

1522: petició fallida de poder comerciar directament amb Amèrica.

La primera meitat del s XVI és una etapa de recuperació en què lentament es posen les bases per a una transformació econòmica sòlida a Catalunya.

L'aliança de Carles V amb els genovesos el 1508 significà un cop molt dur per comerç català, agreujat quan el 1556 els afers de Nàpols i Sicília se separaren de la Corona d'Aragó amb la creació del Consell d'Itàlia.

Greuges amb els comerciants genovesos, competidors de Barcelona, que inundaven els mercats on tradicionalment mercadejaven els comerciants catalans, fins i tot en territori català i a Barcelona mateix, gràcies a les habilitacions o permisos.

Estructura de la població activa: segons el cens de 1516, els efectius dedicats al teixit i la confecció representaven un 15,2% de la població activa; el treball de la pell i la sabateria n'absorbia el 7,2% i la manufactura dels metalls un 3,5%:

El s XVI, període d'alça de la producció manufacturera catalana en general. Un dels sectors més dinàmics fou la indústria de la sederia, impulsada a Barcelona gràcies al concurs

d'artesans italians i valencians. La draperia, amb una forta tradició, esdevé el principal sector manufacturer.

A la Barcelona de principis del s XVI els oficis del tèxtil sumaven aproximadament una cinquena part de la població activa i gairebé la meitat de la força de treball del sector industrial, una proporció que encara augmentaria més en el decurs del segle, quan la draperia barcelonina i catalana van experimentar un creixement notable.

A les primeres dècades del s XVI els mercaders catalans van tornar a tenir una presència important als mercats italians. Tanmateix, la recuperació del comerç exterior català durant el regnat del rei Catòlic es basa en els tràfics amb Castella i Andalusia.

Afeblida després de la crisi de mitjan s XV, **Catalunya tendeix a integrar-se en una economia castellana puixant, amb importants fires comercials i de canvis, que controla el comerç d'Índies i on el diner circula amb abundància.**

Redreçament relatiu que sembla estroncar-se als anys 30, en què el comerç barceloní entra en una etapa de forta depressió (1530-1545), seguida de tres dècades d'espasmes comercials (1545-1575). Llarga fase de crisis i recobraments no reeixits relacionada amb el context general crític de l'economia mediterrània durant la primera meitat del s XVI, però també amb una dissociació entre la política internacional dels Àustries i els interessos del Principat.

Efectes negatius de l'aliança hispanogenovesa de 1528 i perjudicis comercials causats per les contínues guerres amb l'Imperi otomà i amb França. L'aliança entre Carles V i Andrea Doria facilità la penetració financera i mercantil dels genovesos,

que reexportaven teixits francesos a Nàpols. Els genovesos, enemics comercials, eren anomenats els “moros blancs”

Abans de la primera meitat del s XVI el comerç català s'estén més enllà del Mediterrani burlant les lleis d'Isabel la Catòlica: **al port de Barcelona, hi arriben mercaderies de Portugal, Amèrica i Andalusia.**

A partir de mitjan s XVI el creixement demogràfic propicia l'obertura de Barcelona cap a mercats com l'andalús i el castellà, amb productes com avellanes, ametlles, cànem, pinyons, vi, moles de molí i aiguardent.

Un bon grapat de cavallers i donzells s'introdueix en el món dels negocis. No tan sols els nobles de la muntanya, sinó també membres de la petita noblesa intervenen en multitud de petits o mitjans negocis de molt diversa índole.

Amb una població semiestable en creixement i amb un pes també important de la població flotant, formada sobretot per forasters de la corona territorial arribats per a treballar i comerciar, **Barcelona apareix en aquest període com una ciutat en ebullició, amb una imatge allunyada d'aquella altra, tradicionalment admesa, de ciutat adormida.**

Mitjan anys vint del s XVI: aixecament de la restricció a l'actuació dels estrangers en el comerç amb Amèrica.

2.8.3. Estructura social

- AGUSTÍ (2014): 97.
- SOBREQUÉS (1992): 22, 23, 24.
- BALCELLS et al (2004): 393-400.
- GEC (1969): 212, 213.
- BALCELLS et al (2004): 386, 387, 388, 389.
- SERRA (1997): 43.
- AMELANG (1992): 171, 185, 186, 187, 191, 193, 203-206.
- FONTANA (2004): 136.
- AMELANG (1992): 172, 174, 182.

- CALPENA (2015): 330-336.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 68, 132-134, 182.
- ARMENTEROS (2011): 1-23.
- ARMENTEROS (2018): 307-312.
- BADA (1970): 25, 26.

Estructura social de la Barcelona del s XVI. Classe alta: noblesa tradicional, d'origen agrari, i prohoms de la ciutat; classe mitjana: mercaders i artesans, artistes i gent d'oficis i del sector tèxtil, que representen una àmplia base per a aquest substrat social; zones inferiors de la piràmide: gent humil dels gremis, obrers de la construcció i treballadors del port.

Configuració de la societat barcelonina, segons J. Amelang:

- 1) Classe alta: noblesa tradicional (d'origen agrari i traspasada a la ciutat) i ciutadans honrats;
- 2) Classe mitjana: mercaders (amb menor pes del que havien tingut a la baixa edat mitjana) i artesans. Els artesans incloïen menestrals (gent d'oficis mecànics, sabaters, fusters, membres dels diversos sectors de la indústria tèxtil), que marcaven el to d'aquesta àmplia i poderosa classe mitjana, d'un gran pes social i ciutadà.
- 3) Classe baixa: sectors inferiors dels gremis (artesans que no eren mestres, treballadors domèstics, obrers de la construcció, treballadors del port i del transport. Proletariat que era el grup més nombrós i el que protagonitzà més conflictes de classe, sobretot al s XVII).

Tres classes articulen el cos social de Barcelona: una elit dirigent, una classe mitjana i una classe treballadora, a les quals caldria afegir un contingent de població marginada o pobra.

La classe dirigent barcelonina de l'alta edat moderna, fruit de la fusió de la petita i mitjana noblesa que s'havia urbanitzat, amb l'antiga oligarquia dels ciutadans honrats, la qual, al llarg

dels ss XVI i XVII es va engruixir amb l'ascens d'alguns mercaders i membres de professions liberals com juristes i metges. Possibilitat de mobilitat social ascendent que distingia l'elit dirigent barcelonina de les nobleses hereditàries que dominaven moltes ciutats castellaneres i europees.

Classe mitjana integrada per dos grans grups socials: mercaders i artesans. Els més poderosos, els grans mercaders, magnats dels negocis, es dedicaven al comerç marítim i, en menor mesura, a les transaccions de cereals de l'interior de Catalunya o d'Aragó.

Per sota, existència d'un **grup heterogeni format per botiguers, revedors i petits venedors a la menuda** que completaven el sector comercial.

Els avenços i l'especialització de l'economia manufacturera de la Barcelona baixmedieval i moderna tenien una correlació amb la **gran quantitat d'oficis que s'hi practicaven.**

Classe treballadora composta pels estrats més baixos de la gent dels gremis (oficials i aprenents), com també per jornalers i assalariats, més o menys eventuals, que es dedicaven a una àmplia gamma de treballs i serveis: peons de la construcció, lacais, criats, bugaderes, mossos del moll... Grup social de fortuna precària, que formava el gruix de la plebs urbana, al marge de la participació en l'administració i govern de la ciutat i en els valors de prestigi social.

Molts dels membres de la classe treballadora podien arribar a engruixir el sector de la població marginada: pobres, delinqüents, prostitutes i rodamons, que representaven un 10% de la població. Dins aquest àmbit, hom distingia els "pobres vergonyants", o reconeguts, dels desarrelats o vagabunds, població que les institucions de caritat, tant públiques (Casa de

Misericòrdia), com eclesiàstiques (Pia Almoina de la Seu o la beneficència de les parròquies) tractaven d'atendre i controlar.

Barreja social de Barcelona, com a causa de tensions i conflictes, però que alhora l'acostava a una urbs integradora.

Testimoni de Francesco Guicciardini (1512): “és una ciutat per a tothom i aquesta és la qualitat que la fa excel·lir per sobre de les altres ciutats”.

Existència de confraries devocionals lligades a parròquies i convents que practicaven obres pietoses de caritat i fomentaven el culte. També exercien funcions socials com organitzar les festes populars, la caritat pública i l'ajuda mútua entre els confreres.

Conflictivitat general, civil i criminal, els ss XVI i XVII, que es manifesta en fenòmens com el bandolerisme, la delinqüència, el contraban, les lluites entre municipis i les pugnes entre membres dels mateixos grups socials. Sembla que els nivells de criminalitat i delinqüència comuna arribaren a ser molt preocupants.

Conflictivitat entre classes socials, que es manifesta especialment a través dels conflictes entre senyors i vassalls i en els motins protagonitzats per les classes populars urbanes contra les oligarquies municipals. Els **motins, aldarulls i avalots protagonitzats per les classes populars eren freqüents**, especialment a Barcelona. A les manifestacions violentes contra estrangers i soldats, s'hi afegien les protestes contra les autoritats municipals o els oficials reials acusats de faltar a l'obligació dels seus oficis.

Esclats momentanis de violència per mitjà dels quals els humils recordaven a les oligarquies que controlaven el govern de la ciutat quines eren les obligacions que tenien envers els sectors populars

i manifestaven llur rebuig envers la discriminació de què eren objecte.

Importància dels ciutadans honrats, mercaders i professionals d'alt nivell econòmic, i l'elit dels gremis. El 1510 Ferran II els atorgà un status propi, que els permeté d'organitzar-se de manera formal en una agrupació a la qual s'accedia o bé per cooptació o per privilegi reial. Contra allò que podia semblar, no era un estament tancat: entre 1580 i 1700 hi ingressaren per elecció interna 190 nous membres, i uns 500 per privilegi reial.

Característica pròpia de Barcelona: **escassa presència de la noblesa**, representada quasi exclusivament pels Requesens i algunes branques dels Cardona.

La classe aristocràtica barcelonina (ciutadans honrats i cavallers), que encara a la primera meitat del s XVI havia participat en les empreses militars de l'emperador, es replegà sobre la ciutat, on introduí una jerarquia severa, un gust per l'etiqueta (privilegi de cobertura davant el rei), per la disputa de precedència i, sobretot, per la defensa de l'ordre polític establert.

L'aristocràcia donà el to a la vida pública de la ciutat: festes de la Llotja, toros i torneigs al Born.

Dins l'aristocràcia catalana dels ss XVI i XVII, existència d'un reduït grup de famílies titulades, algunes de les quals, com els ducs de Cardona i els marquesos de Montcada, eren propietaris de grans dominis. **Noblesa molt escassa en nombre, amb poc gruix numèric, polític i social. Aquest poc pes s'explica pel fet d'haver-se emparentat amb branques col·laterals d'origen castellà (els Requesens, els Bellpuig...) i també per la política restrictiva de nomenaments practicada per la Corona al llarg del s XVI.**

El duc de Cardona, membre més important de la noblesa catalana; és un noble de la Corona catalanoaragonesa i alhora no és ben bé encara un noble de la monarquia hispànica.

Els cavallers formaven part de l'elit social urbana: de rang inferior a l'alta noblesa, no eren un grup homogeni; els cavallers simples, que en constituïen l'estrat inferior, podien equiparar-se als ciutadans honrats i les professions liberals:

Classe dirigent: **importància del patriciat**, la classe intermèdia situada entre la noblesa tradicional i els mercaders; els seus membres s'anomenaven ciutadans honrats, que es distingien en l'estatus per disposar d'uns recursos econòmics superiors i exercir un ferm control sobre els òrgans de govern local; assoliren reconeixement formal de llur predomini –amb prerrogatives equivalents a les dels rangs inferiors de la noblesa- després dels dramàtics avalots de la segona meitat del s XV. A principis del s XVII n'hi havia de dos tipus: de matrícula (per patrimoni) i de nòmina reial (designats pel monarca), ambdós amb accés privilegiat als càrrecs de govern local.

Procés d'urbanització de la noblesa catalana d'ençà de darreries del s XV, que desembocarà en la formació d'una nova classe dirigent urbana, sobretot a Barcelona, que serà la protagonista de la revolta de 1640.

Marginalització política i econòmica d'un important segment de l'elit catalana, fet sense el qual no s'expliquen les tensions entre Catalunya i la monarquia hispànica.

Creixement demogràfic i econòmic de la segona meitat del s XVI, que afavorí el reforçament de les institucions, en uns moments en què la prosperitat de la manufactura i el comerç promovia l'ascens de menestrals i mercaders, que s'organitzaven en gremis i cossos

matriculats i en què, alhora, augmentava la **petita noblesa de ciutadans honrats ennoblits, que s'assimilaven als cavallers.**

Relativa facilitat d'accés al rang dels ciutadans honrats com a tret distintiu de les elits de Barcelona com a grup social de caràcter "obert". Importància dels canals de mobilitat social ascendent; "els rangs no eren impermeables, això significa que membres de les classes baixes ambiciosos, ben relacionats i econòmicament afortunats podien alimentar l'esperança de la promoció cap a status més alts mitjançant mecanismes oberts i públicament acceptats d'ennobliment.

Fusió de la vella noblesa amb els ciutadans honrats que procedien del món mercantil i professional.

Durant els ss XVI i XVII molts ciutadans honrats van aconseguir l'ennobliment, a través del matrimoni o per concessió reial; la noblesa, a més, va ser admesa al govern municipal.

Existència d'una noblesa urbana estretament vinculada amb els ciutadans honrats, amb els quals formaven una classe social cohesionada, els membres de la qual estaven units per casament i models compartits d'educació, cultura o sociabilitat, amb una forta consciència col·lectiva com a classe dominant.

Classe mitjana formada per dos estrats: mercaders i artesans. Dins el grup dels mercaders, existència de capes inferiors formades per un grup heterogeni de petits detallistes i un sector de venedors dedicats al comerç a llarga distància; des de l'edat mitjana llurs activitats tendien a enfocar-se cap al comerç marítim, si bé no exclouïa la circulació de productes agrícoles a l'engròs, sobretot blat i altres comestibles; hi havia encara un altre grup de mercaders a gran escala, tot i que els fou negat l'accés al

registre oficial de mercaders (creat a la darrerria del s XV) i l'ingrés a la corporació oficial que es congregava a la luxosa Llotja de Mar per bescanviar informació i convenir tractes de negocis, per bé que controlaven recursos econòmics impressionants: els mercaders estrangers (genovesos, francesos, holandesos i anglesos); la comunitat negociant, malgrat la seva heterogeneïtat, constituïa l'autèntica classe mitjana, entre l'elit i els plebeus; gaudien d'una "impressionant mobilitat social". Ara bé, "lluny de ser hegemònics, els mercaders dels segles XVI i XVII vivien a l'ombra d'altres ciutadans més influents " i exercien un paper subordinat en tots els àmbits, llevat de l'econòmic:

Extraordinària importància dels artesans a la Barcelona moderna; **el 1516 els mestres artesans constituïen gairebé la meitat de la població activa.** Força social dels artesans derivada del caràcter industrial de la ciutat. "Barcelona començà a produir, a la darrerria de l'edat mitjana, una extensa varietat de productes per a mercats exteriors i aquesta tradició perdurà durant tota l'època moderna".

El **proletariat** com a **classe social més nombrosa, al marge dels agremiats**, format per aquells que només tenien llur treball per vendre. Incloïa dos sectors: a) els artesans per sota de la categoria de mestre, és a dir, oficials i aprenents sobretot, dependents econòmicament i política de llurs mestres; b) conjunt de membres no qualificats, que solien treballar de manera eventual, la major part dels quals treballaven completament fora del règim gremial. Sembla que el grup professional individual més ampli era el del servei domèstic, per bé que els esclaus no eren desconeguts. Altres oficis inclosos a la categoria residual del proletariat: obrers de la construcció, treballadors del moll i el transport, marxants i captaires –tolerats oficialment.

Existència de confraries que aplegaven discapacitats, que funcionaven com a societats de socors mutus. Els cecs

constituïren una confraria poderosa: tenien pràcticament el monopoli de les almoines al Portal de l'Àngel, conegut pop com el Portal dels Orbs.

Concepte dels hospitals heretat de l'edat mitjana, com a centres d'acolliment, de caràcter caritatiu, de gent pobra o de pas.

Naixement de l'Hospital de la Santa Creu (1401), resultat de la fusió dels sis hospitals anteriors, en un edifici que hom tardà quasi 50 anys a ser construït (actual Biblioteca de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, etc.). **Tasca assistencial envers els infants desvalguts** per part de l'Hospital de la Santa Creu, única a Europa.

Segons els fogatges de començaments del s XVI, els pobres, captaires i rodamons constituïen el 10% dels habitants; sector de la població sense hàbitat permanent, afectat sovint per malalties infeccioses i sotmès a una subalimentació gairebé crònica, que engruixia la mortalitat ordinària.

Les **oscil·lacions de preus dels aliments bàsics com el blat** afectaren sectors amplis de la població, a més dels pobres o captaires.

Categoria heterogènia de pobres d'orígens sorprenentment diversos, amb distinció elemental entre els residents assentats de molt antic, que com a "pobres vergonyants" rebien beneficència regular de llurs parròquies locals o de les més extenses de la Pia Almoïna (caritat centralitzada) de la catedral; i els pobres desarrelats, vagabunds d'origen indeterminat i de futur encara menys segur, la vagància dels quals inspirava por intermitent i desconfiança entre les autoritats. En èpoques de crisi i inestabilitat, ambdós grups eren percebuts com un mateix element de perill i desordre.

Noves pautes morals per part de les elits i **nova actitud davant la marginalitat**, “que es mou entre la caritat, la desaprovació dels comportaments desordenats i la por, entre la voluntat de reforma moral i la voluntat de control”.

Exclusió de les dones de la presa de decisions públiques i de la majoria (si no de tots) dels grups corporatius i relegació subseqüent cap a espais socials específics: casa, mercat, església.

Malgrat llur situació, les dones treballaven en una extensa varietat d'indústries. Moltes treballaven a casa com a teixidores, sederes, costureres i dides. D'altres trobaren ocupació fora de la llar com a minyones, revenedores de fruites i verdures, bugaderes, comares, guaridores, sastresses. Algunes participaren fins i tot en els gremis, unes quantes com a vídues, d'altres associades amb els seus marits.

La reclusió de les dones era molt més seguida entre l'elit, com demostraria l'ús de vels entre les famílies nobles i el fet que les residències patrícies mantindrien una separació més gran per sexes.

Queixes de Pujades sobre les col·legiales borratxes que vagaven pels carrers, la **manca d'observança estricta claustral no solament pels aristocràtics habitants del convent de Jonqueres, sinó també per part dels amics de les monges, amics de les quals bastonejaren el jove sant Ignasi per haver convençut les novícies de deixar de veure'ls**. Exemples d'episodis mundans que suggereixen que **la separació física o el confinament de les dones “era més insistent en la ideologia pública que l'observat en la pràctica”**.

“[...] les restriccions legals sobre la possessió i transferència de propietat per part de les dones sovint significà que dones de tots els nivells de la societat hagueren d'enginyar una àmplia gamma d'estratègies per a protegir-se a si mateixes i els seus limitats recursos.”

Considerable nombre de “forasters” a la ciutat, subjectes comparativament a poques restriccions.

Majoria d'esclaus d'origen africà i pervivència de gitanos, legalment expulsats del Principat el 1512.

Evidències de la contínua supervivència d'un cert nombre de conversos, o jueus conversos, a la Barcelona dels ss XVI i XVII, concentrats en alguns negocis (venedors de llibres, canviadors de diners, marxants de pell i de corall i, per damunt de tot, metges) i amb una major tendència a l'endogàmia.

Malgrat l'obligatorietat de la *puresa de sang* en alguns oficis, aquest fet no fou obstacle per a la promoció social d'un gran nombre de cristians nous. Cap a la fi del període les famílies d'origen convers podien trobar-se entre les de ciutadans honrats, professionals liberals, mercaders i artesans.

L'esclavitud, fenomen habitual en una ciutat com Barcelona: a finals del s XV un 5% de la població patia aquesta condició. Anys daurats de l'activitat esclavista a Barcelona, entre el primer i el segon quart del mateix segle, en què el percentatge d'esclaus hauria arribat al 15%. A començaments del s XVI l'esclavitud continuava sent una realitat ben viva a la ciutat.

Cap a finals del s XV la **fesomia de l'esclavitud** canvia. El control turc de la mar Negra, la Mediterrània oriental i una bona part de la central tanca els mercats de l'Adriàtic, els Balcans i la mar Negra als mercaders occidentals. Des d'aquests indrets havien arribat a

Barcelona i altres ciutats mediterrànies milers d'esclaus euroasiàtics, balcànics i musulmans. Arran de l'expansió atlàntica els mercaders europeus poden accedir a riqueses africanes (or, espècies, sucre, esclaus...) sense dependre d'intermediaris musulmans. El color predominant de la pell que atapeïa els mercats d'esclaus virà del blanc baixmedieval al negre de la primera modernitat.

“El món s'havia engrandit. Les grans ciutats portuàries, com ara Barcelona, havien multiplicat els colors de la població, tant la lliure com l'esclava. Els negres, els canaris i els indis americans havien passat a ser una de les moltes baules que conformaven l'entrellat de la societat moderna occidental. Catalunya, malgrat la seva vocació mediterrània, va ser un dels molts protagonistes d'aquests canvis”.

El barri més contenciós era la Ribera, l'àrea més densament poblada de la ciutat (amb el 41% dels habitants de Barcelona el 1516), que acollia una població diversa “dividida pels dramàtics contrastos entre els residents rics i els pobres”.

“La gran distància en riquesa i prestigi que separava els luxosos palaus de l'imponent carrer de Montcada de les habitacions escassament moblades dels pobres itinerants agrupats en l'adjacent Marina o sector del port, il·lustra eloqüentment com la proximitat física creada pel sentiment de viure en la mateixa àrea, no esmorteï necessàriament les tensions i els ressentiments nascuts de les diferències de classe”

2.8.4. Altres aspectes socials

- SOBREQUÉS (1992): 20.
- GARCÍA ESPUCHE (2009): 491, 522, 523.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 67, 132.
- AMELANG (1992): 192, 202.

Pervivència de pràctiques judicials atroces en l'execució de les sentències dels magistrats, que podien comportar penes de mort per simples furts i que incloïen fins i tot menors.

Existència d'una **prostitució** més o menys encoberta i força nombrosa. Els problemes econòmics de moltes dones, en especial de les vídues, les podia conduir a prostituir-se i, en una ciutat plena de passavolants, estudiants, soldats i religiosos poc conformats amb la seva teòrica abstinència, la demanda no era en absolut escassa.

Contra un procés obert de segregació, es mantenen i reforcen tots els **símbols públics de cohesió, entre ells els solemnes cerimonials de la ciutat**, que aparentment no perden el caràcter participatiu.

El llegat medieval com a principal font de legitimació del *statu quo*. «Estem lluny de l'experiència castellana de les "plazas mayores". La plaça del Born (on coincideixen les funcions de mercat amb les d'escenari urbà de les més diverses **cerimònies i festes, des del pas del Corpus a les aristocratitzants justes de la Confraria de Sant Jordi o les carnavalesques "entrades" de la reina de Catai**) expressa bé la voluntat integradora i el respecte a l'espai urbà medieval.»

Festa anual de Corpus Christi, en què cada corporació s'alineava per desfilat a través de les principals artèries, "en una animada afirmació d'identitats de la ciutat i de la més particularista".

Hostals i tavernes no limitats exclusivament a les classes populars: sorpresa de Thomas Platter en veure "ciutadans acomodats" freqüentar les tavernes locals durant la seva visita el 1599.

2.9. Aspectes polítics

2.9.1. Context general

- FONTANA (2004): 133, 134.
- BALCELLS et al (2004): 349.
- CALPENA (2015): 385-387.
- SERRA (1997): 43, 44, 50.
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 85.
- CAMPI I HURTADO (1995): 136, 137.

Catalunya ha deixat de tenir protagonisme en la política europea, tant per la pèrdua de pes demogràfic, com per la marginació derivada del canvi radical en la política internacional dels Àustria, que comporta l'abandonament del projecte mediterrani.

Trencament del diàleg entre el rei i el regne. L'allunyament físic i polític dels Àustries, que feia una lectura més econòmica que no pas política del paper de les Corts, en provocà l'esllanguiment i situà la relació i els enfrontaments entre el rei i el regne en altres àmbits institucionals.

Permanència de les institucions catalanes i barcelonines durant tot el s XVI, amb l'excepció de la figura del virrei o lloctinent, amb seu al costat de la plaça del Rei, a tocar de la catedral i de la Inquisició.

Valor militar de Barcelona dins la complexa defensa de l'imperi dels Àustria. La situació geogràfica de la ciutat la converteix, per una banda, en centre d'un territori clau de la frontera de l'imperi i, per l'altra, en port capaç de servir de plataforma de les més importants expedicions marítimes a la Mediterrània. Al segle XVI la monarquia es preocupa d'assegurar que Barcelona pugui acomplir les funcions de plaça militar, encara que la ciutat no es vegi directament implicada en cap conflicte bèl·lic. Els canvis de la tècnica militar i la nova situació geopolítica obliguen a millorar les defenses de la ciutat.

Fins a 1530 la política imperial al Mediterrani coincidí aparentment amb els interessos catalans. Aquesta situació es va acabar després de l'aliança Habsburg amb Gènova (1528-1529), que comportà privilegis mercantils per als genovesos (1533-1534), és a dir, en l'eliminació de l'impost del 20% que fins llavors hom carregava sobre les mercaderies genoveses que entraven a Sicília i Nàpols, i es traduí també en el monopoli genovès sobre el corall sard. Alhora, la política imperial al Mediterrani, en provocar l'aliança franco-turca, va endurir encara més les relacions amb el nord d'Àfrica i donà lloc a la prohibició de la llibertat de comerç amb Barbaria (1536), encara que aquest comerç no s'arribà a interrompre mai del tot.

El càrrec de **virrei o lloctinent general**, delegat del monarca, aparegué a Catalunya el 1479 i s'afermà d'ençà de 1521 en consolidar-se l'absentisme reial. Fou aclaparadorament monopolitzat per membres de la noblesa castellana. L'exercici de les seves funcions es veié afectat per les creixents tensions politicosocials del Principat.

Els intents dels sobirans per obtenir subsidis no pactats ni votats a les Corts, juntament amb el desplegament de mesures per forçar la participació de tots els regnes en l'esforç bèl·lic imperial, atemptant contra les Constitucions del país, conduïren a un atzucac polític entre les institucions i els estaments catalans, que desembocarà en la guerra dels Segadors.

2.9.2. Estructura institucional

- BALCELLS et al (2004): 350-353, 427, 248.
- SERRA (1997): 43, 51-53.
- AMELANG (1992): 171.
- PÉREZ LATRE (2018): 333-337.
- FONTANA (2004): 134-150.
- AGUSTÍ (2014): 98.

Tot i que, potser, el **Consell de Cent** tenia tant o més poder que la Generalitat, aquesta s'anà consolidant a nivell polític i simbòlic i es convertí en el referent institucional d'un model polític constitucionalista que s'oposà al patró absolutista per on avançava la dinastia dels Àustries, evolucionant, encara que sense assolir-ho, vers un model parlamentari del tipus que triomfà a l'Holanda i l'Anglaterra del s XVII.

Des del s XV la **Generalitat** esdevé una institució central de l'ordenament polític català, assumint el paper de corporació que exerceix la representació política de la comunitat i que vetlla per garantir la legalitat constitucional.

Estaments representats al govern municipal: a) una elit composta per nobles, ciutadans honrats i professionals liberals; b) mercaders i artistes o mestres de gremis superiors; c) menestrals o mestres de gremis inferiors.

La Generalitat és, probablement, la més vella hisenda pública nacional d'Europa no vinculada al tresor patrimonial d'una dinastia.

A finals del segle XVI mig miler de persones participaven en la recaptació en un país de tot just mig milió d'habitants, cosa que dona idea del gruix de la institució de la Generalitat.

La Diputació no era només la hisenda pública del país, sinó que també tenia la missió de vetllar pel respecte a l'ordre constitucional.

Les reunions dels estaments van donar entrada directa als debats i a la gestió interna de la Diputació, fet important pel que comportava d'ampliació representativa.

“Amb les Corts generals bloquejades, la consolidació d’aquestes reunions, amb capacitat real d’autoconvocatòria i amb tendència a erigir-se en intèrprets de la legislació vigent, i fins i tot a establir-ne de nova, dotà la institució d’una embranzida política enorme. Com afirmà un virrei espantat: aplegats els braços, tota la ciutat esdevenia Diputació.”

Existència d’una estructura institucional que frenava les demandes dels sobirans i que els forçava a negociar.

Singularitat del règim municipal de Barcelona en comparació amb el d’altres ciutats europees, on les oligarquies dominants s’esforçaven a mantenir tancat l’accés als estaments no privilegiats.

Catalunya intenta “mantenir-se al marge del desastre fiscal i monetari castellà” i defensar-se “de la cobdícia d’una hisenda reia que necessitava els recursos per pagar als banquers internacionals els interessos usuraris que exigien pel diner prestat”.

Al llarg del s XVI la **Diputació del General** fou un poder polític emergent i a l’alça que es convertí en un important contrapès a les tendències absolutistes de la Corona. Enfortida institucionalment i econòmica, vetllà, sobretot a través de la via judicialista, per la vigència del model pol pactista català:

En el moment de celebrar-se les Corts de 1585, 1.500 persones treballaven per la Generalitat.

El Consell de Cent era, de facto, un poder tant o més preminent que la Generalitat. Segons Elliott, Barcelona, gràcies a la riquesa i als privilegis que tenia, “era quasi una república independent, una petita Venècia”.

Tot i la conflictivitat entre la Corona i el país, **el pactisme a Catalunya seguia en peu en la mesura que era més el fruit de tot un sistema social que abraçava tots els estaments i les classes que no pas i només una carcassa obsoleta del sistema feudal.**

2.10. Aspectes religiosos

2.10.1. Visions de conjunt

- GEC (1969): 212, 213.
- AMELANG (1992): 191.
- CAMPI I HURTADO (1995): 149.
- BALCELLS et al (2004): 389-391
- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 68, 72.

Existència d'una **clerecia molt nombrosa**, creditora de la meitat dels interessos que la ciutat pagava als seus censalistes. Aferrada a les formes medievals d'espiritualitat i amb una disciplina eclesiàstica relaxada. Només un petit nombre secundava les iniciatives de la cort: reforma de la Inquisició, vigilància de la disciplina eclesiàstica, reforma dels ordes religiosos.

Els clergues no solament dispensaven "serveis" divins com els sacraments i la instrucció religiosa, també dugueren a terme missions més mundanes, actuant d'àrbitres en les disputes, contactant entre les famílies per arreglar casaments i altres acords, efectuant convenis, fent d'executors testamentaris i d'administradors de la caritat i l'assistència mèdica. L'església tenia, a més a més, els poders de patronat econòmic i professional més extensos a Barcelona, els quals expliquen el seu servei com el canal més important quant a la seguretat econòmica i la mobilitat social ascendent per a tots els rangs de la societat, de manera que tot plegat en feia "un **grup professional poderós**".

Les **congregacions religioses** assoliren un gran desenvolupament al llarg de l'època moderna. Les fundacions foren realitzades tant per ordes preexistents, com pels ordes reformats o per l'impuls de nous ordes sense antecedents anteriors. Aquest esplet de noves **cases religioses**, eminentment urbà, es traduí, d'una banda, en un augment de la propietat eclesiàstica, i, de l'altra, en una extensió de l'ensenyament als seus diferents nivells, en una intensificació de les tasques pastorals i d'evangelització i en una major atenció als marginats (infants abandonats, pobres i malalts).

Establiment de noves fundacions seguint els corrents de la Contrareforma, especialment dels jesuïtes (1563), que construïren el convent de Betlem (1555), dels mínims (1573), que edificaren Sant Francesc de Paula (1597-1608), dels caputxins (1578), dels servites (a Sant Bertran extramurs, 1576), dels carmelites descalços (a Sant Josep de la Rambla, 1586), de les carmelites descalces (1588), de les caputxines (a Santa Margarida de la Reial, 1599).

Existència de **vuit diòcesis al s XVI -Tarragona, Barcelona, Girona, Urgell, Lleida, Vic, Elna i Tortosa-, a les quals s'afegí Solsona el 1593**, per reforçar la vigilància fronterera pirinenca contra el perill de penetració de l'heretgia calvinista.

Els ingressos de les diòcesis catalanes derivaven sobretot dels drets senyoriais que l'Església sobre més de 500 nuclis de població, aproximadament una quarta part del total de Catalunya.

Disputes endèmiques entre bisbes i capítols per rendes i delmes i resistència dels canonges a acatar moltes reformes tridentines que reforçaven el control i l'autoritat dels bisbes sobre llurs diòcesis.

Alteracions provocades per la política de reforma monàstica endegada en el regnat dels Reis Catòlics i continuada pels seus successors.

Pere el Cerimoniós, artífex de l'última gran extensió de la superfície urbana, havia prohibit explícitament, el 1370, quan encara no s'havia acabat de tancar la muralla del Raval, la instal·lació de nous conjunts conventuals a l'interior de la ciutat". Aquestes disposicions, però, no impediren l'**ampliació o instal·lació de noves residències religioses entre 1370 i 1500. El ritme d'implantació es doblà entre 1500 i 1600.**

Creixement sense precedents, no exempt de resistències per part de les mateixes parròquies i institucions conventuals ja establertes dins el recinte urbà, que temien la competència i pressionaren el Consell de Cent per evitar la concessió de noves llicències.

Estratègia dels ordes per implantar-se a la ciutat, començant per la seva instal·lació inicial fora muralles.

2.10.2. Parròquies, ordes, monestirs i convents

- BADA (1970): 46-53.

Parròquies de Barcelona al s XVI: Santa Maria del Mar, Santa Maria del Pi, Sants Just i Pastor, Sant Pere de les Puel·les, Sant Cugat, Sant Miquel i Sant Jaume:

Ordes masculins a Barcelona al s XVI: franciscans (conventuals i observants), carmelites, dominics (Santa Caterina), agustins, trinitaris i mercedaris. A aquestes comunitats cal afegir-hi, al llarg del s XVI, després dels bisbats dels Caçador, els caputxins, els servites, els carmelites descalços i l'orde regular dels mínims. Al primer terç del s XVII s'instal·laren a Barcelona els teatins, els agustins descalços, els caracciolos i els trinitaris descalços.

Els jesuïtes arribaren a Barcelona a l'inici del pontificat de Jaume Caçador; edificaren llur església, dedicada a la Mare de Déu sota l'advocació de Betlem.

Convents destacats per llur influència ciutadana a Barcelona al s XVI: framenors (franciscans), Santa Caterina (dominics; hi visqué sant Ramon de Penyafort), Sant Agustí (agustins), Mare de Déu del Carme i Mare de Déu de la Mercè.

Monestirs i convents de religioses a Barcelona al s XVI: Sant Pere de les Puel·les, Sant Antoni i Santa Clara, Santa Maria de Valldonzella, Santa Maria de Pedralbes, Santa Maria de Jerusalem, Nostra Senyora de Mont Sió, Santa Maria Magdalena, Santa Margarida, Nostra Senyora dels Àngels, Beateri dominicà, Beateri franciscà i Jonqueres.

Convent de Santa Margarida: nom primitiu de l'actual monestir de Sant Maties de religioses jerònimes. La seva fundació es deu a Brígida Terré, l'any 1418. Inicialment només va ser una pia associació de senyores nobles que vivien cada una en una casa, reunides en un mateix local, però acompanyades de la seva pròpia criada; després es van decidir per la vida comuna sota la regla jeronimiana. Sant Ignasi va tenir una gran relació amb aquest monestir.

Convent de la Mare de Déu dels Àngels: el 1497 arribaven a la ciutat les religioses dominiques del convent dels Àngels de Caldes de Montbui, que van abandonar alhora l'hàbit i la regla de Beates Dominiques per la regla i l'hàbit del segon orde dominic. El seu primer emplaçament fou l'anomenat Peu de la Creu, que quedà després adherit al títol del monestir. Per disposició del consell ciutadà fou traslladat al lloc que ocupa actualment, i per aquest motiu s'anomena plaça dels Àngels (1562).

Dins els límits diocesans es trobaven els monestirs de **jerònims de la Vall d'Hebron** (1393), prop de Barcelona, i de la Murtra a Badalona (1413).

2.10.3. Actituds del clergat, religiositat i vida conventual

- BADA (1970): 58-63.

Poca qualitat humana dels sacerdots, que tenien poca cura dels llocs sagrats (esglésies, cementiris...), lliurats a tota mena de jocs (pilota, cartes). Fenomen dels sacerdots concubinaris, que de vegades mantenien les concubines a les mateixes cases rectorals. Limitada capacitat intel·lectual dels clergues. Figura del bandoler-clergue, que s'escapava de la justícia reial.

Estat religiós i moral dels convents i monestirs femenins poc exemplar, amb l'excepció del fundat feia poc per Joana Fornés, que s'havia mantingut dins la seva línia inicial de pobresa. Buidor, gairebé absoluta, de l'esperit religiós, que havia envaït els monestirs.

Esperit d'independència i aspectes de la vida interna dels monestirs poc edificants, que en dificultaren la reforma.

Relacions externes de les religioses (entrades de barons i sortides de les internes, amb la complicitat dels sacerdots), contra les quals adoptaren mesures preses els prelats reformadors.

2.10.4. Efectes de la Contrareforma i relacions amb el poder polític

- FONTANA (2004): 151.
- HERNÁNDEZ et al (1996): 111.
- SERRA (1997): 44-46.

La castellanització de l'Església com a via de penetració del poder reial, a través del nomenament de bisbes castellans a les diòcesis catalanes. Freqüència amb què bisbes castellans van rebre el càrrec de virrei. Enfrontament entre canonges (gent del país) i bisbes polítics i absentistes com a element de conflictivitat, com ho fou també l'intent de castellanitzar monestirs catalans, amb el pretext de les reformes tridentines.

La **intenció de crear un clergat més disciplinat** va topar amb fortes resistències, especialment en alguns monestirs i capítols de canonges.

Trasbals del monaquisme català viscut per l'Església catalana al s XVI, per supressió o segrest d'abadiats i priorats, per reestructuració i creació de noves diòcesis i per canvis de província eclesiàstica.

La monarquia, d'ençà de finals del s XV, aconseguí controlar el nomenament dels bisbes i es malfia de la independència monàstica.

D'ençà del regnat de Ferran II la pretesa reforma dels monestirs fou una poderosa via d'intervencionisme reial, d'intents d'eliminació de la Tarraconense (els claustrals) en benefici de la província val·lisoletana (els observants) i de castellanització de les abadies benedictines.

La província de Valladolid sostragué a la claustral els monestirs de Navarra, Sant Benet de Bages (1492), Santa Maria de Montserrat (1493) i Sant Feliu de Guíxols (1515).

Al llarg del s XVI, alhora que s'autoimposa la reforma, ha de contrarestar les intrigues i els intents d'absorció dels observants, sota l'empara reial, i a l'aguait de les rendes dels monestirs catalans. Anys crítics de les visites apostòliques de 1566 i 1574,

demanades pel rei. Roma actuà a través dels bisbes –prou dependents i dòcils envers la monarquia- suprimint monestirs, unint-los els uns als altres i liquidant dignitats i oficis:

2.11. Aspectes culturals

2.11.1. Visió de conjunt

- SOBREQUÉS (1992): 36.

Corrents intel·lectuals a la Barcelona del s XVI, segons Eulàlia Duran:

- 1) Humanisme renaixentista, centrat sobretot en Jeroni de Pau i Joan Ramon Ferrer, que ensenyà grec a l'Estudi General entre 1545 i 1558.
- 2) Aristotelisme, ja present a l'edat mitjana: Narcís Gregori, Francesc Escobar i Pere Joan Nunyes (professors de l'Estudi General).
- 3) Lul·lisme: Lluís Joan Vileta, que a través de l'estudi de Llull, s'acostà al platonisme.
- 4) Humanisme cristià (Joan Jubí) i erasmisme (Miquel Mai i Vicenç Navarra).

Barcelona restà al marge de les grans revolucions científiques dels ss XVI i XVII i s'inclinà per la història, l'erudició, la política, les lletres...

La física o filosofia natural estigué representada per Antic Roca; l'astrologia es limità a l'edició de llunaris; la medicina amb prou feines arrelà, a excepció de Joan d'Alòs; la farmàcia estigué representada pel mateix Joan d'Alòs i la botànica per Joan Salvador i Boscà i el seu fill Jaume Salvador i Pedrol:

Figures de l'enginyeria al s XVII: Domènec Moradell, Josep d'Oms i Francesc Barra.

2.11.2. Figures i ambients humanistes, erasmistes i lul·listes

- GEC (1969): 212.
- CREIXELL (1922b): 246,247.
- DALMASES (1941): 286,290.
- BATLLORI (1959): 149,150.
- MADURELL I DALMASES (1968): 371.
- LOP (2006): 27.
- DURAN (1992): 312-317.
- DURAN (1997): 132,133.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 147-149.
- BATLLORI (1985): 151, 167-169, 185.

Renovació espiritual a partir de començament del s XVI, lligada a la *devotio moderna*; valoració del lul·lisme barceloní pel seu aspecte místic, fet que condicionà l'ambient en què es produí l'estada d'Ignasi de Loiola

Entre els membres de les classes intel·lectuals barcelonines més oberts als corrents europeus, l'alta clerecia secular i els alts funcionaris reials, sorgí durant els primers anys del s XV un **nucli erasmista centrat en la figura de Miquel Mai**.

Primer nucli de llatinistes barcelonins a la cort de Joan II, format al voltant d'humanistes sicilians (Joan Peiró, Jeroni Pau, Pere Miquel Carbonell), per bé que **no fou fins a començament del s XVI que les noves idees interessaren l'aristocràcia barcelonina, sota la protecció de la qual desplegà la seva activitat l'humanista Martí Ivarra, introductor de Nebrija a Barcelona.**

Figura clau al darrer terç del s XV: canonge Jeroni Pau, format a Roma i pertanyent al cercle del papa Alexandre VI.

A Barcelona, els primers humanistes del darrer terç del segle XV foren **gramàtics preocupats a renovar l'ensenyament del llatí que, a partir de la creació de la facultat d'arts el 1508, passaren a ensenyar a l'Estudi General. Per això van**

combatre les gramàtiques tradicionals, vinculats a la confecció i difusió de nous mètodes.

La reedició a Barcelona el 1497 de la *Gramática* de Nebrija inaugurava una nova etapa, ja que anà suplantant les altres fins a regnar en solitari. La seva aparició desencadenà una lluita apassionada entre els seus partidaris i els de les gramàtiques tradicionals.

La coexistència entre les dues gramàtiques, la de Nebrija i la d'Erasme, ocasionà problemes de competència entre els editors.

Figura clau del platonisme i lul·lisme: Lluís Joan Vileta, professor de teologia a l'Estudi General, defensor a Trento de la doctrina lul·liana.

Figures clau de l'erasmisme: Cosme Damià Hortolà, Joan Jubí (bisbe auxiliar de Barcelona, que tingué una notable intervenció a Trento), **Miquel Mai i Vicenç Navarra** (canonge de la seu).

La influència religiosa d'Erasme decaigué a partir dels anys 1560 a causa de la lluita contra les noves confessions protestants i, sobretot, per la nova definició de l'ortodòxia catòlica sorgida de Trento.

Miquel Mai i el grup d'erasmistes es reunien a redós de la biblioteca de l'arquebisbe de Tarragona **Pere de Cardona** (*vid infra*).

Importància de la figura de **Martí Ivarra**, humanista, catedràtic de gramàtica, editor de Nebrija.

2.11.3. Petjada d'Erasme a Barcelona

- DURAN (1992): 342, 343.
- DURAN (1997): 137, 138.

A Barcelona la **biblioteca de l'arquebisbe Pere de Cardona aglutinava un petit nucli de fervorosos erasmistes**; a mitjan s XVI el duc de Somma Ferran de Cardona reunia sota la seva protecció poetes com Joan Boscà, qui, al seu torn, des que es casà i fixà la seva residència a Barcelona, reuní una tertúlia literària, on coincidiren contertulians castellans de pas per la capital catalana seguint la cort: Diego Hurtado de Mendoza, Gutierre de Cetina, etc.

Els Pinós exerciren un cert **mecenatge** a la Barcelona de 1570-1580, durant l'època de Jeroni de Pinós-Santcliment i Mai, que el 1571, a la mort del duc de Somma Ferran de Cardona i de Requesens, prengué el relleu com a mecenes i aglutinador cultural.

Centres culturals específics a imitació de les acadèmies italianes renaixentistes: tertúlia de Joan Boscà (a la seva casa del carrer de Lledó), quan s'instal·là definitivament a la ciutat el 1532, on es reuniren poetes castellans de pas, acompanyant la cort, com Hurtado de Mendoza, Gutierre de Cetina, Garcilaso i alguns de catalans vinculats a l'amfitrió, com Galceran Durall, Onofre Gualbes, Jeroni Agustí i, probablement, Joan Ferrandis d'Herèdia, oncle matern de la dona de Boscà, o el pintor-poeta Pere Serafí.

2.11.4. Els estudis superiors

- BORRÀS (2007): 223.
- GEC (1969): 213.
- BALCELLS et al (2004): 407-411.
- BADA (1970): 33-35.
- DURAN (1992): 338-342.

En el seu període inicial, la Catalunya del Cinc-cents només tenia un centre superior d'estudis, l'Estudi General o Universitat de

Lleida, que en aquest període ja es trobava en la seva fase decadent.

Pel que fa a Barcelona, un privilegi d'Alfons el Magnànim i la butlla de Nicolau V el 1450 havien autoritzat als Consellers de la ciutat la creació de l'Estudi General en la ciutat; però la seva edificació no fou empresa fins gairebé al cap de cent anys (1536).

El 1535 s'emprèn definitivament l'organització d'un **Estudi General**; el 1536 s'inicia la construcció del nou edifici, i el 1539 la ciutat aprova les primeres ordinacions.

El 18 d'octubre de 1536 es posà la primera pedra del nou edifici, situat a la plaça de "los bargants i de la palla", a la Rambla, extramurs de la ciutat. Malgrat que l'edifici encara no s'havia bastit, es feren dues inauguracions simbòliques.

Tres anys més tard s'inaugurava el nou edifici, i l'Estudi General va rebre nou impuls gràcies a les Ordinacions de l'any 1559 en el qual es convertí ja en "Estudi General de totes les facultats":

Dues personalitats lligades a l'origen de l'Estudi General: el jurista **Miquel Mai**, ciutadà honorat de Barcelona, armat cavaller el 1520, diplomàtic i des del 1533 vicecanceller del Consell d'Aragó, vinculat als cercles erasmistes de la cort imperial i a la renovació dels estudis gramaticals de la ciutat; **Martí Ivarra**, gran promotor de la renovació dels corrents pedagògics de l'ensenyament del llatí i vinculat a l'Estudi General entre 1508 i 1557.

Esforsos per fomentar l'estudi de les humanitats, visible a través de les crides i ordinacions municipals.

El 1536 les autoritats municipals decidiren construir un edifici nou per a la universitat incipient, que no disposava de local propi. El mercader Joan Claret oferí al Consell de Cent per «a la fàbrica y sustentació del dit Studi... C lliures de renda quiscun any y D

lliures de comptans y altres offertas», com la del solar on seria ubicat el nou edifici al capdamunt de la Rambla. **El 17 d'octubre de 1536 hom posà la primera pedra del nou edifici universitari.**

Protesta dels estudiants contra l'ocupació, per part dels dominicans, de les càtedres de filosofia, amb la consegüent implantació del mètode escolàstic tradicional, tan criticat pels erasmistes. Segons els estudiants, "Són [els dominicans] bàrbaros sofistes criats entre inhumanes lletres i seria gran desdixa nostra, i de tots los fills de la terra que, puix Déu nos ha feta gràcia de produir-nos en temps que totes les lletres són ressuscitades, nosaltres restàssem ... en l'antigua ignorància":

Segons Batllori, l'etapa d'erasmisme llatinitzant i d'aristotelisme de nou encuny es veurà amenaçada cap al 1559 per la **renovada embranzida de la persecució inquisitorial contra erasmistes i luterans.**

Altres centres de l'oligarquia ciutadana competien amb la universitat. En especial els que estaven regentats per la Companyia de Jesús: el Col·legi de Betlem, fundat el 1544 per a la instrucció primària dels novicis, però que aviat acceptà alumnes externs i acabà ampliant l'ensenyament amb el secundari i, sobretot, el Col·legi de Cordelles, fundat el 1572 per Alexandre de Cordelles i que el 1662 passà a ser regentat pels jesuïtes i dedicat a l'educació de nobles.

2.11.5. Difusió i impacte de la impremta

- BALCELLS et al (2004): 407-411.
- ROSSICH (1997): 154,155.
- DURAN (1997): 135.
- DURAN (1992): 334, 335.
- GARCÍA HERNÁN (2013): 152.
- HERNÁNDEZ et al (1996): 118.

Primeres petjades de la impremta a Barcelona el 1474 de la mà de l'impressor alemany Enric Botel. La impremta es desenvolupà d'acord amb la demanda comercial dels llibreters – molts d'italians- i amb la tècnica aportada per tipògrafs d'origen germànic. Progressivament el comerç del llibre de Barcelona s'integrà en els circuits internacionals, important llibres dels grans centres europeus de la impremta i el llibre, com Venècia i Lió, i després redistribuint-los a escala catalana i peninsular.

La invenció de la impremta afavorí les llengües que, com ara la castellana, tenien un mercat més ampli, en detriment d'aquelles amb una base demogràfica menor.

Les imprentes del Principat mai no van deixar d'estampar en català els ss XVI i XVII. Els impresos (llibres, opuscles i fulls volanders) publicats d'ençà de l'últim terç del s XVI pertanyien majoritàriament a gèneres "utilitaris" amb un consum massiu: vides de sants, goigs, catecismes, beceroles, tractats d'agricultura, salms, arts de ben morir, etc. La crisi de l'edició en català no es produeix fins ben entrat el s XVIII.

La impremta introduí un condicionament nou en la divulgació dels textos literaris: la rendibilitat comercial dels textos impresos. Això, a la llarga, afectà negativament la producció escrita en català.

Boom de llibres espirituals en català a la segona meitat del s XVI, orientats a sectors encara no afectats per la castellanització, fet que demostra la vitalitat del català en un ampli sector de la població.

Els llibres prohibits el 1559 a Castella continuaven venent-se a les llibreries barcelonines i apareixen en els estocs dels llibreters. Els *Col·loquis* d'Erasme i els de Joan Lluís Vives continuaven sent

llibres de text a les universitats catalanes fins ben entrat el segle XVII, només subjectes a algunes precaucions com ara la de silenciar el nom de l'autor.

En general, el negoci de la impremta barcelonina fou migrat i concentrat al mercat local; no podia competir amb els grans centres editorials estrangers com Venècia o Lió, que tenien agents a Barcelona i on anaven els llibreters barcelonins, ni amb València, ni amb les ciutats castellanques. La migradesa de mires dels impressors contrasta amb l'esperit empresarial que caracteritzà els llibreters de la ciutat, que s'enriquiren sobretot amb la importació de llibres estrangers, en augment al llarg del segle XVI.

La base més sòlida del negoci de la impremta foren les edicions populars com la *Disputa de l'ase* d'Anselm Turmeda, fulls volants, cobles, de vegades amb intenció propagandística, estampes, naips, producció en bona part perduda, ja que anava dirigida a un consum més popular.

La **crisi del llibre en català** es farà evident a partir de 1570, fins a manifestar-se a tots els efectes al llarg dels ss XVII i XVIII. Per tant, el llibre en català, malgrat les pressions comercials i el prestigi creixent del castellà, mai no va desaparèixer. Les imprentes dels països de parla catalana mai no van deixar de publicar en català, ni al s XVI ni al XVII, per bé que la producció disminueix.

Predomini del català en la *baixa literatura*: els plecs amb romanços, cobles i oracions, els manuals utilitaris; el llatí i el castellà en l'alta literatura.

2.11.6 Biblioteques privades

- DURAN (1992): 335.

Existència de biblioteques particulars rellevants: advocat Lluís Lull (1496), amb obres lul·lianes i italianes; Antoni Jaume Sapila (1492), amb obres franceses; Pere Miquel Carbonell, rica en obres de clàssics; Pere Joan Matoses (1508), de més de cent volums, que llegà a Santa Maria del Pi; Serafí Masdovelles (1538), rica en obres d'Erasme i títols en castellà; Miquel Mai (1547), la més "internacional", elogiada per Martí Ivarra el 1514 ("Molts dels que veuen la teva biblioteca creuen que visiten tota Itàlia"); l'arquebisbe Pere de Cardona, al carrer Ample; Joan Bonllavi (1526), de més de dos-cents volums; Lluís Joan Vileta, de més de quatre-cents volums especialitzats en obres lul·lianes, que passaren a l'Escola Lul·liana de Barcelona.

2.11.7. Castellanytzació de la vida cultural i social

- BALCELLS et al (2004): 409-411.
- SEGARRA (1997): 179, 183, 184.
- CALPENA (2015): 372, 396.
- DURAN (1997): 138.
- ROSSICH (1997): 153, 154.
- SOBREQÜÉS (1992): 38.
- DURAN (1992): 343-345

La presència de bisbes d'origen castellà a les diòcesis del Principat i la vinguda des de Castella de membres d'ordes nous o reformats, sovint pioners de l'oratòria barroca castellana, foren importants vehicles per a la penetració del castellà. La "**batalla de llengües**" entre el català, llengua pròpia del país, i el castellà, convertit en llengua de la monarquia, s'entaulà en el terreny socioreligiós.

D'ençà de les dècades finals del s XVI es desfermaren **controvèrsies sobre la llengua** que calia usar en l'ensenyament i la predicació de la doctrina de l'Església.

La presència de soldats i estudiants de parla castellana també es convertí en vehicle de propagació de la llengua espanyola.

Paper de l'Església, a partir del darrer terç del s XVI, en la predicació i difusió del castellà entre les elits urbanes, a més de la propagació de castellanismes i, sobretot, en la creació de prejudicis envers la llengua catalana:

El dret de presentació dels reis espanyols (ratificat a Carles I pel papa el 1523) omplí les diòcesis dels països de parla catalana de prelats favorables a la monarquia i/o oriünds de Castella.

Fins a l'abolició del dret públic català per Felip V, la llengua de l'Administració fou normalment el català. Els documents oficials van poder exercir així una influència determinant com a model lingüístic privilegiat ben bé fins a mitjan s XVII:

Prestigi àulic del castellà com a causa de la marginació literària del català, juntament amb la unió política de les dues Corones, amb la consegüent desvertebració entre els països de parla catalana, la castellanització de les capes aristocràtiques, etc.

El llatí es transformà en l'idioma de cultura per excel·lència, però a poc a poc fou substituït pel castellà, llengua més universal. Una bona part dels membres de les classes altes traïren el català i es passaren al castellà, llengua de la cort. S'estengué així mateix la idea que el català era una llengua arcaica, la qual cosa el marginà dels grans corrents culturals. Per sort, els estaments populars es mantingueren fidels a les seves arrels idiomàtiques i salvaren la llengua pel futur.

El català mantingué les seves posicions en la vida oficial fins al 1714, però tendí, en canvi, a perdre-les en la vida social a favor del castellà des de mitjan segle XVI. El català dels organismes locals de govern suplí, en part, la manca de normativa, en absència d'una cort catalana.

Intent de modernització del català a partir del llatí, promogut per Martí Ivarra.

Abandó de la condició de ciutat monolingüe de Barcelona.

Testimoni de Cristòfor Despuig (1557): “D’aquí ve l’escàndol que jo prenc, en veure que per avui tan absolutament s’abraça la llengua castellana fins a dins de Barcelona, per los principals senyors i altres cavallers de Catalunya”.

2.12. Aspectes artístics

2.12.1. Visions de conjunt

- GEC (1969): 212.
- DURAN (1992): 322-332.

Manteniment de la tradició gòtica gràcies a la preponderància dels gremis i dels convents com a clients dels grans tallers de pintors (Jaume Huguet, els Vergós).

Certa renovació del gust plàstic, a través d'**artistes estrangers com Bartolomé Bermejo, Bartolomé Ordóñez, Aine Bru, Pero Nunhes...**

Barcelona era al final del segle XV una ciutat ja feta, acabada, amb els edificis públics ja construïts i un espai urbà suficient tenint en compte la minva de la seva població.

Període inicial, fins als anys 40, d’obertura al món exterior i, en particular, a Itàlia. A partir dels anys trenta el triomf imperial de Carles V dona als súbdits imperials, i entre aquests als barcelonins, un cert sentiment de superioritat o com a mínim una minva del complex d’inferioritat respecte a la cultura italiana.

Pertanyen als anys centrals del segle algunes de les obres urbanístiques de més envergadura, com el remodelatge de la rodalia de la Catedral, la reconversió del Palau Reial en audiència i residència del lloctinent general per Antoni Carbonell, la construcció de l'Estudi General i la de la Muralla de Mar (amb finalitats defensives i, així mateix, de passeig) o les obres d'ampliació o reforma de la Llotja, la Generalitat, el Trentenari. Es tracta, per tant, de la creació o adequació dels edificis públics a la nova situació de les institucions.

No es pot dir que la Barcelona del renaixement i del barroc estigués a l'avantguarda artística, però era una ciutat lloada pels forasters i pels barcelonins mateixos. **La seva situació al mar, la forma de semicercle de les muralles, la netedat dels carrers gràcies al sistema de clavegueres, l'abundància de fonts, les cases construïdes de pedra de Montjuïc i els nombrosos jardins figuren d'una manera elogiosa en totes les descripcions que els forasters fan de la ciutat. Sistema defensiu, higiene, els espais verds, eren elements que la convertien, d'acord amb els cànons renaixentistes, en una ciutat bella. La ciutat no ha canviat essencialment la seva estructura urbana, que es caracteritza per la capacitat integradora.**

3. Fonts consultades

3.1. Bibliografia

AGUSTÍ, David: *Història breu de Barcelona*, Comanegra, Barcelona, 2014.

ALBACETE I GASCÓN, Antoni: “Les confraries de lliberts negres a la Corona Catalanoaragonesa”, *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm. 30, pp. 307-331, 2010.

ALBAREDA, Joaquim: “Edat moderna: la represa: segles XVI i XVII”, dins RIQUER, Borja de (dir): *Història mundial de Catalunya*, pp. 315-318, Edicions 62, Barcelona, 2018.

AMELANG, James S.: “Distribució social i formes de vida”, dins DD. AA.: *Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII)*, *Història de Barcelona*, vol. 4, pp. 171-209, Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992.

ARMENTEROS MARTÍNEZ, Iván: “De hermandades y procesiones. La Cofradía de Esclavos y Libertos de Sant Jaume de Barcelona y la asimilación de la negritud en la Europa premoderna (siglos XV-XVI)”, *Clio. Revista de pesquisa histórica*, núm. 29, Universidade Federal de Pernambuco, 2011.

-- “El món s’ha engrandit”, dins RIQUER, Borja de (dir): *op cit*, pp. 306-313.

BADA, Joan: *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*, Editorial Balmes-Facultat de Teologia de Barcelona, Barcelona, 1970.

-- "Ignasi de Loiola i Barcelona", *Dovella*, núm. 39, pp. 17-20, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 1991.

-- "Poder eclesiàstic: Església i espiritualitat", dins *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*, Barcelona. *Quaderns d'Història*, núm. 9, pp. 51-70, Barcelona, 2003.

BALCELLS, Albert (dir.): *Història de Catalunya*, L'Esfera dels Llibres, Barcelona, 2004.

BARRIENDOS I VALLVÉ, Marià: "La funció militar del port de Barcelona al segle XVI", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 15, pp. 11-19, 1988.

BATLLORI, Miquel: "Sobre l'Humanisme a Barcelona durant els estudis de Sant Ignasi: Nebrija i Erasme. 1524-1526", *Obra Completa*, vol. V, pp. 145-169, Tres i Quatre, València, 1995.

-- "Cenacles lul·lians i cenacles erasmistes a la Barcelona del Renaixement", *op cit.*, pp. 171-190.

-- "Humanisme i erasmisme a Barcelona, 1524-1526", *op cit.*, p. 145-169.

BORRÀS, Antoni: *Ignasi de Loiola i la ciutat de Barcelona*, Companyia de Jesús Catalunya, Barcelona, 1991.

-- "Barcelona", a *Diccionario de espiritualidad ignaciana*, Mensajero-Sal Terrae, Bilbao-Santader, 2007, pp. 221-226.

CALPENA, Enric: *Barcelona. Una biografia*, Edicions 62, Barcelona, 2015.

CALVERAS, José: “¿Pudo la peste retrasar por un año la peregrinación de San Ignacio a Jerusalén?”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 27, Barcelona, 1954, pp. 23, 24.

CARMANIU, Xavier: “Catalans a la batalla de Lepant”, *Sàpiens*, núm. 199, pp. 38-44, octubre 2018.

CASALS, Àngel: “La predilecció de Carles V pels catalans: aportacions a un tòpic recurrent”, *Pedralbes. Revista d’Història Moderna*, núm. 13, pp. 67-73, Barcelona, 1993.

BUYREU JUAN, Jordi: “Barcelona, cruïlla de les relacions internacionals”, dins Riquer, Borja de (dir): *op cit*, pp. 319-324.

CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia: “El carnestoltes a la Barcelona de l’Edat Moderna: cultura cívica, tradició literària i transgressió social” , dins *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l’Edat Moderna, Barcelona. Quaderns d’Història*, núm. 9, pp. 109-132, Barcelona, 2003.

CREIXELL, Juan: *San Ignacio de Loyola: gloria póstuma: monumentos ignacianos, frutos apostólicos, canonización y culto en Montserrat, Manresa y Barcelona*, Talleres gráficos El Siglo XX, Barcelona, 1922.

-- *San Ignacio de Loyola: estudio crítico y documentado de los hechos ignacianos relacionados con Montserrat, Manresa y Barcelona*, E. Subirana, Barcelona, 1922.

DALMASES, Cándido de: “Los estudios de San Ignacio en Barcelona (1524-1526)”, *Archivum Historicum Societas Jesu*, núm. 10, Roma, 1941, pp. 283-293.

DD. AA.: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Claret, Barcelona, 1998.

DD. AA.: *Ignasi de Loiola a Catalunya: Ignasi de Loiola, cinquè centenari del seu naixement*, Companyia de Jesús Catalunya, Barcelona, 1990.

DD. AA.: *Els gremis de Barcelona, Quaderns d'Història*, núm. 24, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2018.

DURAN I SANPERE, Agustí: *Barcelona i la seva història*, Curial, Barcelona, 1973-1975.

DURAN, Eulàlia: "Pensament, art i cultura", dins DD. AA.: *Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII), Història de Barcelona*, vol. 4, pp. 309-333, Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992.

-- "Renaixement i barroc: la il·lusió de la modernitat", dins DD. AA.: *Història de la cultura catalana. Renaixement i barroc. Segles XVI-XVII*, Edicions 62, Barcelona, 1997, pp. 119-144.

-- "La ciutat ideal", dins *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna, Barcelona. Quaderns d'Història*, núm. 9, pp. 253-267, Barcelona, 2003.

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: "Carlos V y Cataluña", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 5, pp. 21-29, Barcelona, 1985.

FERNÁNDEZ LUZÓN, Antonio: *La Universidad de Barcelona en el siglo XVI*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2005.

FONTANA, Josep: *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya*, Eumo, Vic, 2014.

GARCÍA ESPUCHE, Albert: “Catalunya i Barcelona en un període de canvis. 1550-1640”, dins DD. AA.: *Història de la cultura catalana. Renaixement i barroc. Segles XVI-XVII*, Barcelona, Edicions 62, 1997, pp. 67-92.

-- *La ciutat del Born. Vida quotidiana i economia a Barcelona segles XIV a XVIII*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2009.

GARCÍA HERNÁN, Enrique: *Ignacio de Loyola*, Taurus-Fundación Juan March, Madrid, 2013.

GARCÍA MIRALLES, Manuel: “La casa de San Ignacio de Loyola en Barcelona”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 30, pp. 329-341, 1957.

-- “De San Ignacio en Barcelona. Dos documentos inéditos sobre la casa”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 36, Barcelona, 1963, pp. 371-379.

GARCÍA SEMPERE, Marinela; WILKINSON, Alexander: “La producció impresa en català dels ss. XV i XVI: observacions sobre la història de la impremta a través de l'estudi dels catàlegs”, *Caplletra*, núm. 51, pp. 51-79, 2011.

GRACIÀ, Oriol: “Moros a la costa! Com funcionava el gran negoci del corsaris”, *Sàpiens*, núm. 158, pp. 25-32, Barcelona, agost 2015.

Gran Enciclopèdia Catalana, 15 vols., Edicions 62, Barcelona, 1969.

GRUPO DE ESPIRITUALIDAD IGNACIANA: *Diccionario de espiritualidad ignaciana*, Mensajero-Sal Terrae, Bilbao-Santader, 2007.

GUÀRDIA BASSOLS, Manuel, i GARCÍA ESPUCHE, Albert: “Estructura urbana”, dins DD. AA.: *Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI*

i XVII), *Història de Barcelona*, vol. 4, pp. 45-159, Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992.

Història de Catalunya. Història i memòria, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1996

JANÉ, Òscar: “La immigració occitana”, dins RIQUER, Borja de (dir): *op cit*, pp. 325-331.

KOVÁCS, Lenke: “La ciutat com a escenari: les entrades reials i la festa urbana”, dins *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*, Barcelona. *Quaderns d'Història*, núm. 9, pp. 71-82, Barcelona, 2003.

LOP, Miquel: *Records ignasians a Barcelona*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 2006.

MADURELL, J. M., i DALMASES, C. de: “Jerónimo Ardévol, maestro de San Ignacio”, *Archivum Historicum Societas Jesu*, pp. 370-407, Barcelona, 1968.

MARCH, Enric H.: *Barcelona. Anatomia històrica de la ciutat*, Barcelona, Viena, 2018.

MARCH, José M.: *La exposición ignaciana de Barcelona en el Colegio del Sagrado Corazón del 4 al 22 de noviembre de 1922*, Atenas A.G., Barcelona, 1923.

MELLONI, Xavier: *Èxode i èxtasi en Ignasi de Loiola. Una aproximació a la seva Autobiografia*, Barcelona, Fragmenta Editorial, 2020.

MESTRE I CAMPI, Jesús i HURTADO, Víctor: *Atles d'història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1995.

MOLAS RIBALTA, Pere: "Els estaments socials", dins *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*, Barcelona. *Quaderns d'Història*, núm. 9, pp. 9-24, Barcelona, 2003.

-- "El Palau Menor de Barcelona, centre de sociabilitat nobiliària", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, núm. 52, pp. 203-2016, Barcelona, 2009-2010.

O'NEILL, Charles E.: *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús*, Institutum Historicum Societas Jesu-Universidad Pontificia Comillas, Roma-Madrid, 2001.

PÉREZ LATRE, Miquel: "La Diputació del General, govern i nervi de la terra", dins RIQUER, Borja de (dir): *op cit*, pp. 332-338.

PÉREZ SAMPER, María de los Ángeles: "El rey y la ciudad. La entrada real de Carlos I en Barcelona", *Studia storica. Historia moderna*, núm. 6, pp. 439-448, Salamanca, 1988.

PUIG, Ignacio: *San Ignacio de Loyola y Barcelona*, Imprenta Revista "Ibérica", Barcelona, 1955.

ROSSICH, Albert: "La literatura", dins DD. AA.: *Història de la cultura catalana. Renaixement i barroc. Segles XVI-XVII*, Edicions 62, Barcelona, 1997, pp. 145-166.

ROTGER, Agnès: "Benvingut Carles VI!", *Sàpiens*, núm. 158, pp. 40-47, Barcelona, juliol 2019.

SERRA, Eva: "Catalunya als segles XVI-XVII: les vicissituds d'una cultura política pactista", dins DD. AA.: *Història de la cultura catalana. Renaixement i barroc. Segles XVI-XVII*, Edicions 62, Barcelona, 1997, pp. 37-66.

-- "Poder polític: municipi, Generalitat i virrei", dins *La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna*, Barcelona. *Quaderns d'Història*, núm. 9, pp. 25-50, Barcelona, 2003.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume: "Introducció a la Barcelona postmedieval o moderna", dins DD. AA.: *Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII)*, *Història de Barcelona*, vol. 4, pp. 13-38, Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992.

THIÓ DE POL, Santiago: *La intimidad del peregrino: Diario espiritual de San Ignacio de Loyola*, Mensajero-Sal Terrae, Bilbao, 1998.

TOLDRÀ PARÉS, Montserrat: "L'any de Barcelona: Carles V, política, Corts i legislació, 1519-20", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 28, pp. 263-282, Barcelona, 2008.

TORRES I SANS, Xavier: "Les activitats econòmiques", dins DD. AA.: *Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII)*, *Història de Barcelona*, vol. 4, pp. 215-241, Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992.

-- "L'avalot de les filadores", dins Riquer, Borja de (dir): *op cit*, pp. 352-357.

VILA I CORTINA, Mireia: "La dona a Manresa i Catalunya en temps d'Ignasi de Loiola (1491-1556). Revisió dels *Monumenta ignatiana* des d'una perspectiva de gènere", Manresa, 2018. Treball inèdit resultant del Premi P. Ignasi Puig (edició 2016).

-- *Les ínyigues. L'entorn femení d'Ignasi de Loiola a Manresa*, Zenobita, Manresa, 2019.

VILA DESPUJOL, Ignacio: *La Compañía de Jesús en Barcelona en el siglo XVI. El Colegio de Nuestra Señora de Belén*, Roma-Madrid, Institutum Historicum Societatis Iesu-Universidad Pontificia de Comillas, 2010.

-- *Els jesuïtes a la Rambla de Barcelona*, Claret, Barcelona, 2013.

3.2. Webgrafia

Archivum Romanum Societas Iesu (ARSI):

<<http://www.sjweb.info/arsi/en/archivum-romanum-societatis-iesu/>>.

Barcelona entre muralles: la Barcelona dels Àustries:

<<http://www.barcelonaentremuralles.com/mapa.cfm/ID/5283/CAT/la-barcelona-dels-austries.htm>>.

Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès: llibres impresos del s XVI:

<<https://mdc.csuc.cat/digital/collection/l1libresxvi>>.

Biblioteca Nacional de España: Biblioteca Digital Hispánica:

<www.bdh.bne.es>.

Biblioteca Nacional de España: catàleg: <www.catalogo.bne.es>.

GIL I ESTALELLA, Pere: *Història moral de Catalunya. Llibre segon de la Història catalana. A cura de Rodolfo Galdeano Carretero*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017:

<<https://books.google.es/books?id=90RBDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Hist%C3%B2ria+moral+de+Catalunya&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKewjfnPvl2uTtAhUMYsAKHWHwB2EQ6AEwAHoECAEQAg#v=onepage&q=Hist%C3%B2ria%20moral%20de%20Catalunya&f=false>>.

Gran Enciclopèdia Catalana (GEC): <www.enciclopedia.cat>.

Jesuit Institute (Londres): <http://jesuitinstitute.org/Pages/Ignatius.htm>

Monestirs de Catalunya: <www.monestirs.cat>.

IPARRAGUIRRE, Ignacio; DALMASES, Cándido de (eds.): *Obras completas de San Ignacio de Loyola. Edición manual*. Biblioteca de Autores Cristianos, Editorial Católica, Madrid, 1963 (inclou l'*Autobiografía*), Fondazione Prospero Intorcetta Cultura Aperta. Biblioteca virtuale: <<http://www.fondazioneintorcetta.info/pdf/biblioteca-virtuale/documento1204/Obras.pdf>>.

Real Academia de la Historia. Diccionario biográfico: <<http://dbe.rah.es/>>.

Sant Ignasi i Barcelona: <<http://www.jesuites.net/sant-ignasi-i-barcelona>>.

San Ignacio en Barcelona: <<https://jesuitas.es/es/actualidad/540-san-ignacio-en-barcelona>>.

Vita beati patris Ignatii Loyolae religionis Societatis Iesu fundatoris ad vivum expressa ex ea quam P. Petrus Ribadeneyra... Anvers, 1610.

Hathi Trust Virtual Library:

<<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=bc.ark:/13960/t6q19mh54&view=1up&seq=7>>.

Vita beati P. Ignatio de Loiolae Societatis Iesu fundatoris, Roma, 1622.

Georgetown University Library:

<<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/707794/VITA%20IGNATII%20LOIOLAE-b.pdf?sequence=5&isAllowed=y>>.

4. Apèndix 1. Recursos gràfics

4.1. Elements reproduïbles

4.1.1. Plànols, mapes, dibuixos i gravats de la Barcelona tardomedieval i moderna

- Plànol del sector urbà on visqué Ignasi:
  - PUIG (1955): 20.
- Plànol de la Barcelona del s XVI:
  - PUIG (1955): 21.
- Plànol actual de la zona on visqué Ignasi: casa d'Agnès Pascual i capella d'en Marcús:
  - PUIG (1955): 21 i ss.
- Plànol de part superior de la Rambla i carrers adjacents en temps d'Ignasi:
  - PUIG (1955): 28, 29.
- Plànol del barri on visqué Ignasi, elaborat a partir de la descripció de la Barcelona de 1439, amb localització de nodes:
  - LOP (2006): 24.
- Plànol de la casa d'Agnès Pascual:
  - LOP (2006): 24.
- Plànol de la Barcelona del s XVI:
  - LOP (2006): 32, 33.
- Plànol de localitzacions ignasianes de Barcelona:
  - LOP (2006): 45.
- Plànols i fotos de l'antiga casa d'Agnès Pascual: Casa d'Agnès Pascual: ubicació, descripció, avatars, canvis de propietat, plànols i fotos:

- PUIG (1955): 121-133.
- Plànol de la zona on visqué Ignasi al s XVI i en l'actualitat, amb cases d'Agnès Pascual i del mestre Ardèvol:
- PUIG (1955): 148.
- Plànol actual de la zona de Santa Maria del Mar, amb la casa del mestre Ardèvol al carrer Mirallers i entrada a la basílica del carrer Sombrerers:
- PUIG (1955): 149.
- Plànol del sector de la Rambla al s XVI:
- CREIXELL (1922a): 202.
- Plànol del nucli antic de Barcelona, amb el carrer Princesa, el Parc i la seva rodalia sobreposats:
- CREIXELL (1922b): 238, 239.
- Plànol de Barcelona de 1492, elaborat per Sanpere i Miquel (Sanpere, Salvador: *Història de Barcelona*, Aedos, 1975):
- BORRÀS (1991): 8.
- Plànol de la Barcelona dels ss XIV i XV, amb identificació d'àrees residencials, àrees comercials i artesanals, àrees industrials, àrees perifèriques, edificis rellevants, etc.:
- CAMPI I HURTADO (1995): 121.
- Vista de Barcelona al s XVI: *Theatrum mundi*, de Georg Braun (vista des de Montjuïc, amb el doble cercle de muralles: la medieval de les Rambles i la no acabada, que passava per les Rondes i el Paral·lel):
- BORRÀS (1991): 8.
- Vista de Barcelona al s XVI dipositada a la Biblioteca Albertina:
- BORRÀS (1991): 8.
- Gravat de Barcelona de darreries del s XVI, extret de *Civitates Orbis Terrarum* (Colònia, 1572):
- HERNÁNDEZ et al (1996): 112.

- Gravat del 1857 del francès Romargue que mostra l'església del Pi (Institut Municipal d'Història de Barcelona):

- DURAN (1992): 363.

- La Barcelona emmurallada del s XVI, segons un gravat del 1572 publicat a Colònia per Joris Hoefnaguel a l'obra *Civitates orbis terrarum*:

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 45.

- Dibuix preparatori d'A. Van Wyngaerde que mostra el nou portal de Mar (Arxiu M. Guàrdia/ A. García):

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 77.

- Port de Barcelona al s XVI segons una pintura del *Llibre d'armes d'Espanya i de Catalunya* (Institut Municipal d'Història de Barcelona):

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 79.

- Gravat del port de Barcelona al s XVI, que il·lustra l'expedició de Carles V a Tunis l'any 1535 (Museu d'Història de Catalunya):

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 105.

- Plànol esquemàtic de les muralles i els quarters de la Barcelona medieval:

- CAMPI I HURTADO (1995): 120.

- Plànol de la visita reial de Carles V a Barcelona (15 de febrer de 1519): inclou itinerari, densitat de població, edificis religiosos i civils, i descripció del recorregut del monarca:

- CAMPI I HURTADO (1995): 137.

- Mapa de les fundacions de convents i col·legis de religiosos als ss XVI i XVII:

- CAMPI I HURTADO (1995): 149.

- Dibuix d'esclaus traient aigua dolça d'un pou a Barcelona per a les barques i galeres, del llibre *Trachtenbuch*, de Christoph Weiditz (1530-1540):

- Germanisches Nationalmuseum (Nuremberg, Alemanya):
<http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/189>

- Dibuix "Així és com van a Barcelona" (dona vestida), del llibre *Trachtenbuch*, de Christoph Weiditz (1530-1540):

- Germanisches Nationalmuseum (Nuremberg, Alemanya):
<http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/172>

- Dibuix "Dona jove a Barcelona", del llibre *Trachtenbuch*, de Christoph Weiditz (1530-1540):

- Germanisches Nationalmuseum (Nuremberg, Alemanya):
<http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/173>

- Dibuix "Aquestes són les criades de cambra", del llibre *Trachtenbuch*, de Christoph Weiditz (1530-1540):

- Germanisches Nationalmuseum (Nuremberg, Alemanya):
<http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/182>

- Dibuix "Així van les dones riques a Barcelona o al Regne de Catalunya", del llibre *Trachtenbuch*, de Christoph Weiditz (1530-1540):

- Germanisches Nationalmuseum (Nuremberg, Alemanya):
<http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/183>

- Dibuix "Així arrosseguen els vaixells al port de Barcelona", del llibre *Trachtenbuch*, de Christoph Weiditz (1530-1540):

- Germanisches Nationalmuseum (Nuremberg, Alemanya):
<http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/204>

4.1.2. Pintures, dibuixos, gravats i fotografies d'elements diversos

- Retrat de Juan de Zúñiga y de Avellaneda:

- CREIXELL (1922b): 302, 303.

- Retrat i signatura de Lluís de Requesens:

- CREIXELL (1922b): 306, 307.

- Retrat de Lluís de Requesens: *Historie der Neder-landscher ende haerder na-buren oorlogen ende geschiedenissen*.

Nationaal Militair Museum (Soest, Holanda): <https://www.nmm.nl/zoeken-in-de-collectie/detail/325993/>

- Retrat de Lluís de Requesens, de Francesc Jover Casanova:

Museo del Prado (en préstec al Museo del Ejército, Toledo): [https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Luis_de_Requesens_y_Z%C3%BA%C3%B1iga_\(Museo_del_Prado\).jpg](https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Luis_de_Requesens_y_Z%C3%BA%C3%B1iga_(Museo_del_Prado).jpg)

- Retrat de Lluís de Requesens, de Luis Fernández Noseret:

Museo del Prado: <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/luis-de-requesens/3d85ab8f-1268-4628-bb03-e4fc6ea6b251>

- Retrat de Lluís de Requesens (anònim flamenc, s XVII):

Biblioteca Nacional de España:
<http://bdh.bne.es/bnearch/CompleteSearch.do?showYearItems=&field=todos&advanced=false&exact=on&textH=&completeText=&text=Luis+de+Requesens&pageSize=1&pageSizeAbrv=30&pageNumber=5>

- Tapís *La revista de las tropas en Barcelona* (1535), de Willem de Pannemaker i Pieter Coecke van Aelst, que mostra Carles V passant revista a les tropes que marxen a la guerra contra els turcs:

Patrimonio Nacional (ubicació: Reales Alcázares de Sevilla):
<https://www.patrimonionacional.es/colecciones-reales/textiles-y-tapiceria/la-revista-de-las-tropas-en-barcelona>

- Gravat representatiu dels pobres de la Pia Almoïna (Museu d'Història de Catalunya):

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 135.

- Escenes de càrrega d'una galera catalana, segons una pintura del s XVI (Museu Marítim):

- TORRES (1992): 226, 227.

- Gravat del s XIX de la Casa Gralla (Institut Municipal d'Història de Barcelona):

- DURAN (1992): 321.

- Dibuix de l'antiga Casa Gralla, a la Porta Ferrissa:

- CREIXELL (1922b): 300, 301.

- Fotografia de la desapareguda Casa Gralla, al carrer de la Portaferrissa, un dels palaus més sumptuosos del Renaixement (Museu d'Història de Catalunya):

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 133.

- Dibuix de la galera reial de Joan d'Àustria, construïda a les drassanes de Barcelona a mitjan s XVI, amb capacitat per a 236 remers:

- CAMP I HURTADO (1995): 152, 153.

- Reproducció d'un galiot de l'*Atles* de Vicenç Prunés del 1600 (Museu Marítim):

- DURAN (1992): 371.

- Vista de la plaça dels Àngels amb la Casa dels Infants Orfes (Institut Municipal d'Història de Barcelona):

- GUÀRDIA BASSOLS I GARCÍA ESPUCHE (1992): 73.

- Façana del convent de monges dominiques dels Àngels i de la capella del Peu de la Creu, de principis del s XX (Institut Municipal d'Història de Barcelona):

- DURAN (1992): 333.

4.1.3. Iconografia ignasiana relacionada amb Barcelona

- Foto del santcrist que portà Ignasi en els seus pelegrinatges:

- CREIXELL (1922a): 421.

- Pintura *Ignasi a Barcelona a casa d'Isabel Roser*, de Sebastià Gallés:

Centre Internacional d'Espiritualitat Ignasiana (Manresa).

- Pintura *San Ignacio estudiando gramática en Barcelona*, de Juan de Espinal:

Casa Santa de Loiola/ Loiola Santutegia (Guipúscoa)

- Representació de l'episodi de l'agressió soferta per Ignasi a Barcelona. Relleu de bronze de Carles Flotats:

Centre Internacional d'Espiritualitat Ignasiana (Manresa).

- Ignasi embarcant cap a Itàlia des de Barcelona. Estampa de l'obra *Vita beati P. Ignatio de Loiolae Societatis Iesu fundatoris* (Roma, 1622):

Georgetown University Library:

<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/707794/VITA%20IGNATII%20LOIOLAE-b.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

- Ignasi estudiant gramàtica a Barcelona. Estampa de l'obra *Vita beati P. Ignatio de Loiolae Societatis Iesu fundatoris* (Roma, 1622):

Georgetown University Library:

<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/707794/VITA%20IGNATII%20LOIOLAE-b.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

- Agressió d'Ignasi a Barcelona. Estampa de l'obra *Vita beati P. Ignatio de Loiolae Societatis Iesu fundatoris* (Roma, 1622):

Georgetown University Library:

<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/707794/VITA%20IGNATII%20LOIOLAE-b.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

- Episodis diversos de la vida d'Ignasi a Barcelona. Estampa de l'obra *Vita beati patris Ignatii Loyolae* (Anvers, 1610):

Hathy Trust Virtual Library:

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=bc.ark:/13960/t6q19mh54&view=1up&seq=7>

- *Ignasi aprèn llatí entre els estudiants a Barcelona*, pintura de la sèrie *The life of St. Ignatius* (1904), d'Albert Chevallier-Taylor:

Jesuit Institute (Londres):

<http://jesuitinstitute.org/Pictures/LifeTayler/Barcelona%20School.JPG>

- Pintura d'Ignasi de Loiola com a soldat (autor anònim, s. XVII):

Château de Versailles: <http://collections.chateauversailles.fr/#b83ec147-c261-4fd5-9f7a-0a6de183e675>

- Retaule d'Ignasi levitant en èxtasi, segons el relat de Joan Pascual, que es venerava a la capella interior de la casa de Sant Ignasi a Barcelona:

- PUIG (1955): 84, 85.

- Pintura d'Ignasi levitant a casa d'Agnès Pascual:

- CREIXELL (1922b): 254, 255.

4.2. Espais i elements fotogràfiables

- Arc de Triomf (ubicació de l'antic Portal Nou, a la confluència entre passeig de Sant Joan i Ronda de Sant Pere).
- Plaça de Sant Agustí Vell.
- Capella d'en Marcús.
- Plaça de la Llana.
- Cantonada carrer Princesa-carrer Sant Ignasi (localització antiga casa d'Agnès Pascual).
- Carrer Ample (tram de l'entrada lateral de l'església de la Mercè).
- Església de Santa Maria del Mar: exterior i façana.
- Església de Santa Maria del Mar: capella de Sant Ignasi, amb inscripció i estàtua en record de l'estada del pelegrí, a la porta lateral que dona al carrer Sombrerers.
- Carrer Mirallers (antiga residència de Jeroni Ardèvol).

- Església dels Sants Just i Pastor: façana i exterior.
- Palau Moixó (ubicat al solar on hi havia la casa d'Isabel Roser).
- Església del Palau Reial Menor.
- Coixí i banquetes d'Ignasi custodiats a l'església del Palau Reial Menor.
- Palau o Casa de l'Ardiaca, on residí sant Francesc de Borja, actual Arxiu Històric de la Ciutat.
- Catedral de Barcelona: cripta de Santa Eulàlia.
- Catedral de Barcelona: capella del Santíssim i del Sant Crist de Lepant.
- Catedral de Barcelona: cadirat del cor.
- Confluència avinguda del Bogatell, carrer Pere IV i carrer Marina (ubicació antic convent dels Àngels Vells).
- Parc de la Ciutadella: cascada (escenari de l'agressió, prop de l'antic Portal de Sant Daniel).
- Parc de la Ciutadella: monument al General Prim (antiga ubicació del convent de benedictines de Santa Clara (o monestir de Sant Antoni i Santa Clara, prop del desaparegut Portal de Sant Daniel).
- Carrer del Rec (escenari de la resurrecció, a l'antic Pla d'en Llull i carrer Benlloc).
- Plaça del Pedró i capella de Sant Llàtzer (antiga ubicació del convent de Jerònimes de Sant Maties o de Santa Margarida).
- Plaça de l'Àngel (antiga ubicació de l'Estudi General de Gramàtica, a l'antic primer tram del carrer de la Bòria).
- Ermita de Sant Cebrià d'Horta, dependent de l'antic convent dels Jerònims de la Vall d'Hebron.
- Col·legi Lestonnac (confluència entre carrers Aragó i Gràcia, ubicació de l'antic convent de Santa Maria de Jesús).
- Església de Betlem: façana i exterior.
- Església de Betlem: estàtua de sant Ignasi, d'Andreu Sala.
- Església de Betlem: estàtua de sant Francesc de Borja, d'Andreu Sala.

- Rectoria de la parròquia de la Mare de Déu del Pi, davant la qual hi hagué la primera residència de jesuïtes de Barcelona (1545-1552).
- Font de Portaferriça, que fins a 1680 estava a la Rambla, al costat de la paret d'unes cases que pertanyien al col·legi de Betlem
- Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, construïda a l'antic col·legi de Cordelles.
- Església del Sagrat Cor de Jesús: exterior i façana.
- Església del Sagrat Cor de Jesús: espasa d'Ignasi de Loiola.

5. Apèndix 2: estructura de continguts per a l'elaboració d'un relat turístic sobre la Barcelona ignasiana

Proposem en aquest apartat com estructurar els continguts que han estat identificats en el rastreig bibliogràfic per tal de bastir el corresponent relat turístic. L'estructura que hom suggereix consta de dos blocs: d'una banda, les localitzacions que constituïrien l'esquelet del relat; d'altra banda, els continguts pròpiament dits, que subministrarien la matèria primera del discurs turístic.

5.1. Localitzacions per a la confecció d'un itinerari

5.1.1. Primer nucli: itinerari d'arribada

- **Arc de Triomf/ carrer del Portal Nou** (antiga entrada a la ciutat).
- **Plaça de Sant Agustí Vell/ carrer Carders.**
- **Capella d'en Marcús/ carrer Corders.**
- **Plaça de la Llana, carrer Bòria, carrer Princesa/ carrer Sant Ignasi** (casa d'Agnès Pascual).

5.1.2. Segon nucli: escenaris de la vida d'Ignasi

- **Plaça de l'Àngel** (antic Estudi General de Gramàtica).
- Carrer Mirallers (antiga casa de Jeroni Ardèvol)/ carrer Sombrerers/ **església de Santa Maria del Mar.**
- **Basílica dels Sants Just i Pastor/ Palau Moixó** (antiga casa d'Isabel Roser).
- **Església del Palau Reial Menor** (antiga residència dels Requesens).
- **Catedral:** cripta de Santa Eulàlia i capella del Santíssim.
- **Carrer Ample** (antiga casa d'Elionor Sapila).
- Port Vell/ Pla de Palau/ Passeig de Colom.
- Carrer del Rec (escenari de la resurrecció).
- **Parc de la Ciutadella** (antic convent dels Àngels Vells, antic Portal de Sant Daniel [escenari de l'agressió] i antic convent de Santa Clara).

5.1.3. Tercer nucli: escenaris perifèrics

- Plaça del Pedró: capella de Sant Llätzer (antic convent de jerònimes de Sant Maties).
- Ermita de Sant Cebrià d'Horta (dependent de l'antic monestir de jerònims de la Vall d'Hebron).
- Col·legi Lestonnac (passeig de Gràcia-carrer Aragó, antic convent franciscà de Santa Maria de Jesús).

5.1.4. Quart nucli: escenaris jesuítics posteriors a l'estada d'Ignasi

- Casa de l'Ardiaca (residència de Francesc de Borja).
- **Església del Sagrat Cor de Jesús** (carrer Casp).
- Parròquia del Pi (davant de l'antiga residència jesuïta).
- **Església de la Mare de Déu de Betlem.**
- Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (solar de l'antic col·legi de Cordelles).
- Font de Portaferrissa.

5.2. Principals eixos de continguts

5.2.1. Eix biogràfic: continguts centrals

- La figura d'Ignasi de Loiola: visió de conjunt i antecedents.
- Les tres estades del sant a Barcelona.
- Importància de Barcelona en la trajectòria vital d'Ignasi.
- Principals personatges amb qui tractà Ignasi a Barcelona.
- Principals esdeveniments en les estades d'Ignasi a Barcelona.
- Relació permanent d'Ignasi amb la ciutat, fins a la seva mort.

5.2.2. Eix històric 1: Barcelona i Catalunya al s XVI

- Població, expansió urbana i economia.
- La fi de la crisi baixmedieval, la reforma del port i la recuperació del comerç marítim.
- Els grups socials: nobles, ciutadans honrats, menestrals, pobres, captaires, rodamons...
- Pirates i corsaris: l'amenaça exterior.
- Bandolers: l'amenaça interior.
- La immigració occitana.
- L'edat d'or de gremis i confraries.
- La *febre constructora*: edificis públics i casals aristocràtics.

- El valor militar i polític de Barcelona durant els primers Àustries.
- El poder polític: la Generalitat i el Consell de Cent com a contrapesos a la Corona.
- La puixança dels ordes religiosos.
- La reforma del monacat femení com a assignatura pendent.
- La Inquisició: una falca al servei de la Corona.
- Els intel·lectuals: humanistes, erasmistes i lul·listes.
- L'Estudi General: els primers passos de la Universitat.
- La castellanització de les elits i de l'alta cultura.

5.2.3. Eix històric 2: *microrelats complementaris*

- Carles V: un assidu de Barcelona.
- L'Orde del Toisó d'Or: un club selecte.
- Un presoner de luxe: el rei de França.
- Els *cavallets cotoners*: un element del bestiar festiu que encara perdura.
- Els corders: un gremi *maleit*.
- Escàndol als convents: el galanteig de monges.
- Miquel Mai: humanista i funcionari imperial.
- *Batalla de gramàtiques* a la universitat.
- Impressors alemanys a Barcelona.
- Una ciutat amb un 15% d'esclaus: la Confraria de Negres.
- Els genovesos: els *moros blancs*.

5.2.4. Eix biogràfic 2: *microrelats complementaris*

- Joan Pascual: el nen que espiava Ignasi.
- Nobles i menestrals: les ínyigues de Barcelona.
- Isabel de Josa: dona, culta i independent.
- Els Requesens: una nissaga poderosa al servei de la Corona.
- Elionor Sapila: la dona que renyà a Ignasi.
- Fer apostolat entre les prostitutes.
- Ignasi i la llengua catalana: una relació de familiaritat.
- Un pelegrí cosit a garrotades prop del portal de Sant Daniel.
- Els Caçador: una família d'origen suís arrelada a Catalunya.
- Dones jesuïtes: un maldecap per a Ignasi.

5.2.5. Eix addicional: continguts diversos

- Un Borja i jesuïta, virrei a Barcelona.
- L'espasa d'Ignasi: una relíquia ambulante.
- Una joia del barroc: l'església de Betlem.
- El Col·legi de Cordelles: un centre educatiu d'elit.

6. Apèndix 3. Cronologia de l'època ignasiana

1521

- 3 de gener: el papa Lleó X signa el decret que excomunica Martí Luter.
- 28 de gener: comença la Dieta de Worms.
- 6 de febrer: a Mallorca les autoritats empresonen Joanot Colom i altres dirigents agermanats, fet que l'endemà hi provocarà l'esclat de la revolta de les Germanies.
- A Burgos es fa públic l'Edicte de Worms del 17 de desembre de 1520.
- Carles I de Castella condemna els comuners.
- Cuauhtémoc és coronat emperador asteca.
- 6 de març: Fernando de Magalhães descobreix Guam i les illes Marianes.
- 16 de març: Fernando de Magalhães arriba a les Filipines.
- 7 d'abril: Magalhães ateny la ciutat de Cebú.
- 16 d'abril: durant la conquesta de Mèxic, Xochimilco és sotmesa per Hernán Cortés i els seus aliats.
- 18 d'abril: Martí Luter és examinat per la Dieta de Worms.
- 21 d'abril, a l'illot de Mactán, Magalhães mor a mans dels indígenes.
- 23 d'abril: els comuners són derrotats a Villalar. Aquest mateix dia són assassinades a l'església de Mora més de tres mil persones de totes les edats i sexes, després de ser incendiada per les tropes reialistes.
- 24 d'abril: a Villalar, Padilla, Bravo i Maldonado, capitans comuners, són decapitats per les tropes reialistes.
- 26 d'abril: Martí Luter fuig de Worms per salvar la vida, perseguit per l'emperador.
- 8 de maig: la Dieta de Worms condemna les predicacions i els escrits de Luter.
- 24 de maig: setge franco-navarrès a Logronyo.
- 25 de maig: Carles V d'Alemanya promulga l'Edicte de Worms, pel qual declara Martí Luter fora de la llei.
- 9 de juny: Hernán Cortés inicia el setge de Tenochtitlán.

- 10 de juny: les tropes franco-navarreses es rendeixen davant de Logronyo i posen fi al setge.
- 30 de juny: les tropes basco-castellanes derroten les forces franco-navarreses a la batalla de Noain. La derrota de la facció franco-navarresa (en què militaven els germans de Francesc Xavier) enfront de la castellano-navarresa (en què militaven els Loiola) comporta que Navarra sigui annexionada definitivament a Castella.
- 18 de juliol: a Almenara (la Plana Baixa) les forces reialistes derroten els agermants.
- 24 de juliol: a Gandia (la Safor) els agermanats derroten les forces reialistes.
- 4 d'agost: Urbà VII és elegit papa.
- 13 d'agost: Cuauhtémoc rendeix a Hernán Cortés la ciutat de Tenochtitlán. Es consuma la conquesta de Mèxic.
- 23 d'agost: Cristià II és deposat com a rei de Suècia i Gustav Vasa és elegit regent.
- L'Imperi otomà pren Belgrad.
- 15 de setembre: es funda la ciutat de Panamà.
- 14 d'octubre: capitulació dels agermanats de València. Resisteixen Alzira i Xàtiva.
- 15 d'octubre: Cuauhtémoc és sotmès a turments per Hernán Cortés perquè reveli la ubicació del tresor del senyoriu de la gran Tenochtitlán.
- 25 d'octubre: a Mallorca la Germania proclama Joanot Colom *instador del poble*, és a dir, cap dels agermanats, com a successor de Joan Crespí, que ha estat assassinat per son germà, Francesc Colom.
- Francesc I de França conquesta Milà, que serà recuperada per Carles I a finals d'any.
- 1 de desembre: mor Lleó X.
- 13 de desembre: Manuel I, rei de Portugal.
- Mor Juan Ponce de León, descobridor de la Florida.
- El Bisbe Acuña és capturat i acusat de comuner i luterà.
- Nájera i els Loiola fan costat a Acuña i als comuners.
- **Cessament del virrei Nájera per filocomuner. Amb ell, cau en desgràcia el jove Íñigo.**

- Els llibres de Luter que són perseguits. La Inquisició considera que hi ha connexió entre conversos, il·luminats i luterans. Comencen processos contra clergues comuners i filoluterans. Exili massiu a França i a Roma de sospitosos d'heretgia.

1522

- 9 de gener: el cardenal Florensz, estret col·laborador de l'emperador Carles V, és elegit papa amb el nom de Adrià VI.
- 3 de febrer: Toledo es rendeix a les tropes de Carles I, en el marc de la Guerra de les Comunitats.
- 27 d'abril: a Itàlia té lloc la batalla de Bicoca, en què l'exèrcit imperial de Carles I derrota les forces combinades de França i la República de Venècia i obté la clau per entrar a Gènova.
- 2 de juliol: mor a Castelló d'Empúries Enric II d'Empúries, comte d'Empúries i lloctinent de Catalunya.
- 6 de setembre: Juan Sebastián Elcano arriba a Sanlúcar de Barrameda (Cadis) amb una sola nau i 18 homes, després de fer la primera volta al món.
- Setembre: comença el setge reial a la ciutat d'Alcúdia, agermanada, que resistirà mig any.
- 19 d'octubre: a València Vicent Peris, dirigent de les Germanies, mor en l'atac a casa seva perpetrat per l'exèrcit reialista comandat pel marquès de Cenete.
- Octubre: Joanot Colom, cap de les Germanies de Mallorca, fa front a les forces reials desembarcades a l'illa amb tres mil homes i artilleria; malgrat la resistència, serà derrotat a Muro.
- 21 desembre: els turcs conquereixen Rodes.
- Desembre: les tropes reials vencen a València la resistència agermanada de Xàtiva i Alzira.
- Barcelona, que demana sense èxit poder comerciar directament amb Amèrica, veu com el Papa excomunica els catalans que mercadegen amb infidels.
- Els portuguesos s'estableixen a Madràs.

- Els castellans conquereixen el senyoriu mixteca de Tututepec.
- Costa Rica rep el seu nom per part del colonitzador castellà Gil González Dávila, per l'abundant riquesa d'or a les seves costes.
- Almeria pateix un devastador terratrèmol que obligarà a reconstruir la ciutat.
- **Al mateix moment que Ignasi de Loiola està dissenyant les bases dels *Exercicis* a Manresa, Joan Lluís Vives edita els comentaris a *De Civitate Dei* de Sant Agustí.**
- Mor Ramon Folc de Cardona-Anglesola, militar i marí.
- Mor Jaume Fiella, 47è president de la Generalitat de Catalunya.
- Pedro Manrique de Lara (Nájera), inquisidor, publica un edicte contra els il·luminats i la possessió de llibres luterans.
- Joan Eck demana al Papa una reforma catòlica, suprimir la universitat luterana i una butlla contra Luter. Mentrestant, es promou la fundació de nous ordes reformistes com els teatins.
- Tres mil espanyols que havien d'anar a Malta són destinats a combatre a la Llombardia contra França.

1523

- Al regne de València finalitza la revolta de les Germanies.
- 6 de març: a la Ciutat de Mallorca, després de la capitulació davant les forces reialistes, empresonen Joanot Colom al castell de Bellver. Com a cap de les Germanies, ha dirigit la resistència de la ciutat. Serà executat el 3 de juny.
- 8 de març: es rendeix Alcúdia.
- 6 de juny: a Suècia Gustav Vasa es proclama rei i s'independitza de Dinamarca. Fi de la Unió de Kalmar.
- Agost: aliança entre l'emperador Carles, Anglaterra, l'arxiduc Ferran d'Àustria, el papa, Venècia, Milà, Florència, Gènova, Siena i Luca contra Francesc I de França.
- Adrià VI concedeix a Carles el dret de presentar bisbes i la incorporació dels ordes de Santiago, Calatrava i Alcántara a la Corona.
- 14 de setembre: mor Adrià VI.

- 26 de novembre: el cardenal Mèdici és elegit papa amb el nom de Climent VII.
- Al nord d'Itàlia l'exèrcit francès intenta recuperar Milà, però fracassa davant la gran ofensiva aliada de tropes espanyoles, flamenques, alemanyes i angleses.
- Comença el virregnat de Germana de Foix a València.
- Mor Francí Vicenç, 39è president de la Generalitat de Catalunya.
- Mor Esteve de Garret, 48è president de la Generalitat de Catalunya.
- 1523-1528: Alonso Manrique de Lara, inquisidor.
- Impacte de la publicació en català de *Scala Dei*, de Francesc Eiximenis, que tracta sobre les vies purgativa, il·luminativa i unitiva.

1524

- Creació del Consell d'Índies per administrar les relacions entre Amèrica i Espanya.
- 1 de febrer: a Londres uns 20.000 pobladors abandonen les llars i es dirigeixen a terrenys més alts, mentre esperen la inundació que produirà la fi del món, profetitzada el juny de 1523 pels més prestigiosos astròlegs d'Anglaterra.
- 24 de febrer: el papa Climent VII concedeix a la Santa Inquisició d'Aragó el poder jurisdiccional sobre la sodomia, comporti o no heretgia.
- 20 de març: Hernán Cortés dicta les ordenances per al bon govern de Nova Espanya.
- 13 de maig: arriben al port mexicà de San Juan de Ulúa (Veracruz) els primers dotze frares franciscans.
- 25 de juliol: a Amèrica central es funda la ciutat de San Salvador (actual capital del Salvador).
- 23 de desembre: la regent de València, Germana de Foix, concedeix un indult als paraires.
- 24 de desembre: mor Vasco da Gama, explorador i navegant portuguès.
- Giovanni da Verrazzano arriba a la badia de Nova York i hi descobreix el riu Hudson.
- A Ifni els berbers desallotgen els invasors castellans.

- Carles I concedeix que els estrangers comerciïn amb les Índies però no els permet d'establir-s'hi.
- A la Provença fracassa l'intent d'invasió per part de Carles I. Francesc I de França aprofita el fracàs per recuperar Milà i inicia un atac contra Nàpols.
- A Barcelona mor Lluís Desplà i d'Oms, 44è president de la Generalitat.
- Mor Hans Holbein el Vell, pintor alemany.
- Mor Tecún Umán, últim rei dels quitxés maies a Guatemala.
- Inici de la Guerra dels Camperols dirigits per Thomas Münzer, a Alemanya
- La fi de les Germanies provoca una davallada de la població a València. Les finances del municipi passen a ser controlades per la Corona.

1525

- 24 de febrer. A la Batalla de Pavia Espanya derrota França. Francesc I és fet presoner.
- Matrimoni de Martí Luter.
- Traducció dels Evangelis a l'anglès.
- 28 de febrer: a Mèxic Hernán Cortés assassina Cuauhtémoc, últim emperador asteca.
- 27 de maig: mor Thomas Müntzer, predicador alemany partidari radical de la Reforma de Luter.
- 15 de maig: batalla de Frankenhausen, que posa el punt final a la Guerra dels Camperols.
- 25 de juliol: mor Guillem Ramon de Vich i Vallterra, cardenal valencià.
- 13 de setembre: el rei legalitza el bateig de moriscos com a alternativa a l'emigració. Es fixa el lloc de residència dels musulmans i se'ls obliga a anar desarmats i portar com a distintiu una mitja lluna blava al barret.
- Jordi Sanç, 45è president de la Generalitat.
- 30 de desembre: mor Jakob Fugger, el banquer i comerciant més ric i conegut de l'Europa del seu temps.
- Mor Huayna Cápac, emperador incaic.
- Mor Juan de Tecto, teòleg i missioner franciscà d'origen flamenc establert a Hondures.

- 1525: comença l'acusació d'heretgia contra els il·luministes.

1526

- Gener: els moriscos obtenen del rei una concòrdia que n'ajorna l'assimilació al cristianisme.
- 14 de gener: Tractat de Madrid entre Francesc I de França i Carles I d'Espanya, prematurament incomplert.
- 23 de febrer: mor Diego Colón, administrador colonial castellà, fill de Cristòfol Colom.
- 11 de març: en una sala dels Reales Alcázares de Sevilla es casen l'emperador Carles V i Isabel de Portugal, en una cerimònia oficiada pel cardenal Salviati, llegat del papa Climent VII.
- 4 d'agost: mor Juan Sebastián Elcano, mariner basc.
- 29 d'agost: batalla de Mohács. Hongria és conquerida per l'Imperi Otomà. El país serà dividit en tres territoris: una part turca, una de germànica controlada pels Habsburg i el principat de Transsilvània. El 1686 es produirà la reunificació.
- 29 d'agost: mor Lluís II d'Hongria.
- 21 de setembre: el duc de Sogorb venç els moriscos revoltats a València.
- Les tropes de l'emperador conquereixen Milà.
- L'emperador Babur funda la dinastia dels mogols, que governarà l'Índia.
- Creació de la Lliga de Cognac pel Papa Climent VII, de la família Mèdici, alarmat davant l'augment del poder de Carles V. S'hi incorporen Francesc I de França, la República de Venècia, la República de Florència i altres estats italians menors.
- Mor Pedro Álvares Cabral, mariner portuguès.
- 1526: el bisbe Acuña mor executat al garrot, acusat de luterà i comuner.

- 5 de gener: és executat a Zuric Felix Manz, líder de la congregació anabaptista. Comença la repressió contra aquest moviment. Hans Hutz i Balthazar Hubmaïeres moren torturats i cremats.
- 20 gener: Petru Rareș, fill d'Esteve el Gran, esdevé voivoda de Moldàvia; intenta independitzar-se dels turcs.
- 24 gener: casament de Margarida d'Angulema i Enric d'Albret (Enric II de Navarra), comte de Foix i copríncep d'Andorra.
- 24 febrer: després de la mort de Lluís II de Mohács, el seu cunyat Ferran i la seva esposa Anna d'Hongria son coronats reis d'Hongria i de Bohèmia.
- Confessió de Schleithem: professió de fe anabaptista que refusa el baptisme dels infants.
- 25 febrer : Huldrych Zwingli publica *Amica Exegesis*, teoria sobre la comunió que entra en conflicte amb la de Luter.
- 6 de maig: els soldats de l'exèrcit de l'emperador Carles V s'amotinen; després de l'execució d'uns 4.000 defensors de la Guàrdia Suïssa i de fer presoner el papa Climent VII, emprenen el saqueig de Roma.
- 16 de maig: els Mèdici són deposats a Florència i hi és proclamada la República.
- 21 de maig: neix a El Escorial el futur Felip II (1527-1598).
- Juny: Dieta de Västerås, en què el rei de Suècia preveu la confiscació dels béns del clergat.
- 9 juny: l'italià Sebastiano Caboto instal·la la fortalesa de Sancti Spíritus, primer establiment a Río de la Plata.
- 17 de juny: Pánfilo de Narváez surt a la conquesta de la Florida.
- 20 juny: Ferran d'Habsburg declara la guerra al seu competidor pel tron Hongria, János Zápolya.
- 21 de juny: mor a Florència l'escriptor i diplomàtic Niccolò Macchiavelli (Nicolau Maquiavel (n. 1469).
- 24 de juny : el luteranisme esdevé religió d'estat a Suècia.
- 1 de juliol: inauguració de la Universitat protestant de Marburg per Felip I de Hessen.
- Es reuneix la Inquisició a Valladolid per a decidir sobre l'erasmisme.

- 13 d'agost: França s'apropia de Gènova.
- 20 d'agost: Ferran d'Habsburg entra a Buda.
- Dieta d'Odense, el rei de Dinamarca atorga la igualtat civil a catòlics i a protestants.
- 20-24 d'agost: reunió clandestina del sínode anabaptista d'Augsburg, anomenat el "sínode dels màrtirs", ja que la majoria dels seus participants foren executats.
- **Setembre: Ignasi de Loiola torna de Salamanca a Barcelona.**
- 31 octubre: Saavedra descobreix la ruta de Mèxic a les Moluques a través del Pacífic.
- 3 novembre : Ferran d'Habsburg és coronat rei d'Hongria.
- El corsari Khair ed-Din Barba-rossa ataca diversos punts del litoral català.
- Les comunitats jueves catalana i aragonesa de Roma decideixen unir-se.
- Conquesta de Guatemala.

1528

- **Gener: Ignasi de Loiola abandona Barcelona en direcció a París, per prosseguir els seus estudis**
- Viatge de Cabeza de Vaca i Pánfilo de Narváez per fundar una colònia a Carolina del Sud.
- 12 de gener: Gustav Vasa és coronat rei de Suècia.
- 22 de gener: Francesc I de França i Enric VIII d'Anglaterra declaren conjuntament la guerra a Carles V
- 3 de febrer: comencen una sèrie de Concilis a França per condemnar les idees de Luter.
- 7 de febrer: el consell de Berna adopta la reforma zwingliana.
- 20 de febrer: tractat d'aliança contra Àustria entre János Zapolya d'Hongria i el soldà Solimà I. Després de l'èxit de Ferran I a Hongria, Zápolya fuig a Polònia.
- 10 de març: Carles I presideix la reunió de les Corts a Barcelona, arran de la declaració de guerra del rei francès. La Generalitat cerca el reforçament de la seva jurisdicció respecte als municipis, els barons i els soldats. També vol l'ampliació i professionalització del seu personal i incrementar

el poder sobre el comerç exterior, principal font d'ingressos. La institució topa amb el compromís signat entre el rei i els genovesos. Presideix la Generalitat Francesc de Solsona.

- 27 de març: Carles V declara constituïda la província de Veneçuela i l'atorga a la família Welser d'Augsburg.
- 28 de maig: el virrei de Nàpols, Hug de Moncada, és assassinat en el combat naval de Cap d'Orso, al golf de Salern, mentre intenta trencar el bloqueig de la ciutat per part de la flota genovesa de Filippino Doria, nebot d'Andrea Doria.
- Maig: Hernán Cortés, acusat de rebel·lió, compareix davant el Consell d'Índies. Cortés serà nomenat marquès de la vall d'Oaxaca i almirall del mar del Sud.
- Estiu: Francisco Pizarro, tot i estar empresonat a Sevilla per deutes, és nomenat per Carles V governador del Perú, batejat com a Nova Castella.
- 20 de juliol: Andrea Doria abandona el partit francès i s'uneix a Carles V, que li concedeix l'alliberament de Gènova.
- 30 d'agost: l'exèrcit francès capitula a Aversa (Itàlia) i es retira de Nàpols i Gènova.
- 12 de setembre: Andrea Doria expulsa els francesos de Gènova amb l'ajut de la flota imperial. El 3 i el 20 d'octubre se signen tractats de Gorcum. Carles V es fa càrrec d'Overijssel i Utrecht
- 17 de novembre: els portuguesos saquegen de nou Mombasa, a l'Àfrica Oriental.
- 9 de desembre: Nuño Beltrán de Guzmán és nomenat president de la primera Audiència a Nova Espanya.
- Desembre: escassetat d'aliments a la Toscana. Florència tanca les portes als camperols famolencs del seu territori.
- Calví comença estudis de dret a la Universitat d'Orleans; posteriorment prosseguirà la seva formació a Bourges.
- Michelangelo Buonarroti comença a treballar en les fortificacions de Florència.
- Moren Albrecht Dürer, pintor alemany; Boabdil, últim rei de Granada, i Pánfilo de Narváez, explorador castellà.

